

Република Северна Македонија

**НАЦРТ - ПРОГРАМА НА ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ
2021-2023 ГОДИНА**

декември 2020 година

Република Северна Македонија

Министерство за финансии

Содржина

Листа на кратенки.....	3
5. Структурни реформи во 2021-2023 година	5
5.1 Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст	5
5.2 Резиме на реформските мерки	8
5.3 Анализа по области и структурни реформски мерки.....	9
5.3.1 Реформи на пазарот на енергија и транспорт	9
5.3.2 Земјоделски сектор, индустрија и услуги.....	25
5.3.3 Деловно опкружување и намалување на неформалната економија.....	43
5.3.4 Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација	54
5.3.5 Реформи за економска интеграција	61
5.3.6 Образование и вештини	68
5.3.7 Вработување и пазар на труд	74
5.3.8 Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита	75

Листа на кратенки

АД ЕСМ	Електрани на Северна Македонија
АД МЕПСО	Македонски електропреносен систем оператор
БИТ	Билатерален договор за инвестиции
БДП	Бруто домашен производ
ГМП	гарантирана минимална помош
ГМ	гранични премини
ДЗС	Државен завод за статистика
ДП 5	Дополнителен протокол 5
ЕТУ	Една точка на услуги
ЕЕ	Енергетска ефикасност
ЕК	Европска комисија
ЕСКО	Компании кои доставуваат енергија
ЕУ	Европска унија
ЗБ	Западен Балкан
ЗГЖС	Заедничка гранична железничка станица
ИКТ	Информатичко-комуникациски технологии
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИР	Истражување и развој
ИТ	Информатичка технологија
ИТС	Интелигентен транспортен систем
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ККП	клучни државни премини
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МЕМО	Организиран пазарен оператор
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
ММФ	Меѓународен монетарен фонд
МОН	Министерство за образование и наука
МОТ	Меѓународна организација на трудот
МСП	Мали и средни претпријатија
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МФ	Министерство за финансии
НАПЕЕ	Национален акциски план за енергетска ефикасност
НЕМО	National Organised Electricity Market
НРК	Национални рамки за квалификации
НТП	Научно – технолошки парк
ОЕЦД	Организација за економска соработка и развој
ОЕО	Овластен економски оператор
ОИЕ	Обновливи извори на енергија
ОПС	Оператор на преносен систем
ПДД	Персонален данок на добивка
ПЕР	Програма на економски реформи
ПЕЕ	Подобрување на енергетската ефикасност
ПИСА	Програма за меѓународни оценки на учениците
п.п.	процентен поен
РКЕ	Регулаторна комисија за енергетика
СДИ	Странски директни инвестиции
СЕЗ	Секретаријат на Енергетска заедница
СЕН	Системот за единствена најава
СОО	стручно образование и обука
ССА	Спогодба за стабилизација и асоцијација
СТО	Светска трговска организација
ТАИЕКС	Инструмент за техничка помош и размена на информации
УЈФ	Управување со јавни финансии
УКИМ	Универзитет Св.Кирил и Методиј
ФИТР	Фонд за иновации и технолошки развој

ха	Хектари
ХС	Хидросистем
ЦЕФ	Центар за извонредност во финансии
ЦЕФТА	Централно Европски Договор за слободна трговија
ЦОР	Цели за одржлив развој
CACM	Capacity Allocation and Congestion Management
DAOA	Day Ahead Operational Agreement
DMS	Динамични знаци за пораки
eIDAS	EU regulation on electronic identification and trust services
EMF	Рамка за управување со животната средина
ETF	Европска фондација за обука
ENQA	Европска асоцијација за осигурување на квалитет во високото образование
EQAR	Европски регистар за обезбедување на квалитет во високото образование
ESPP	Систем за е-набавки
EU CACM Regulation	ЕУ Регулатива за алокација на капацитети и управување со задушувањата
EU NIS директива	Директива за безбедност на мрежните и информативните системи
GHG	Системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови
FAO	Организацијата за исхрана и земјоделство
IBEX	Independent Bulgarian Energy Exchange
JRC	Здружениот истражувачки центар на Европската Комисија
LTF	Тестирање на локално тргување
MAP REA	Повеќегодишен акциски план за Регионалната економска област
MRC	Multi Regional Coupling
MRC OPSCOM	Multi Regional Coupling Operations Committee
NECP	Национални планови за енергија и клима
NEET	не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки
NGA мрежи	next generation access networks
PSC DAMI	Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration
PSC MRC	Programme Steering Committee for Multiregional Coupling
RWIS	Системи за информација за временски услови на пат
SLCP	загадувачи на клима со краток век
TRACES	Trade control and expert system
UNFCCC	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
VPN	виртуелна приватна мрежа
WB6	Western Balkans 6
WBTTF	Проект за олеснување на трговија и транспорт на Западен Балкан
WTTC	Светски совет за патување и туризам
WBIF	Инвестициска рамка за Западен Балкан
WIM	тежина во движење

5. Структурни реформи во 2021-2023 година

5.1 Идентификација на клучните предизвици за конкурентност и инклузивен раст

Економската активност во 2019 година зема замав и, придвижена од силната домашна побарувачка и експанзивните политики, порасна за 3,6%. Сепак, како последица на кризата настаната со пандемијата на коронавирус, економската активност во првата половина од 2020 година забележа значителен пад од 6,4%. Главни чинители на падот се намалената активност во услужниот сектор од 3,2%, најмногу како последица на неповолните движења во дејноста Трговија, транспорт и угостителство со пад од 12,3%, како и во индустријата од 15,3%. Од друга страна, земјоделството забележа раст од 3,7%, а градежниот сектор раст од 0,4%. Кризата исто така придонесе и за прекин на повољните движења на пазарот на труд од изминатиот неколкугодишен период, па така невработеноста на крајот на второто тримесечје изнесуваше 16,7%, што е зголемување за 0,5 п.п. во споредба со претходното тримесечје. Тенденцијата на создавање нови работни места во преработувачката индустрија и во услужните дејности беше прекината, а кризата доведе кон нагло намалување на вработеноста во транспортната дејност, како и кај објектите за сместување и услугите поврзани со храна. Неповолните ефекти од кризата се одразија и врз растечкиот тренд на платите, кој значително забави во второто тримесечје.

Понатамошното интензивирање на економскиот раст несомнено ќе биде попречено од неповолното влијание на пандемијата на коронавирус и големата неизвесност во врска со нејзиното времетраење. Со оглед на тоа што главен трговски партнер на земјата е Европската Унија, неповолните развојни движења во нејзините земји членки се очекува да го ограничат обемот на извоз, чиј раст во изминатиот период беше значаен чинител на растот. Намалената економска активност и пониската продуктивност поради потребата од претпазливост, под ризик ставаат голем број работни места и сериозно ќе го закочат забрзаното намалување на невработеноста и растот на платите. Влошување се очекува да има и врз фискалните показатели на земјата, а очекуваниот пад на економијата и новонастанатите потреби за задолжување ќе го нарушат периодот на стабилизација на нивото на јавен долг како последица на смалените стапки на буџетски дефицит во последните години.

Вработеноста во приватниот сектор бележи постојано зголемување, што е одраз на новосоздадените работни места во странските компании со развојни технологии и висока додадена вредност. Но, растот на вработеноста не е проследен со сразмерен економски раст, а голем број од новите работни места не се одликуваат со висока продуктивност којашто неминовно ѝ е потребна на земјата. Стратегијата за забрзување на економскиот раст во последниот период, во голема мера / меѓу другото се заснова на зголемена извозна активност од странските компании во земјата, што е поддржано со трговската либерализација и близината на големите европски пазари. Во таа насока, најголем потенцијал за извоз се јавува во преработувачката индустрија, чиешто учество во вкупниот извоз на земјата веќе е на нивото од околу 90%. Преработувачката индустрија со средна и средновисока технологија бележи зголемено учество, но не може да се занемари високиот удел на трудоинтензивните индустрии со ниска продуктивност. Од друга страна, зголемување на минималната плата коешто не е проследено со соодветен раст на продуктивноста, создава притисоци врз раст на платите, а понатаму и зголемување на производствените трошоци и крајната цена на производите. Ваквата неусогласеност на растот на платите и продуктивноста создава сериозни предизвици коишто на долг рок може да се одразат врз значително забавување на растот на извозот затоа што зголемените крајна цени на производите ги прави помалку конкурентни на странските пазари.

Според Индексот на конкурентни индустриски перформанси 2019 на УНИДО (UNIDO Competitive Industrial Performance Index 2019¹), Македонија е рангирана на 74 место од 150 земји, со што бележи подобрување во однос на претходните рангирања, но и натаму се наоѓа во групата на земји коишто имаат потреба од зголемување на учеството на преработувачка индустрија со висока додадена вредност во економскиот раст. Меѓутоа, значителната промена во структурата на преработувачката индустрија во последните неколку години со зголемување на учеството на производството засновано на повисоки технологии сè уште е недоволно за да се преслика во повисока додадена вредност по глава на жител како мерка за индустријализираноста на земјата. Повисоката додадена вредност по глава на жител би довела до

¹<https://stat.unido.org/country/MKD.pdf>

зголемување на животниот стандард со оглед на тоа што реалниот БДП по глава на жител е околу 37% од просекот на ЕУ-28 во 2019 година. Анализата на ММФ за СДИ во новите земји членки и Западен Балкан² наведува дека голем дел од пред и постпроизводните процеси, кои ја содржат повисоката додадена вредност, се спроведуваат во компаниите мајки, што значи дека истражувачките и развојните активности што во меѓувреме се зголемија, се чуваат во матичните земји. Поради оваа причина, домашните компании треба посилно да ги прифатат предностите на дигиталната технологија за зголемување на нивната продуктивност, конкурентност и уделот на додадената вредност во индустриите со повисока технологија.

Во тој поглед, само инвестирањето во истражување, развој и иновации може да обезбеди успех на глобалниот пазар, којшто станува сè поинтегриран во синџирите на вредности. Според Европската табела за резултати за иновации од 2020 година³, Македонија е скроман иноватор со оглед на тоа што покажува ниво на перформанси од околу 45% од просекот на ЕУ. Во извештајот е наведено дека најсилни димензии на иновации во земјата се Атрактивни истражувачки системи, Иноватори и Вложувања на фирмите, додека најслаби димензии се Влијанието врз вработеноста, Финансирањето и поддршката и Интелектуалната сопственост. Извештајот покажува дека земјата најмногу заостанува во однос на ЕУ во однос на вложувањата на фирмите во истражување и развој, БДП по глава на жител и учеството на вработените во преработувачката индустрија во производство засновано на средни и високи технологии.

Извештајот на ОЕЦД – Конкурентноста во Југоисточна Европа: Изгледи за политиките 2018⁴, наведува дека во една глобална економија која сè повеќе се потпира на знаење и вештини, вложувањето во образование и стручност е од критично значење за зголемување на човечкиот капитал и подобрување на продуктивноста на трудот, а што претставува долгорочен двигател на економската конкурентност. Според резултатите на ПИСА, земјата е рангирана многу пониско споредено со слични земји од ЦИЕ и со просекот на земјите членки на ОЕЦД, а заедно со Косово е најниско рангирана помеѓу земјите од ЈИЕ. Несовпаѓањата помеѓу потребите на приватниот работодавач и вештините што ги обезбедува образовниот систем се проблем за намалување на високата стапка на невработеност во земјата, особено невработеноста кај младите која изнесува 47,6% во 2017 година, што е речиси за трипати повисока од просекот на ЕУ. Во таа насока, мерките за активација треба да играат главна улога во поддршката на младите, долгорочно невработените, жените и ранливите групи со цел да најдат соодветно вработување и да ги зголемат своите можности за вработување. Во тесна врска со претходното е и потребата од зајакнување на интеграцијата на социјалните центри и агенциите за вработување во насока на подобро таргетирање на вработливоста на примателите на социјална помош.

Поголемата интеграција на фирмите во глобалните синџири на повисока технолошка вредност во голем обем зависи од натамошното подобрување на деловното окружување. Но, и покрај постојаното подобрување на бизнис регулативата, постои потреба од подобрување на нејзиното спроведување, поедноставување на постојната регулатива и намалување на непотребните трошоци. Недостигот од иновации е во тесна врска со недостигот од соодветна логистика, како на пример, одлични јавни услуги, царина, комуникациски врски и транспортна инфраструктура. Земјата треба да продолжи со подобрување на конкурентноста на енергетскиот сектор, а посебно внимание треба да се посвети на одржливиот развој имајќи ги предвид потенцијалите за обновлива енергија и енергетска ефикасност.⁵

Потребата за спроведување широкоопфатни структурни реформи е зајакната со очекуваните последици од пандемијата на корона вирус, којашто создава предизвици поврзани со ефикасноста на здравствениот систем, одржувањето на вработеноста, обезбедувањето социјална заштита и поддршката на приватниот сектор. Во такви околности, ефективноста во нивното спроведување најмногу зависи од квалитетот на координација, управување и инклузивност, а притоа од особено значење е способноста за согледување на неформалниот сектор којшто создава нееднаквост меѓу фирмите коишто плаќаат даноци и социјални придонеси, а создава и големи загуби на јавни приходи за државата. Недостигот на мерки за стеснување

² <http://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/08/21/Foreign-Direct-Investment-in-New-Member-State-of-the-EU-and-Western-Balkans-Taking-Stock-and-46152>

³ <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/41896>

⁴ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

⁵ <http://www.oecd.org/south-east-europe/programme/competitiveness-south-east-europe.htm>

на неформалниот сектор може да го забави економското заздравување од последиците на пандемијата, а на долг рок може и да ја наруши одржливоста на економскиот раст.

Освен борбата против неформалниот сектор, голем предизвик за изградбата на инклузивно општество се и борбата против корупцијата, владеењето на правото, зголемување на транспарентноста и зајакнување на институциите. Според Индексот за перцепција на корупцијата 2019⁶ на Транспаренси Интернешнл, Македонија се наоѓа на 106 место од 180 земји и бележи значителен пад во споредба со рангирањето во претходните неколку години, со што спаѓа во групата земји коишто имаат потреба од вложување значителни напори во борбата против корупцијата и функционалноста на институциите.

Европската комисија во својот Извештај со оценка на ПЕР 2020-2022 идентификува три клучни структурни предизвици коишто треба да се надминат со цел да се поттикне конкурентност и инклузивен раст:

- подобрување на квалитетот на образовниот систем;
- интеграција на домашните компании во глобалните синџири на вредности; и
- формализација на неформалната економија.

Постигнатите резултати во образованието не се доволно поврзани со потребите на пазарот на труд, така што се јавува продолжување на периодот за стекнување соодветен степен на образование и вработување, што ја потхранува неформалната економија и сиромаштијата. Неформалната економија ја нарушува конкурентноста, го намалува квалитетот на деловното окружување, создава кусок на јавни приходи и остава дел од вработените без социјална заштита и со ограничени права. Справувањето со основните пречки коишто ја ограничуваат конкурентноста на домашните компании е клучно за искористување на можностите за нивно вклучување во глобалните синџири на вредности, што би им овозможило натамошен раст на продуктивноста и позитивно влијание врз трговското салдо на земјата и изгледите на економски раст.

Заедничките заклучоци од Економско–финансискиот дијалог од мај 2020 година кои се однесуваат на потребните политики за структурни реформи, се директно поврзани со погоре споменатите предизвици:

- Да се искористи фискалната политика за надминување на последиците од кризата врз економскиот раст и вработеноста. Да се усвои Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020-2023 и да се подобрат капацитетите за наплата на приходите согласно стратегијата. Да се зголеми повеќе транспарентноста на јавните финансии преку објавување на редовни фискални извештаи за јавните претпријатија и да се преземат чекори кон нивно вклучување во статистиките за општа влада во согласност со методологијата на Процедурата за прекумерен дефицит.
- Да се поддржи економското закрепнување преку подобрување на управувањето со јавните инвестиции заради надминување на техничките пречки за спроведување на капиталните расходи. Да се воспостави сеопфатен регистар на државна помош и оценка на субвенциите на ниво на фирми врз основа на нивната исплатливост. Да се преземат почетни правни и оперативни чекори за воспоставување на фискални правила и фискален совет во насока на зајакнување на фискалната одржливост на среден рок.
- Да се следат предизвиците за финансиската стабилност кои произлегуваат од Ковид 19 пандемијата и да се преземат соодветни активности доколку е потребно. Да се операционализира повторно воспоставениот Комитет за финансиска стабилност и да се обезбеди правно разјаснување на макро-прudentниот мандат на централната банка. Да се работи на понатамошно спроведување на стратегиите за денаризација и справување со лоши пласмани, обезбедувајќи ефективност на преземените мерки, и доколку има потреба, нивно прилагодување.

⁶ <https://www.transparency.org/en/cpi/2019>

- Да се обезбеди сеопфатен владин пристап и меѓусекторска координација на целата јавна администрација за ефективен одговор на Ковид-19. Да се одржува постојан дијалог со деловните организации, социјални партнери и граѓанско општество за сите мерки како одговор на кризата. Да се преземат неопходни активности за обезбедување лесен пристап до дигитални јавни услуги за граѓаните и бизнисите.
- Да се воспостави ефективен и транспарентен механизам за поддршка на бизнисите погодени од кризата, особено микро, малите и средни претпријатија и самовработените. Да се прошири опфатот на социјалната помош. Да се обезбедат стимулации за бизнисите и вработените во неформалниот сектор за регистрација и олеснување на нивното преминување во формалната економија. Да се креира регистар на парафискални давачки за да се поедностави нивното користење и дополнително да се намали административниот и регулаторен товар врз компаниите.
- Да се продолжи со преземање на мерки за зачувување на работните места, вклучително и оние со скратено работно време и флексибилни работни ангажмани. Да се зголеми капацитетот на и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа за обезбедување на интегрирани услуги и мерки за вклучување на пазарот на труд, вклучувајќи ги и обуките за надградба на вештини и преквалификација. Да се обезбеди соодветно и одржливо финансирање за зајакнување на здравствениот сектор, со цел подобрување на пристапот кон квалитетно јавно здравје за сите граѓани.

5.2 Резиме на реформските мерки

Реформи на пазарот на енергија и транспорт
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10
Развој на земјоделскиот сектор
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште
Мерка 7: Земјоделски задруги
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта
Развој на секторот индустрија
/
Развој на секторот услуги
/
Деловно окружување и намалување на неформалната економија
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се воспостави регистар на парафискални давачки за рационализирање на нивната употреба и понатамошно намалување на административниот и регулаторниот товар врз компаниите“.
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон

раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“.
Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигиталните услуги достапни на Националниот портал за е-услуги Оваа мерка е поврзана со четвртиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се преземат потребните активности за да се обезбеди лесен пристап до дигиталните јавни услуги за граѓаните и бизнисите“.
Реформи за економска интеграција
Мерка 15: Олеснување на трговијата
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија
Образование и вештини
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации
Вработување и пазар на труд
/
Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година „Да се прошири опфатот на социјалната заштита и да се обезбедат стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“ и шестиот заклучок „Да се зајакне капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа со цел да се обезбедат интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на труд, вклучително и обуки за надградување на вештините и стекнување на нови вештини“.

5.3 Анализа по области и структурни реформски мерки

5.3.1 Реформи на пазарот на енергија и транспорт

Енергетски пазар. Главната цел на енергетската политика на Република Северна Македонија е да креира најсоодветен развој на енергетскиот сектор кој ќе обезбеди: доверливо, сигурно и квалитетно снабдување на потрошувачите со енергија и горива, забрзан економски развој и зголемена грижа и заштита на околината

Овие клучни цели ќе бидат постигнати преку следниве стратешки мерки:

- Постигнување на одржлив развој на енергетскиот сектор
- Намалување на зависноста од увозот
- Диверзификација на горивата

Вкупната потрошувачка на електрична енергија за 2019 година е 6505 GWh. Во вкупната количина електрична енергија за потребите на потрошувачите за 2019 година, увозот на електрична енергија е околу 24%. Земјата има ограничен опсег на можности за снабдување со енергија и е многу зависна од увозот на енергија бидејќи побарувачката го надмина домашното снабдување. Вкупниот инсталиран капацитет на електраните од сите инсталирани генератори е 2.087,86 MW за 2019 година и е за 10,9 MW поголем од 2018 година. Вкупниот број на крајни потрошувачи на електрична енергија за 2019 година е 8.684.614, од кои 102.518 се потрошувачи кои не се домаќинства. Според овие информации, реалната либерализација на пазарот на електрична енергија е 49,13%. На слободниот пазар на електрична енергија во 2019 година има 33 активни трговци. Исто така, од сите мерни точки 7231 го промениле својот снабдувач во 2019 година, што укажува на зголемување од 66,46% споредено со 2018 година (4.344).

Табела 5.1. Либерализација на пазарот на електрична енергија

Активност	Година	
	2018	2019
Вкупен број на крајни потрошувачи на електрична енергија	741.867	868.614
Број на сите потрошувачи поврзани со операторот на преносен систем	12	14
Број на сите потрошувачи поврзани со операторот на дистрибутивниот систем	742.023	868.600
Број на сите потрошувачи - домаќинства поврзани со операторот на дистрибутивниот систем	658.687	765.963
Број на сите потрошувачи кои не се домаќинства	83.180	102.518
Потрошувачи кои го смениле снабдувачот	4.344	7.231
Број на активни трговци (снабдувачи)	32	33
Вистинска либерализација на пазарот на електрична енергија во МК (%)	47,26	49,13

Извор: Министерство за економија

Во поглед на енергетските ресурси, скоро половина од домашното производство на електрична енергија се базира на хидроенергија. Водата е една од трошошно најефикасните извори на енергија и најзначаен обновлив извор на енергија во Северна Македонија. Хидроцентралите се акумулациони и проточни, со просечно годишно производство од 1.368 GWh и вкупна инсталирана моќност од 554 MW, од што 40% се во сопственост на АД ЕСМ.

Емисиите на стакленички гасови како сооднос со БДП се петпати поголеми од просекот во ЕУ, и потребни се значителни инвестиции за намалување на емисиите до 2040 година. Лигнитот е одговорен за 70% од сите емисии на CO₂. Тешката индустрија (железо и челик, обработка на руда и цемент), слабо изолираните градби и неефикасните уреди и малиот процент на ОИ во домаќинствата придонесуваат за високата емисија на стакленички гасови. Конвенционалните хидроцентрали опфаќаат до 20% од побарувачката на електрична енергија, но хидролошките услови се малку променливи. Потребни се дополнителни инвестиции за зголемување на обновливите извори и постигнување на целите за ЕЕ. Исто така, исполнувањето на таргетите и експанзијата на обновливите извори ветува можност за нови работни позиции и ја намалува зависноста од увоз.

Во декември 2019, Владата на РСМ ја усвои Стратегијата за развој на енергетиката до 2040 година. Стратегијата се базира на тесно поврзани столбови и меѓусебно засилувачки димензии: сигурност, солидарност и доверба, целосно интегриран внатрешен пазар на енергија, енергетска ефикасност, климатска акција- декарбонизација на економијата и истражување, иновативност и конкурентност. Во согласност со Законот за енергетика, Владата мора да усвои Програма за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката.

Друга значајна реформа за следниот период е забрзување на иновациите во чистите технологии и отворање на нови зелени работни места, преку тековниот проект, Министерството за економија ќе придонесе за забрзување на иновациите во чистите технологии преку дизајнирање и спроведување на Климатски паметен пристап за урбан развој (CSUD) што ги зголемува и забрзува инвестициите во иновативни чисти технологии во Северна Македонија.

Транспортен пазар. Во однос на квалитетот на транспортната инфраструктура, Извештајот за глобална конкурентност за 2019 година⁷ ја рангира земјата на 84-то место од 141 економија, под Србија (46-то место), но над Црна Гора (106-то место), Босна и Херцеговина (108-мо место) и Албанија (120-то место) меѓу структурно еднаквите земји.

Северна Македонија веќе ги има приоритизирани новите инфраструктурни инвестиции долж главните транспортни коридори со цел да ја консолидира својата позиција како регионално транспортно средиште. Значителни инвестиции за коридорите се веќе направени, но приоритетот за нова инвестиција е да се забрза завршувањето на овие коридори. Исто така постои потреба да се подобрат транспортните услуги и одржувањето. Со оглед на тоа дека се очекува транспортот преку патиштата брзо да расте и во моментот бројот на несреќи од сообраќајни инциденти е 78 на милион жители, значително над просекот од 52 на милион жители за ЕУ28, патните безбедносни услови треба да бидат подобро. На предвидени 2% од БДП, економските трошоци за сообраќајни инциденти се високи. Високиот и растечки удел на патниот транспорт и преовладувањена стари возила се главната причина за транспортни емисии. Транспортот е вториот најголем емитент на стакленички гасови, по енергијата; произведува околу 15% од вкупните стакленички гасови. Модернизирањето на транспортните системи ќе биде важно за намалување на влијанието на климатските промени.⁸

Мерка 1: Зголемување на конкурентноста на пазарот на електрична енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите од имплементацијата се прикажани во Табела 11.

Со цел постигнување на конкурентните цели и слободен пазар на електрична енергија за сите потрошувачи, пазарот се либерализира постепено. Потрошувачите имаат право да го изберат нивниот снабдувач на електрична енергија и да купат електрична енергија од трговец по нивен избор по планирана цена која најдобро ги задоволува нивните потреби.

Усвојувањето на новиот Закон за енергетика овозможи исполнување на енергетските „меки мерки“, отстранување на правните пречки за основање организиран пазар на електрична енергија и целосна либерализација на пазарот на електрична енергија, која започна од јануари 2019 година. Универзален снабдувач е избран на почетокот на 2019 година, а тоа е компанијата ЕВН ХОУМ. ЕВН ХОУМ е универзален снабдувач за домаќинства и мали потрошувачи и е основан на пазарот на електрична енергија од 1 јули 2019 година. Исто така, оваа компанија е снабдувач за клиентите во краен случај кога нивниот снабдувач не ја извршил својата активност. Согласно новиот Закон за енергетика, дерегулацијата на производната цена е определена и регулирано е правото на сите купувачи да го сменат својот снабдувач.

Република Северна Македонија треба да се приклучи кон постоечката берза за електрична енергија во некои од соседните земји или да основа своја берза на електрична енергија (земајќи ги предвид и ликвидноста и економската оправданост). Во овој поглед, Акцискиот план за основање Национален организиран пазар на електрична енергија (NEMO) е усвоен, и АД МЕРСО, како оператор на пазарот на електрична енергија, се обврзува да го имплементира истиот. Со основање платформа за размена на електрична енергија, пазарот ден однапред ќе овозможи сигурно функционирање на ликвиден пазар на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи со електрична енергија. Именувањето на NEMO е во согласност со Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувача (CACM Regulation). По назначувањето на NEMO во 2019 година, Владата ги донесе правилата за Организираниот пазарен оператор на електрична енергија (MEMO). Во септември 2020 година Владата донесе одлука MEMO да е организиран оператор на пазарот во Република Северна Македонија, со што може во 2021 да продолжи тековниот проект на ден однапред пазарот и спојувањето на пазарот на Северна Македонија со Бугарија.

Овој проект беше запрен поради изборите во 2020 година и после тоа новата Влада ја основаше новата компанија MEMO како организиран пазарен оператор од октомври 2020 година.

⁷ http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

⁸ <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/publication/fyr-macedonia-systematic-country-diagnostic-seizing-brighter-future-for-all>

Во 2020 година беше подготвена студија за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло со техничка помош. Оваа студија ќе биде споделена со релевантните засегнати страни за консултации со цел да се дефинираат клучните наоди и препораки што можат да предизвикаат потреба за измена на постојниот Закон за енергетика и подзаконските акти, со цел да се постави стабилна платформа за оваа мерка за поддршка. Првичниот предлог на Студијата е дека наместо Агенцијата за енергетика, МЕМО да ја води целата постапка. Одговорниот орган како почетна активност воспоставува систем на издавање, пренесување и откажување на гаранциите за потекло или користи онлајн платформа што е веќе во функција (<https://grexel.com>). Проценката е дека редовните годишни трошоци за користење на услугите на оваа платформа би биле околу 22,700 евра, освен што во првата година ова би чинело двојно, со цел да се добие полноправно членство.

Регулаторната комисија за енергетика ги има донесено Правилата за пазарот на електрична енергија⁹. Зголемувањето на ликвидноста се очекува по спојувањето на пазарот со барем една од соседните земји.

Промените на цените на пазарот на електрична енергија се дадени во табелата подолу:

Табела 5.2. Промена во цените на пазарот на електрична енергија

	Година	
	2018	2019
Цена на електрична енергија за отворен пазар (EUR/MWh)	57,73	49,07
Цена на електрична енергија за отворен пазар за големи потрошувачи (EUR/MWh)	56,73	63,42
Цена на електрична енергија за отворен пазар за мали потрошувачи (EUR/MWh)	55,55	66,28
Просечна цена на електрична енергија за тарифни потрошувачи (EUR/MWh) (клиенти со регулирана цена)	64,85	63,82

Извор: Министерство за економија

Новиот механизам за балансирање е целосно ориентиран кон пазарот и важи за сите учесници на пазарот на електрична енергија. Оператор на системот за пренос на електрична енергија (ОЕПС) организира и управува со балансираниот пазар на енергија. Усвоен е Правилникот за балансирање.

Со цел да се заштитат ранливите потрошувачи, согласно Законот за енергетика, се предвидува Владата да донесе годишна програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија, Првата програма беше усвоена во 2020 година, а следната е планирана за 2021 година. Оваа програма е подготвена од Министерството за економија во соработка со Министерството за труд и социјална политика. Програмата опфаќа различни видови на потрошувачи на енергија, не само потрошувачи на електрична енергија, туку и потрошувачи на природен гас и потрошувачи на топлинска енергија. Исто така, програмата дефинира мерки за заштеда на енергија и енергетска ефикасност, мерки што се преземени од операторот на системот за дистрибуција и снабдувачите.

Министерството за економија спроведе јавни повици за поврат на трошоците за печки на пелети со акцент на ранливите потрошувачи, а надоместокот покрива 70% од трошоците, но не повеќе од 25.000 денари (405 евра). Исто така, покрај овој вид на надомест, особено наменет за ранливите категории, беа планирани и средства за други јавни повици за ПВЦ прозорци, колектори на соларна енергија, но поради Ковид 19 кризата обезбедените средства беа донирани во фондот за справување со кризата.

Спроведувањето на мерката придонесува за исполнување на економските критериуми во врска со функционирањето на пазарот на производи и квалитетот на инфраструктурата.

а. Планирани активности во 2021 година

⁹ Службен весник на РМ бр. 173/18 од септември 2018

1. Активности поврзани со пазарот ден однапред и спојувањето помеѓу ИБЕКС Бугарија (IBEX) и MEMO Северна Македонија

Планирани се следниве чекори:

Измена и одобрување на новиот План проект
Финализирање на изборот на давател на услуги за здружено членство во LTS и PCR
Нацрт и одобрување на HLMD (дизајн на високо ниво на пазар) (врска на пазарот на електрична енергија помеѓу ЕУ и поврзување надвор од ЕУ)
Целосно усвојување на CACM (законодавство) во Северна Македонија
Локален македонски пазар ден однапред Go-live
Изготвување и доставување на измените и дополнувањата на постапките SDAC за вклучување на границата на електрична енергија БГ-МКД

2. Подготовка на материјали за обука и организација за обука на членови
3. Измени и дополнувања на Законот за енергетика и подзаконските акти што произлегуваат од препораките на Студијата за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло

б. Планирани активности во 2022 година

1. Мултирегионално спојување на пазарите на електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ.
2. Техничка помош ќе биде овозможена од страна на енергетската заедница за да се најде соодветно решение за мултирегионалното спојување на македонското MEMO и земјите членки на ЕУ во согласност со Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувачката (EU CACM Regulation).
3. Поставување на оперативна платформа за издавање гаранции за потекло

в. Планирани активности во 2023 година

1. Друго мултирегионално спојување на пазарите на електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ

2. Индикатори на резултат

Показател	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел	Цел 2021 година
Потрошувачка на електрична енергија во изолиран режим преку организиран пазар ден однапред	-	-	најмалку 5%
Потрошувачи на слободен пазар на електрична енергија	-	-	70 %

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа мерка ќе овозможи ликвидност на пазарот на електрична енергија и создавање услови за поголема конкурентност во снабдувањето на крајните потрошувачи и зголемување на бројот на компании кои ќе учествуваат на отворениот пазар на електрична енергија. Понатаму, либерализацијата на пазарот на електрична енергија ќе влијае врз другите економски сектори, особено врз оние кај кои конкурентноста зависи од цената на енергијата.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Околу 1 милион евра се предвидуваат за имплементација на активностите поврзани со развој на размената на енергија. Во 2021 и 2022 година ќе се потрошат 660.000 евра за отворање нови работни позиции, инсталирање нови софтвери кои ќе се користат за поврзување на националниот пазар на електрична енергија со соседните пазари, процедура за назначување MEMO и други неочекувани трошоци. Исто така околу 400.000 евра ќе се искористат за Мултирегионално спојување на пазарите на

електрична енергија со земјите потписнички на Договорот за основање на енергетската заедница и земјите членки на ЕУ.

За 2021 година се проценуваат околу 50.000 евра за користење на онлајн платформа за издавање, трансфер и откажување на гаранциите за потекло и околу 22.700 евра годишно за секоја година за членство.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	660.000	480.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	660.000	480.000	0

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Отворањето на пазарот на електрична енергија позитивно влијае врз вработувањата, имајќи предвид дека отворањето нови компании има директен ефект врз работни позиции. Бројот на компании кои поседуваат лиценци за снабдување и за тргување со електрична енергија се зголемил за повеќе од 20%,

6. Очекувано влијание врз животната средина

Јагленот и во иднина ќе продолжи да биде широко употребуван во индустријата и за затоплување. Нашата земја е енергетски зависна од неговото обезбедување, производство и употреба. Загадувањето на животната средина со употребата на лигнит е предизвик, но поставувањето строги критериуми и максимална грижа за заштита на работењето и средината се приоритети. Со оглед на ова, комплетирањето на третата фаза од реконструкцијата на РЕК Битола ќе резултира со намалување на емисијата на SOx и прашина во воздухот на комплексот РЕК Битола и во градот Битола, како и со намалување на бучавата од централата

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Постигнување ликвидност во изолиран режим	Висока	- Согласно со сите прифатени подзаконски акти, условите за тргување со електрична енергија предвидуваат компензација на мерките за одржување на дистрибутивниот и преносниот систем (загуби), - Спојување на пазарот ден однапред помеѓу Бугарија и Северна Македонија
Имплементирање на Регулацијата на ЕУ за алокацијата на капацитети и управување со задушувањата (CACM Regulation) како предуслов за брза конекција со соседниот организиран пазар на електрична енергија	Висока	Моментално, подготовките се завршени за да се надмине овој потенцијален ризик во рамките на CE3 со учество на PSC DAMI (Programme Steering Committee for Day-Ahead Market Integration) со договорните страни и PSC MRC (Programme Steering Committee for Multiregional Coupling) со земјите вклучени во MRC.
Хармонизирање на домашната правна рамка во областа на ДДВ. Ризик се дефинира од CE3 во рамките на Студијата за сите земји од Западен Балкан кои се поврзани		Надминато. Препораките за Студијата се соодветно имплементирани во домашната правна рамка за ДДВ

со ДДВ		
Повисок ризик и притисок на АД ЕСМ за приходите и профитот заемајќи ја предвид моменталната ситуација на Европа, каде што либерализацијата и декарбонизацијата носи предизвици за електричните центри		Надминато. Зголемувањето на производството на електрична енергија со мали оперативни трошоци. Техничка поддршка за подобрување на тргувањето со капацитети за електрична енергија и развој на бизнис-стратегии за менаџирање на производството и портфолијата за тргување со цел да се биде конкурентен на пазарот.

Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во Табела 11.

Мерката е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка во врска со одржливиот развој на Северна Македонија и на Обединетите нации - 2021-2025 година - „Климатски активности, управување со природни ресурси и ризици од катастрофи“ и резултат 3 - Здрава животна средина и е поврзана со ЦОР 7.

Поголема употреба на обновливи извори на енергија (ОИЕ) и подобрување на енергетската ефикасност (ПЕЕ) се едни од главните стратешки цели во енергетскиот сектор. Според Акциониот план за ОИЕ, процентуалното учество на ОИЕ во финалната потрошувачка во 2020 година е предвидено до 23,9%, а во 2025 година до 25%. Според податоците на ДЗС, уделот на ОИЕ во 2018 година е 18,2%, а во 2019 година е 16,8%.¹⁰ Намалувањето на учеството се должи на неповолните хидролошки услови, што предизвика помало производство на електрична енергија од хидроцентралите (во 2019 година е 1.183 GWh, додека во 2018 година беше 1.839 GWh).¹¹ Нашата земја ќе продолжи со своите напори за постигнување на целите на ОИЕ преку изградба на нови постројки за ОИЕ, како и засилени мерки за енергетска ефикасност во согласност со нашите стратешки документи.

Табела 5.3. Вкупен инсталиран капацитет на производители на ОИЕ:¹²

	Производители на ОИЕ (видови на енергија)	2018 (во MW)	2019 (во MW)
1	Хидроцентрали (големи + мали)	586,6	598,08
2	Ветерници	36,8	36,8
3	Електрани на биогаз	6,9	6,9
4	Фотоволтаици	18,5	23,99
5	Електрани на биомаса	0	0,60
	Вкупно:	648,9	766,37

Извор: Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија

Согласно Повелбата за одржливост потпишана на Самитот за ЗББ, Република Северна Македонија се обврза да воведо механизми за поддршка на пазарот за промовирање на ОИЕ (аукции и премии).

Според Уредбата за мерките за поддршка на производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија („Службен весник, бр. 29/19), Министерството за економија во 2019 година спроведе две

¹⁰ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=64>

¹¹ [Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водени услуги на Република Северна Македонија за 2019](https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf)

https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf

¹² [Годишен извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водени услуги на Република Северна Македонија за 2019](https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf)

https://www.erc.org.mk/odluki/3RKE%20GI_2019-final.pdf

одделни аукции за доделување право на користење на премија за изградба на фотоволтаични центри, еден за државно земјиште и еден за приватно земјиште. Во 2020 година потпишани се вкупно 35 договори за инсталирана моќност од 62MW. Овие електрани треба да бидат во функција до 2023 година. Планирано е оваа мерка да продолжи и во 2021 година со објавување јавни повици за дополнителен инсталиран капацитет од фотонапонски центри

Правилникот за обновливи извори на енергија („Службен весник“ бр. 112/19), ги претставува производители-потрошувачи како нови учесници на пазарот. Потрошувач е домаќинство, мал потрошувач, буџетски корисник или индивидуален корисник кој може да инсталира електрани за производство на електрична енергија од обновливи извори со што вишокот на произведената електрична енергија може да се предаде на електродистрибутивната мрежа. Инсталираната моќност на електраната не треба да надминува 4kW за домаќинства и 20 kW за мал потрошувач, буџетски корисник или индивидуален корисник.

Сопствената потрошувачка може да им понуди нови можности на крајните потрошувачи да имаат корист од технолошкиот развој и да ги намалат нивните сметки за енергија, истовремено придонесувајќи за целите на животната средина и енергетската политика. Согласно индикативна анализа, едно домаќинство кое би инсталирало 4 kW постројка на покривот, може да заштеди до 500 евра годишно, а враќањето на инвестицијата се очекува да биде помеѓу 6-8 години, во зависност од цената на опремата.

Со цел да се промовира важната улога на производител-потрошувачи, Министерството за економија со техничка помош ќе спроведе проценка на главните бариери (правни, административни, регулаторни, финансиски, технички, клиентска свест, социјално прифаќање и сл.) како основа за развој на рамка што се однесува на бариерите и овозможува постигнување на поставените цели. Оваа активност започна во октомври 2020 година и ќе продолжи во 2021 година. Според нацртот на NECP, целта на земјата до 2040 година е да има 400 MW PV-покривни системи - или произведувачи-потрошувачи или системи од кои вкупната произведена електрична енергија ќе се користи за сопствени цели или ќе се чува.

Министерството за економија во нацрт-буџетот за 2021 година за првпат предложи доделување субвенции на домаќинствата кои ќе инсталираат фотоволтаични центри за сопствена потрошувачка. Оваа мерка за поддршка ќе биде дел од годишната програма за промоција на ОИЕ и подобрување на ЕЕ во домаќинствата

Во исто време, Програмата за поттикнување на конкурентност, иновации и претприемништво ќе обезбеди мерка за поддршка на компаниите при инсталирање на фотоволтаични панели на покривот за производство на електрична енергија.

Северна Македонија, како договорна страна на Енергетската заедница во 2020 година треба да развие Интегрирани национални планови за енергија и клима (NECP).

NECP го опфаќа периодот од 2021 до 2030 година, поставувајќи ја патеката за постигнување на договорените цели од 2030 година, врз основа на тоа што секоја договорна страна треба да ја испорача во однос на нивните политики за 2020 година (како основна) и вклучува перспектива до 2050 година со цел да се обезбеди конзистентност со долгорочните релевантни цели на политиката на ниво на ЕУ, Рамковна конвенција на ОН за климатски промени (UNFCCC) и Енергетската заедница. NECP прифаќа холистички пристап и се осврнува на петте главни димензии на Енергетската унија на интегриран начин.

Првиот нацрт на NECP е подготвен со техничка помош заедно со консултации со релевантните засегнати страни. Овој документ во следната фаза вклучува мерки по КОВИД-19 и ќе биде достапен за јавна дебата. Исто така, до крајот на 2020 година Министерството за економија ќе започне со постапката за подготовка на Студијата за стратесиска оцена на влијанието врз животната средина и овој процес ќе биде финализиран во 2021 година. NECP се планира да биде усвоен од Владата до јуни 2021 година. Во меѓувреме измените и дополнувањата на Законот за енергетика ќе бидат усвоени од страна на Парламентот, давајќи му правна основа на NECP.

Закон за биогорива. Законот за енергетика ги спроведува одредбите и обврските од Третиот енергетски пакет на ЕУ и Директивата за обновливи извори на енергија. Оваа директива е делумно транспонирана, недостасува дел што се однесува на биогоривата, што ја поставува потребата за подготовка на посебен

закон за биогорива. Секретаријатот за европски прашања обезбеди техничка помош за подготовка на Законот за биогорива според инструментот на Канцеларијата за услуги на проекти на ОН (UNOPS). Со назначувањето на експертите, се очекува рационализација на процесот на усогласување на законодавството, што ќе резултира во подобро усогласување со законодавството според Договорот за енергетска заедница и енергетското законодавство на ЕУ, подобри услови за вршење на енергетски активности, стабилна законска и регулаторна рамка и поголем потенцијал за инвестиции во енергетскиот сектор. Производството на биогорива на директен или индиректен начин има и други придобивки од економски и социјален аспект, како што се: Создавање работни места. Интензивирањето на производството на биогорива доведува до зголемување на земјоделското производство, а со тоа и создавање поголем број на работни места; Намалување на енергетската зависност - Ова е особено важно за оние земји кои немаат свои извори на фосилни горива и може да придонесе за одржлив економски раст и развој на руралните области.

а. Планирани активности во 2021 година

- Подготовка и усвојување на Програма за спроведување на Стратегијата за развој на енергијата
- Анализа на главните бариери за промовирање на произведувачи-потрошувачи на пазарот на електрична енергија, Релевантно законодавство изменето во врска со улогата на произведувачи-потрошувачи на електрична енергија)
- Анализа на моменталната состојба на секторот за греење и ладење во земјата со мерки за подобрување
- Анализа за електрификација на превозот, со фокус на јавниот превоз
- Спроведување на Проценката за влијанието врз животната средина (SEIA) за NECP
- Усвојување на интегрираниот национален план за енергија и клима
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата
- Усвојување на Законот за биогорива
- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани
- Јавен повик за доделување право на користење на премија за изградба на фотоволтаични центри
- Усвојување на Програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија

б. Планирани активности во 2022 година

- Јавен повик за доделување право на користење на премија за изградба на фотоволтаични центри
- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани
- Акционен план за биогорива
- Спроведување на мерки за подобрување на секторот за греење и ладење
- Спроведување на мерки за електрификација на јавниот превоз
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата

в. Планирани активности во 2023 година

- Јавен повик за доделување право на употреба на премија за изградба на фотоволтаични центри

- Плаќање на feed-in премии за оперативни фотонапонски електрани
- Спроведување на мерки за подобрување на секторот за греење и ладење
- Спроведување на мерки за електрификација на јавниот превоз
- Усвојување и спроведување на Програмата за промоција на обновливи извори на енергија и унапредување на енергетската ефикасност кај домаќинствата
- Донесување на подзаконски акти што произлегуваат од Законот за биогорива

2. Индикатори на резултат

Учеството на ОИЕ во крајната потрошувачка е утврдено до 23,9% до 2020 година, според Акциониот план за ОИЕ. Во однос на Стратегијата за развој на енергијата, зеленото сценарио покажува дека учеството на ОИЕ во финалната потрошувачка до 2030 година ќе биде 38%.

Показател	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2022 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
Учество на ОИЕ во финалната потрошувачка ¹³	16,77% ¹⁴	26%		29%
Вкупен инсталиран капацитет на ОИЕ ¹⁵	766.37 MW		1162 MW	1493 MW

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди: диверзификација на снабдувањето, зголемена конкуренција на енергетските пазари, зголемена еластичност на зголемувањето на цената на енергијата, зголемено искористување на обновливите извори на енергија што доведуваат до намалување на цените на ОИЕ, зголемување на домашното производство на енергија, безбедност и континуитет во снабдувањето со енергија на домаќинствата и компаниите

Зголемеиот број на произведувачи-потрошувачи ќе овозможи развој на пазарот, да привлече повеќе снабдувачи и да ги охрабри домаќинствата да се снабдуваат од нив (а не од универзалниот снабдувач). Всушност, идејата за либерализиран пазар е да има што повеќе снабдувачи кои ќе продаваат електрична енергија на домаќинствата. Користењето на обновлива енергија нуди важни придобивки од економскиот развој. Локалните самоуправи собираат данок на имот и приход и други плаќања од сопствениците на проекти за обновлива енергија. Овие приходи можат да помогнат во поддршката на виталните јавни услуги, особено во руралните заедници каде што често има вакви проекти.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за спроведување на оваа мерка е околу 2.087.000 евра за 2021 година, од кои 1.225.000 се буџетски средства, а остатокот е техничка помош од донатори.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	1.220.000	1.464.000	1.756.800
2. Небуџетско финансирање	867.000	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.087.000	1.464.000	1.756.800

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

¹³ <http://www.economy.gov.mk/doc/2759>

¹⁴ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=64>

¹⁵ <http://www.economy.gov.mk/doc/2759>

Се очекува создавање привремени и постојани работни места во производството и дистрибуцијата на опрема, како и во услужниот сектор за дизајнирање, инсталација, работа и одржување. Во градежниот сектор ќе бидат ангажирани градежни работници и висококвалификуван персонал. Дополнително, за работењето и одржувањето на електраните, ќе биде потребен дополнителен персонал. Изградбата на електрани со употреба на обновливи извори на енергија позитивно влијае на локалниот економски развој преку подобрување на инфраструктурата, нови пристапни патишта, далекуводи, трафостаници.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Потребна е зголемена употреба на ОИЕ и максимизирање на заштедата на енергија бидејќи директно влијае на намалување на емисиите и го штити здравјето на населението, животната средина и воедно влијае врз ублажување на климатските промени од штетните ефекти што произлегуваат од извршувањето на енергетските активности.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на изградбата на постројки за производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија	Средна	Земјата ќе ги продолжи сегашните механизми за поддршка на производство на електрична енергија од ОИЕ преку повластени тарифи и повратени премии со аукции (доделени во постапка на тендер). Земјата ќе промовира понатамошно искористување на ОИЕ во секторот за електрична енергија (без стимулации), но исто така и во другите сектори преку воведување на концептот „произведувач-потрошувач“ и преку електрификација на секторот за греење и ладење со користење на високо ефикасни пумпи за греење и централно греење, со СРН биомаса, како и со зголемување на потрошувачката на биогорива во транспортниот сектор.

Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност

1. Опис на мерката

Оваа мерка е поврзана со вториот стратешки приоритет наведен во Рамката за соработка во врска со одржливиот развој на Северна Македонија и на Обединетите нации - 2021-2025 година - „Климатска акција, управување со природни ресурси и ризици од катастрофи“ и резултат 3 - Здрава животна средина и е поврзана со ЦОР 7.

Законот за енергетска ефикасност, во кој се транспонирани Директивата за енергетска ефикасност, Директивата за енергетски перформанси на зградите и Правилникот за воспоставување рамка за обележување на потрошувачката на енергија, беше донесен во февруари, 2020 година. За да се овозможи целосно и непречено спроведување на законската рамка за енергетска ефикасност, потребно е да се донесат сите подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

Тригодишниот четвртти Акционен план за енергетска ефикасност е во фаза на подготовка и се очекува да биде усвоен во почетокот на 2021 година. Со него ќе се утврди како да се постават целите за 2022 година

Според законот, Владата донесува уредба со која се утврдува како ќе се исполнат целите за заштеда во финалната потрошувачка на електрична енергија, без оглед дали е со обврзувачка шема во случај кога обврската ќе ја исполнат компаниите за дистрибуција на електрична енергија и/или снабдувачи на електрична енергија или со обврзувачка шема во комбинација на алтернативни мерки. Потребно е да се создадат поволни услови (економски, технички и правни) за реализација на договори за енергетски услуги со цел компаниите што за енергетски услуги (ЕСКО) да можат да гарантираат за остварените заштеди со

примена на мерки за енергетска ефикасност. Со донесувањето на Законот за енергетска ефикасност, целосно ќе се отвори пазарот за компаниите ЕСКО, особено за секторот за јавни згради.

Согласно Законот за енергетска ефикасност, со цел да се следи спроведувањето на мерките за енергетска ефикасност, Агенцијата за енергетика воспоставува и одржува алатка МВП (платформа за следење и верификација). Во зависност од исполнувањето на критериумите во однос на видот на спроведената мерка за енергетска ефикасност, реализираната заштеда на енергија и вкупната корисна површина на зградата, субјектите од јавниот сектор, давателите на енергетски услуги и енергетските контролори по усвојувањето на Правилникот за МВП ќе имаат обврски да ги внесат податоци во МВП алатката. Во исто време, Агенцијата за енергетика е одговорна за воспоставување, управување, одржување и надградба на информатичкиот систем за следење и управување со потрошувачката на енергија на субјектите од јавниот сектор.

Меѓу останатото, оптимални технички решенија за употреба на природен гас во индустријата со цел постигнување потенцијална заштеда на енергија ќе бидат разгледани во Проценката на потенцијалот за имплементација на високо-ефикасна когенерација на енергетски ефикасни системи за централно греење и ладење што ќе бидат развиени во рамките на Програмата за реализација на Стратегијата за развој на енергетиката.

Главната реформа, според одредбите од Законот за енергетска ефикасност, е дека големите трговци (во индустријата и другите релевантни сектори) се должни да вршат енергетски контроли на секои 4 години, или да вработуваат овластени енергетски контролори, за да се постигне заштеда на енергија од страна на најголемите потрошувачи на енергија. Малите и средни претпријатија нема да ја имаат оваа обврска, иако и тие самоиницијативно можат да вршат енергетски контроли.

Формирањето и работењето на Фондот за енергетска ефикасност е важно со цел да се забрза спроведувањето на програмите, мерките и инвестициите за енергетска ефикасност. Компонентите два и три од Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор на Светска банка, што се планира да започне со имплементација во 2021 година, обезбедуваат техничка поддршка за формирање на Фонд за енергетска ефикасност, како и почетен капитал за Фондот за енергетска ефикасност во износ од 5 милиони евра

Со Проектот на Светска банка за енергетска ефикасност во јавни згради каде покрај средствата предвидени за техничка помош за воспоставување на фонд за енергетска ефикасност, ќе се обезбедат уште дополнителни 18 милиони евра како заем за спроведување на мерките за енергетска ефикасност во јавните згради.

За време на изработката на „Студијата за енергетска ефикасност како дел од КОВИД одговор на договорните страни на енергетската заедница: Секретаријат на енергетската заедница и “поддршка на ЕБОР“ од страна на секретаријатот на Енергетската заедница, Министерството за економија побара да се разгледа можноста да хибридни/електрични возила се додадат како дополнителна технологија со високо ефикасни карактеристики подобни за финансирање преку ГЕФ програмата на ЕБОР која е воспоставено преку кредитна линија во комерцијалните банки, како и можност за отворање нова кредитна линија за финансирање на енергетски контроли или имплементација на системи за управување со енергија за мали и средни претпријатија.

Со техничка помош од Светска банка, ќе се развие Проценка за одржливо греење во урбани подрачја во три земји од Западен Балкан, вклучително и Северна Македонија, со обезбеден грант во износ од 130.000 евра само за нашата земја.

Типологија за згради ќе биде развиена како основа за понатамошен развој на Стратегијата за згради со техничка помош од Хабитат во износ од 170.000 евра

За време на спроведувањето на оваа мерка, Ковид 19 пандемијата имаше најголемо влијание врз навременото донесување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност.

а. Планирани активности во 2021 година

- Усвојување на подзаконските акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност: Уредбата за воспоставување обврзувачка шема за енергетска ефикасност, Уредба за регулирање на договорите за енергетски услуги, Правилник со кој се регулира методологијата за утврдување на степенот на енергетска ефикасност при спроведување на постапките за јавни набавки, Правилник за енергетска контрола кај големи трговци, Правилник за високоефикасни когенеративни постројки) Сеопфатна проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација,
- Подготовка на типологија на згради потребна за развој на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година,
- Усвојување на измени и дополнувања на Законот за енергетска ефикасност во врска со формирање на Фонд за енергетска ефикасност.
- Започнување со подготовка на Листа со инвентар за енергетски карактеристики на јавни згради на територијата на Република Северна Македонија

б. Планирани активности во 2022 година

- Усвојување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година,
- Формирање на Фонд за енергетска ефикасност
- Продолжување со активностите за воспоставување на листа со инвентар за енергетски карактеристики на јавни згради на територијата на Република Северна Македонија

в. Планирани активности во 2023 година

- Основање и целосна имплементација на Фондот за енергетска ефикасност
- Подготовка на извештај за имплементација на Националниот план за енергија и клима во делот за енергетска ефикасност

2. Индикатори на резултат

Според четвртиот НАПЕЕ, кумулативната финална заштеда на енергија во 2021 година почнувајќи од 2017 година, заснована на Стратегијата за развој на енергијата до 2040 година - Зеленото сценарио се проценува на 265 ktOE, а кумулативната заштеда на примарна енергија во 2021 година за мерките што генерираат само примарни заштеди (не вклучувајќи ги мерките што генерираат финални заштеди) се проценуваат на 100,46 ktOE, при што цената на 1 Kw/h на заштедата на енергија се проценува на 0,23 евра, имајќи предвид дека животниот циклус на индивидуалните мерки за енергетска ефикасност се проценува на 10 години. Врз основа на податоците од Четвртиот акциски план за енергетска ефикасност, се проценува дека внатрешната стапка на поврат за сите спроведени мерки за енергетска ефикасност за финална потрошувачка во сите сектори, со исклучок на транспортниот сектор, е 22%.

Во моментот Енергетската заедница спроведува проект за поставување на целите на ОИЕ, ЕЕ и климата до 2030 година за земјите членки на Енергетската заедница и се очекува дека новите цели за 2030 година ќе бидат поставени до средината на 2021 година.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Спроведувањето на мерката ќе обезбеди: зголемена конкуренција на енергетските пазари, зголемена еластичност на зголемувањето на цената на енергијата, безбедност и континуитет во снабдувањето со енергија на домаќинствата и компаниите

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проектот за енергетска ефикасност во јавниот сектор кој во моментот се спроведува го опфаќа периодот од 2020-2025 година и вклучува заем од 25 милиони евра за намалување на потрошувачката на енергија во јавниот сектор и поддршка за воспоставување и операционализација на одржлив механизам за

финансирање на јавниот сектор. Овој проект се очекува да биде надополнет со потенцијален грант од 10 милиони долари (8.221.750 евра) од Зелениот климатски фонд, кој ќе биде додаден кон Проектот за да помогне во зголемување на почетниот капитал на предложениот Фонд за ЕЕ, и со тоа да се прошири потенцијалната база на клиенти и портфолиото за инвестиции на Фондот. Исто така, се очекува да бидат додадени дополнителни 3 милиони евра средства од грантот на ЕУ кон овој проект.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	4.105.113	556.538	501.393
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	4.105.113	556.538	501.393

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Се очекува создавање привремени и постојани работни места во делот на проектирање, инсталација, и одржување. Во градежниот сектор ќе бидат ангажирани градежни работници и висококвалификуван персонал. Во индустрискиот сектор, исто така, ќе биде вработен висококвалификуван персонал со соодветни професионални квалификации (контролори и ЕСКО), кои постојано ќе бидат ангажирани во надгледување на потрошувачката и предлагање нови мерки за постигнување заштеда. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Максимизирање на заштедата на енергија која директно влијае на намалување на емисиите и го штити здравјето на населението, животната средина и воедно влијае врз ублажување на климатските промени од штетните ефекти што произлегуваат од извршувањето на енергетските активности.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Одложување на формирањето на Фондот за енергетска ефикасност	Средна	Соодветните препораки од Анализата за начинот на основање на Фондот за енергетска ефикасност треба да бидат вметнати во новиот Закон за основање на Фондот за ЕЕ. Исто така, потребно е да се развијат процедури за начинот на работа на Фондот и одобрување на проектите со кои се спроведуваат мерки за ЕЕ.
Недостаток на капацитет и технички персонал во рамките на јавните институции (Министерство за економија и Агенција за енергетика) за навремено спроведување на мерката		Министерството за економија и Агенцијата за енергетика се соочуваат со недостаток на технички капацитет, неопходен за навремено и целосно спроведување на мерката.

Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Мерката предвидува имплементација на ИТС со неколку уреди како WIM (тежина во движење) на автопат А1, (делница Табановце – Гевгелија, дел од Коридорот 10), во должина од 175 км, Системи за

информација за временски услови на пат (RWIS) (патни станици изградени да собираат податоци за временските услови и загадувањето на воздухот), вклучително системи за мониторинг на емисии на стакленички гасови (GHG).¹⁶ Најголемиот дел од М1 Северно-јужната делница Табановце-Гевгелија е изградена како автопат А1 и е опремена со основна сообраќајна сигнализација и опрема. ИТС ќе обезбеди разновидност на сообраќајните податоци и бројот и типот на возила што се движат долж Коридорот 10, како и метеоролошки податоци долж рутата во текот на годината кои можат да се користат за статистички и аналитички цели. Паралелно со имплементацијата на ИТС, ќе се развие и Стратегија за ИТС и законодавна рамка. Приближувањето на ова законодавство ќе се изврши паралелно со следниве две активности: 1/Обезбедување, инсталација и пуштање во употреба на опрема за имплементација на ИТС; и 2/Подготовка на национална стратегија за ИТС. Временската рамка за почеток на оваа активност е четвртина 1 од 2021 година. Воведувањето на ИТС е тесно врзано со усогласување со директивите од законодавството на ЕУ за транспорт. Тоа ќе овозможи патна поврзаност кон ЕУ стандардите и ќе придонесе за олеснување на трговијата и транспортот. Со развојот на ИТС долж патната делница од Коридор 10, една од стратешките цели наведена во Националната стратегија за транспорт на Република Северна Македонија задржување високо ниво на безбедност и сообраќаен проток во сите услови, ќе биде исполнета.

Во однос на регионалниот пристап, очекуваното економско влијание е намалување на времето на патување до граничните премини. Тоа е во согласност со Повеќегодишниот акциски план за регионална економска интеграција со фокус на регионална циркулација на добра, услуги и капитал, мобилност на обучена работна сила, динамичен инвестициски простор и дигитална интеграција. Оваа мерка е дел од регионалниот проект „Намалување на трговските трошоци и зголемување на транспортната ефикасност во Западен Балкан 6“, компонента 2: Подобрување на ефикасноста и предвидливоста. Ги вклучува Албанија, Северна Македонија и Србија. Мерката е тесно поврзана со Мерка 15 Олеснување на трговијата.

а. Планирани активности во 2021 година

- Започнување на процесот на изработка на ИТС Стратегија.
- Започнување на процесот на избор на изведувач и супервизија над инсталирање на опремата.
- Потпишување договори и почеток на изведба и супервизија. Предвиденото траење на договорот за изведба е 12 месеци, а за супервизија е 18 месеци.
- Започнување на активностите за инсталација и супервизија кон крај на 2021 година.

б. Планирани активности во 2022 година

- Продолжување на градежните активности. Завршни активности: постапка за сертификат за предавање и продолжување на периодот на забележување на дефекти

2. Индикатори на резултат

Извештај на ЕУ кој ги сумира резултатите од оценувањето за проектите за ИТС имплементирани во Европа меѓу 1994 и 1998 година открива дека динамична сигнална контрола може да го намали времето на патување за 17%, зголемувајќи на 20% кога стратегиите за динамична сигнална контрола се интегрирани со информации и насока¹⁷. Студија на САД посочува дека еден DMS (Динамични знаци за пораки) веројатно ќе намали $100 \times (1 - \text{EXP}(-0.181)) = 16,6\%$ од сообраќајките годишно, кога се контролирани други фактори во моделот.¹⁸

¹⁶<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

¹⁷CODE, 2000, "Network and Traffic Management: Final Area Report" for the "Telematics Applications for transport within the Fourth Framework Program". Available on: http://collections.internetmemory.org/haeu/20161215121151/http://cordis.europa.eu/pub/telematics/docs/tap_transport/netrama.pdf, accessed Feb 15, 2018.

¹⁸ Oh J. et al. (2015), Michigan Department of Transportation, "Costs and Benefits of MDOT Intelligent Transportation System Deployments".

Придобивките од подобрувањата на ИТС ќе започнат по 1 година од инсталирањето на системите, а животниот век на ИТС опремата е 10 години (инсталација во 2020 година, придобивки од 2021 до 2031 година). Просечниот број на камиони на коридорот е со годишен раст еднаков на проектираниот раст на БДП.¹⁹

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Цел 2022 година
Намален број на сообраќајни несреќи долж Коридор 10	67 ²⁰	56
Намален број на сообраќајни несреќи изразено во % долж Коридор 10	0%	16,6% ²¹
Намалено време на патување долж Коридор 10 ²²	103	85,5
Намалено време на патување во % долж Коридор 10 ²³	0%	17% ²⁴

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Употребата на ИКТ во областа на транспортот, поврзана со инфраструктурата, возилата и корисниците брзо станува една од најважните области во ЕУ за подобрување на капацитетот на мрежата, мобилноста на патниците, а со тоа и економската продуктивност. Во земјите од Западен Балкан, ИТС би поддржало подобрувања во управувањето на застојот, детекција на несреќи и поправки, совети за пренасочување, информации во времето на патување и подобро предвидување на времето на патување. Усогласувањето или интероперабилноста на системите е исто така важно за непречен и безбеден транспорт на граничните премини.

Најголемото влијание се очекува да биде во зголемување на безбедноста и заштеда на времето за патување. Вкупното време на патување ќе се намали како резултат на координацијата на навремениот информатички систем за корисниците на патот долж Коридорот 10. Поради раното предупредување за можни застои од страна на системот, заштедите на време преку исклучување на доцнењата ќе им овозможат на корисниците да ги намалат нивните патни трошоци и според тоа Коридор 10 ќе биде поконкурентен за користење, особено за меѓународен транспорт. Компаниите што вршат транспортни активности ќе имаат помали трошоци и намалено време на транспорт.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

По ревизијата на проектот завршува финансиската конструкција. Средствата се планира да се обезбедат преку заем за проекти од WBTF.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	4.923.577	13.739.837	1.082.602
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	4.923.577	13.739.837	1.082.602
Вкупно	4.923.577	13.739.837	1.082.602

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Имплементацијата на овој систем ќе има директно краткорочно влијание врз компаниите кои работат со овој тип опрема преку зголемување на бројот навработените. Во рамките на регионалниот проект од кој е дел и оваа мерка, се планира да се преземе родово истражување во врска со пречките со кои се соочуваат жените трговци во спроведување на трговијата низ земјите од Западен Балкан на нив на

¹⁹Според податоци од SEETO, ЕУ и Царинска Управа, пресметано од 2015 година, ажурирано преку линеарна регресија за 2018 година.

²⁰Во согласно со податоците за 2017 година доставени од ЈПДП

²¹Користејќи ги претпоставките во погоренаведената Студија од САД

²²Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

²³Во обичен сообраќај исклучувајќи го времето на чекање на граничните премини

²⁴Користејќи ги претпоставките во погоре наведениот ЕУ извештај

фирма. Резултатите ќе бидат искористени за потенцијални интервенции со цел да им се помогне на жените да ги водат бизнисите.²⁵

6. Очекувано влијание врз животната средина

ИТС ќе има за цел да ги контролира влијанијата врз животната средина, главно на одредени градежни локации. Во фазата на употреба, влијанијата главно ќе се однесуваат на прашања поврзани со сообраќајната безбедност во текот на измените, вклучително за контрола на ИТС системите. Ниту едно од влијанијата не се очекува да биде од голем обем или неповратно. Освен воведувањето системи за рано предупредување за следење и посочување на ризиците на патната мрежа од климатските промени, станиците за временска прогноза што ќе бидат инсталирани во рамките на ИТС ќе собираат податоци и ќе ги следат емисиите на стакленички гасови од патниот транспорт (особено емисиите од загадувачите на климата со краток век (SLCP) поврзани со загадувањето на воздухот. Информациите што ќе бидат собрани преку системите за следење на емисиите на стакленичките гасови (SLCP) ќе помогнат во поврзување специфична климатска промена со приоритетите за развој (на пример, олеснување, адаптација и подобрување на квалитетот на воздухот) и ќе бидат важна поддршка за владите од земјите на Западен Балкан 6 во развојот на регулаторните и политичките реформи и институционалното зајакнување за поттикнување развој на ниски емисии.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на активностите за завршување на проектот	Средна	Редовно следење на имплементацијата на активностите
Доцнење во усвојување соодветно законодавство и подзаконски акти за овој тип системи	Средна	Користење на техничката помош на ЕУ (TAIEX) за подобро и поефикасно приближување на законодавството

5.3.2 Земјоделски сектор, индустрија и услуги

Земјоделски сектор. Во текот на изминатата деценија земјоделството во Република Северна Македонија се соочуваше и беше детерминиран од екстерните влијанија (климатски непогоди, како пролетни мразеви и поплави) последиците од глобалната криза, како и од интерните влијанија на континуираната политичка криза и нестабилност рефлектирана и во нестабилниот и не-континуиран раст и развој на економијата. Оттука, 2017 година заврши со само 7,9% учество во БДП проследено со благо заздравување и раст од 0,6% во 2018 година.

Според податоците од Државниот завод за статистика, бруто домашниот производ (тековни цени) во земјоделството во 2018 година изнесува 55.979 милиони денари (908.657 евра) и во однос на 2017 година бележи раст од 15% (48.664 милиони денари, односно 789.594 евра). Бруто додадената вредност во земјоделството во 2018 година изнесува 53.389 милиони денари (866.616 евра) и во однос на 2017 година бележи номинален пораст од 18,9%. (44.907 милиони денари, односно 728.935 евра). Вредноста на земјоделското производство во 2018 година е 82.810 милиони денари (1.344.181 евра) или за 16,4% зголемување во однос на 2017 година (71.162 милиони денари, односно 1.115.109 евра).

Во вкупните инвестиции во основни средства, земјоделството, шумарството и рибарството учествува со 2,9%.

Учеството на земјоделскиот сектор во вкупната вработеност има тренд на намалување од 16,2% во 2017; 15,7% во 2018 и 13,9% во 2019 година.

Табела 5.4. Учество на вработени во сектор земјоделство, шумарство и рибарство во вкупно вработени

²⁵ <http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/pdf/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project.pdf>

	2017	2018	2019	2019/2018
Вкупен број на вработени во РСМ	740.648	759.054	797.651	+5%
Вработени во секторот земјоделство, шумарство и рибарство	120.311	119.337	111.033	-7%
Учество на земјоделскиот сектор во вкупна вработеност (%)	16,2	15,7	13,9	-1,8%

Извор: Државен завод за статистика

Во 2019 година бројот на вработени во секторот земјоделство, шумарство и водостопанство е намален за 7% во споредба со 2018 година.

Создавањето работни места претставува најголем приоритет во Република Северна Македонија, а понатамошната модернизација и развој на земјоделско-прехранбениот сектор може да генерира создавање работни места и економски раст.

Руралните средини се соочуваат со многу структурни и социо-економски предизвици. Големи рурални средини остануваат депопулирани и нивните ресурси се неискористени, со негативни економски, социјални и еколошки последици. Бројот на населението во руралните средини стагнираше во текот на последната деценија, земено како учество во бројот на вкупното население, со околу 42,3% во 2017 година. Монокултурните земјоделства во руралните средини се ограничени и доминира единствено земјоделството како стопанска гранка. Сите овие фактори го ограничуваат отворањето работни места во руралните средини и економскиот раст.

Потребата за подобрување на патната мрежа во руралните средини е означен како висок приоритет, како во низинските села така и во планинските села. Квалитетот на физичката и социјалната инфраструктура во руралните области во изминатиот период се подобрува, но се уште не задоволува поради недоволното инвестирање во развојот на инфраструктурата и одржувањето. Ова резултира во намалување на квалитетот на животот и се заканува на способноста на руралните средини за да се одржи нивната популација и да привлече инвестиции. Во периодот од 2014 до 2018 година локалната патна мрежа се наголемила за вкупно 365 километри, но позначајно е наголемувањето на покривеностите на асфалтирани патишта, кои се наголемиле за 438 км, поради тоа што дел од локалната патна мрежа со послаб квалитет е исто така асфалтирана. Учесството на патиштата од асфалт и коцка во локалната патна мрежа изнесува 51,9% во 2014, а во 2018 година изнесува 54,4%.

Примарното земјоделско производство се карактеризира со ниска продуктивност и со ниски приходи. Повеќето земјоделски производители се занимаваат со производство за сопствени потреби и мала продажба, се водат како невработени и се слабо ангажирани на пазарот на трудот. Просечната големина на земјоделските стопанства во 2016 година изнесува 1,8 ха и 2,1 добиточни единици. Додадената вредност по работник во земјоделството, како мерка на продуктивноста на земјоделството, во 2016 година изнесува 19.127 и е 2/3 од просекот на ЕУ кој изнесува 29.425.

Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување

1. Опис на мерката

Оваа мерка е превземена од минатата година и деталите за нејзина реализација се презентирани во табела 11.

Капиталните инвестиции во водостопанството преку изградба на брани и нови системи за наводнување се веќе започнати и ќе продолжат и во наредниот период.

Крајната цел на инвестициите во водостопанството е зголемување на наводнуваните површини во земјата на ниво на инсталиран капацитет (144.000 ха), и постепено проширување на хидросистемите да се постигне целта за наводнувана површина на половина од обработливата површина (околу 250.000 ха). Овие инвестиции ќе имаат директно влијание врз зголемување на приносите и на физичкиот обем на земјоделското производство.

Активностите се реализираат во согласност со десетгодишен плански документ „Инвестициски план за водостопанска инфраструктура за периодот 2015 - 2025 година“. Оваа мерка придонесува за остварување на една од стратешките цели на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство: “Примена на еколошки практики во производството кои ги редуцираат влијанијата на климатските промени и адаптацијата” и специфичната цел: “Поттикнување на одржлив развој и ефикасно управување со природните ресурси како вода, земја и воздух”. (Национална Стратегија за земјоделство и рурален развој 2014 – 2020).

Планираните активности за реализација на оваа мерка се наведени во следнава табела за периодот 2021-2023.

Планирани активности	2021 година	2022 година	2023 година
Изградба на брана Конско	Завршување со градба		
Изградба на брана Речани	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности
Изградба на систем за наводнување Равен - Речица	Продолжување на градежни активности	Завршување со градба	
Изградба на брана на Река Слупчанска	Започнување на процедура за добивање на градежна дозвола и спроведување постапка за јавна набавка за изградба и надзор	Започнување со градежни активности	Продолжување на градежни активности
Втора и трета фаза од ХС Злетовица	Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање и започнување со тендерирање	Продолжување на градежни активности	Продолжување на градежни активности
Втора фаза од Програма за наводнување Јужен Вардар	Завршување со градба		
ИПА мали системи за наводнување	Изградба на три мали системи	Изградба на три мали системи	

Корисник на оваа мерка за спроведување на капиталните инвестиции во водостопанството е Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Институционалната поставеност на секторот наводнување и одводнување се состои од централизирано управување преку Акционерско друштво во државна сопственост со централа во Скопје и 14 подружници. Постои можност и земјоделците да бидат вклучени во управувањето со наводнувањето преку нивно здружување во земјоделски задруги надлежни за управувањето со наводнувањето на ниво на дистрибутивна мрежа за наводнување. За секој од наведените започнати капитални инвестиции изработени се студии или елаборати за проценка за влијанието врз животната средина. Процедурите за издавање на дозволи за користење на водата за наводнување се во надлежност на Министерството за животна средина и просторно планирање кое одлучува посебно за секоја индивидуална апликација во согласност со процедурите опишани во Законот за води.

2. Индикатори на резултат

Спроведувањето на мерката ќе го зголеми учеството на можното земјоделско земјиште за наводнување во однос на обработливото земјоделско земјиште од сегашните 28,8% на 31,7%. Ова ќе биде постигнато со имплементација на мерката и изградбата на три нови брани и девет системи за наводнување.

Согласно претходното, клучните индикатори за мерката се:

- Изградени 3 брани – Конско, Речани и Слупчанска; и
- Изградени 9 системи за наводнување
- Ново земјоделско земјиште од 14,350 ха опфатено со системи за наводнување и можно за наводнување

Индикатор	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
Изградени брани	0	1	2
Изградени системи за наводнување	0	6	9
Ново земјоделско земјиште можно за наводнување	144,000 ха	+13,125 ха	+1,225 ха

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Подобрување на условите за живот на земјоделската популација и одржливо зголемување на земјоделскиот аутпут (производство и продуктивност) во рамки на системите за наводнување вклучени во мерката, преку подобрена достапност и ефикасно користење на водните ресурси. Приходот на земјоделските стопанства се очекува да биде зголемен во период од 3-5 години после имплементација на мерката.

Дополнително, имплементацијата на мерката ќе овозможи производство на електрична енергија со изградба на хидро електрани на браните кои ќе бидат изградени во рамки на мерката.

Пристапот на земјоделците до сигурно наводнување ќе придонесе за одржливо земјоделско производство, преку можноста за одгледување на профитабилни земјоделски култури чие одгледување не може да се замисли без наводнување, како и преку можноста за остварување на поголеми приноси на постоечките земјоделски култури чии приноси без наводнување се драстично помали (пченка 2.320/6.700 кг/ха, житарици 2.530/4.500 кг/ха, лозје 7.000/30.000 кг/ха, луцерка 3.000/16.000кг/ха итн.).

Ефикасното наводнување овозможува земјоделците да одгледуваат култури со повисока економска вредност. (Во моментот на повеќето земјоделски земјишта се одгледуваат земјоделски култури како пченица бидејќи постои недостаток на системи на наводнување за одгледување на други култури).

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупниот трошок на мерката за периодот 2021-2023 година е проценет на околу 143,2 милиони евра, од кои 78,8 милиони евра од централен буџет, 3,5 милиони евра ИПА фондови, 5,3 милиони евра грантови и 55,5 милиони евра заеми.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	32.165.738	20.588.253	19.313.236
2. Небуџетско финансирање	20.536.063	9.779.723	36.326.438
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	4.500.000	2.300.000	0
Вкупно	52.701.801	30.367.976	55.639.674

* национални извори на јавни финансии

Активности/ ЕУРО милиони	Потрошено заклучно со Октомври, 2020 година	2021 година	2022 година	2023 година
Изградба на брана Конско Базна година: 2017	17	14.5	0	0
Изградба на брана Речани Базна година: 2018	0.8	6.6	8.2	9.7
Изградба на систем за наводнување Равен – Речица Базна година: 2018	5.2	3.6	3.6	0
Изградба на брана на Река Слупчанска Базна година: 2019	0.4	1.5	6.7	8.3
ХС Злетовица втора и трета фаза Базна година: 2020	0	7.5	9.6	37.6
Јужен Вардар втора фаза	7.4	14.5	0	0

Базна година: 2018				
ИПА - Подготовка на тендерска документација за изградба на мали системи за наводнување до 300 ха Базна година: 2018	3.5	4.5	2.3	0

Белешка 1: Целта на колоната „Потрошено заклучно со Октомври 2020“ во табелата во делот 4 е да се има претстава за вкупната вредност на секоја активност: потрошени средства од почетокот на активната (базна година) плус износите на планираните средства за наредните години ја даваат вкупната вредност на секоја активност.

Белешка 2: Разликите во вредностите на проценетите трошоци на активностите и влијанието врз буџетот за планскиот период 2021-2023 година и претходниот плански период 2020-2022 година, произлегуваат од следните причини:

- Проценетите трошоци планирани за следната година не се секогаш исти со оние кои се одобрени со реалниот Буџет
- Долгиот процес на добивање на потребните дозволи и одобренија за градба можат да бидат причина за каснење во реализацијата на активностите и плаќањата.

Белешка 3: После завршувањето со изградбата на брана Конско, Хидро системот Равен – Речица и Јужен Вардар втора фаза, активностите за управување и одржување на изградените објекти ќе бидат во надлежност на АД Водостопанство на Република Северна Македонија, но во некои случаи и во надлежност на земјоделски задруги надлежни за наводнување.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Изградбата на хидросистемите ќе има директно краткорочно влијание врз вработеноста преку ангажирање на градежни работници. Моментално нема проценка на овие вработувања. Дополнително, насреден и долг рок се очекува позитивно влијание врз вработеноста како резултат на зголемената конкурентност на земјоделскиот сектор.

Половата рамноправност ќе биде почитувана во текот на имплементација на оваа мерка.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во текот на изработката на проектната документација за секој од капиталните проекти изработени се Студии или Елаборати за оценка на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Долг процес на добивање потребни дозволи и одобренија за градба	Висока	Зголемена соработка помеѓу надлежните институции
Долг процес на експропријација на земјиште	Висока	Зголемување на капацитетот на канцелариите на институцијата Државен правобранител во постапување и процесирање на барањата за експропријација до Министерство за финансии – Управа за имотно правни работи, подрачни одделенија

Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за имплементацијата на мерката се прикажани во Табела 11.

Програмата за консолидација на земјиштето се состои од проекти за консолидација на земјиште определени на одредена локација со јасно дефинирани граници на проектното подрачје. Програмата започнува во 2017 година со предвидени 19 проекти, додека 2 дополнителни пилот-проекти се изработени од 2015 до 2017 година. Затоа мерката сега се однесува на 21 проект.

Секој проект за консолидација на земјиште се состои од три фази:

- I.) Подготвителна фаза - Се состои од изработка на физибилити студија која се прави преку истражување на работното место и прибирање на теренски податоци. Врз основа на истата студија се даваат препораки за најсоодветниот модел (и) на проект за консолидација на земјиштето, ризиците и ограничувањата, интересите на сопствениците на земјиштето, проценетите трошоци за спроведување на проектите за консолидација, како и потребните инвестиции во земјоделската инфраструктура (системи за одводнување и наводнување и пристапни патишта до парцелите) во проектното подрачје.

- II.) Фаза на прераспределба - Резултатот од оваа фаза е план за прераспределба на проектното подрачје што ги опфаќа сите графички и алфа-нумерички податоци за консолидираната област. Оваа фаза се спроведува во тесна соработка со сопствениците на земјиштето.

- III.) Фаза на имплементација - Во оваа фаза се одвива регистрација на новата сопственост во катастар на недвижности, проследено со околчување на новите парцели. Исто така, се спроведува и изградба на планираните зафати во земјоделската инфраструктура.

Од 21 предвиден проект за консолидација на земјиште, 14 се иницирани, односно се тековни во периодот на планирање (2021 - 2023). Во согласност со фазите, табелата подолу го претставува статусот на 15 проекти за консолидација на земјиштето.

Табела 5.5. Табела со статусот на 15 проекти за консолидација на земјиштето

Регион	Проектно подрачје за консолидација на земјиштето	Површина (ха)	Број на сопственици	Подготвителна фаза	Фаза на прераспределба	Фаза на имплементација
Југо-источен Регион	Конче	28	27	изработена		Финализиран во 2019
	Стојаково	473	1,337	изработена		
Вкупно		501	1,364	2	1	
Пелагонија Регион	Егри	337	213		2020	2021
	Оптичари	566	374	изработена	2020-2021	2022
	Логоварди	393	397	изработена	2020-2021	2022
	Трн	329	249	изработена	2021	2021 - 2022
	Жабени	724	208	изработена	2022	2022
	Дабјани	743	84	изработена	2021	2021
	Царев Двор	375	483	изработена		
Вкупно		3467	2,008	6	5	
Југо-западен Регион	Лешани	332	844	изработена	не се препорачува	
Вкупно		332	844	1		
Источен Регион	Соколарци	218	491	изработена	2021	2022
	Спанчево	276	642	изработена	2021	2022
	Чешиново	445	655	изработена	2022	2023
	Чифлик	156	438	изработена	2021	2022

Вкупно		156	2,226	4	2	2
Скопје Регион	Кожле	89.6	70	изработена	2021	2021
Вкупно		89.6	70	1	1	1
ВКУПНО		4,545.6	6,512	14	9	9

Тековните активности за консолидација на земјиштето се одвиваат во рамките на проектот на ИПА 2015 "Имплементирање на националната програма за консолидација на земјиштето".

Планирани активности во 2020 година

Планот за имплементација за 2020 година претрпе промени од кризата со COVID-19 вирусот што резултираше со одложување на приближно 4 месеци во спроведувањето на некои активности, најмногу поради ограничување на движењата што се случија во периодот март - јуни 2020 година. Сите планирани активности се во процес на имплементација и се очекува да бидат финализирани во следните години, секако во зависност од понатамошниот развој на COVID-19 кризата.

Активност	Опис
1.Продолжување со јакнењето на капацитетите на МЗШВ	- Обука на вработените во МЗШВ во сите аспекти на спроведувањето на проектите за консолидација на земјиштето - Ревизија и подобрување на алатките за следење
2.Обука на давателите на услуги за подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура	Обука за работата на давателите на услуги во сите аспекти на имплементацијата на проектите за консолидација на земјиште
3.Финализација на еден план за прераспределба, пред-финализација на пет и иницирање на два плана	- Планот за прераспределба на Егри е финализиран - Пред-финализирани се Спанчево, Соколарци, Трн, Логоварди и Оптичари - Дајани и Козле сеиницирани
4.Финализација на еден план за инфраструктура	Планот за инфраструктура за Егри е финализиран
5.Финализација на една анализа за влијанието на животната средина во подрачјата каде што се спроведува консолидација на земјоделско земјиште	Анализата на влијанието врз животната средина за Егри е финализирана

Забелешка: Во август 2020 година, беше постигнат договор помеѓу институцијата корисник, организацијата за спроведување и донаторот за продолжување на проектот за една година. Исто така, договорот предвидува прераспределба на достапните финансии. Затоа, претходно пријавените активности во овој извештај за 2020, 2021 и 2022 година се соодветно прилагодени. Презентирани се и активностите планирани за 2023 година.

а. Планирани активности во 2021 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 "Имплементирање на Националната програма за консолидација на земјиштето" (8 проекти за консолидација)	- Финализирани планови за пренамена на 7 проекти за консолидација на земјиште - Финализирана фаза на имплементација (регистрација на нова сопственост за 7 проекти) - Финализирана изградба на инфраструктура во 1 проект за консолидација на земјиште
2.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА II (2 нови проекти за консолидација)	Иницирана фаза на прераспределба за 2 проекти

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА 2019 "Имплементирање на Националната програма за	Имплементација (регистрација и изградба) на 5 проекти за консолидација на земјиште

консолидација на земјиштето" (5 проекти за консолидација)	
2.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на проектот на ИПА II (2 нови проекти за консолидација)	Имплементација (регистрација и изградба) на 2 проекти за консолидација на земјиште

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1.Спроведување на активности за консолидација на земјиштето во рамките на Националната програма за консолидација на земјоделско земјиште (3 нови проекти за консолидација)	Иницирана фаза на прераспределба за 3 проекти за консолидација на земјиштето

Основна година за мерката е 2016 година.

2. Индикатори на резултат

Се очекува до крајот на 2023 година да бидат финализирани вкупно единаесет проекти за консолидација на земјиштето (Конче, Егри, Трн, Логоварди, Оптичари, Спанчево, Соколарци, Кожле, Дабјани и две нови проектни подрачја Жабени, општина Битола и Чифлик, општина Чешиново-Облешево). Следната табела ги претставува показателите за резултатите:

Индикатор	Почетна вредност 2021 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Консолидирано земјиште	38 ха		4,292 ха
Број на парцели	7,850		3,000
Просечна големина на парцелите	0,35 ха		0,7 ха
Број на сопственици на земјиште	3,190		3,000
Зголемена ефикасност на производството			15%
Намалени трошоци за производство			20%

Очекуваните директни ефекти од процесот се намалување на фрагментацијата на земјишните парцели, подобрена форма на парцелите за примена на современи техники и технологии на производство, зголемување на просечната големина и обезбедување пристап до подобрена земјоделска инфраструктура. Очекуваните долгорочни ефекти од спроведените проекти за консолидација на земјиште се: подобрена ефикасност на земјоделското производство во проектните подрачја со зголемена можност за примена на современи технологии на производство, зголемени приходи на земјоделски производи поради пониски трошоци за производство, зголемена вредност на земјиште, намалено негативно влијание врз животната средина како резултат на примена на помали количини ѓубрива и средства за заштита на растенијата.

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Подобрувањето на структурата на земјоделските имоти преку окрупнување на земјоделските парцели и добивање поголеми и подобро обликувани земјоделски површини треба да го олесни усвојувањето на новите земјоделски технологии што ќе доведат до ефикасен земјоделски сектор. Придобивките од консолидацијата на земјиштето во земјите на ЕУ покажуваат зголемување на бруто приходот на земјоделците и намалување на работното време во оваа област. Воедно, се очекува дека просечните трошоци за производство на земјоделските стопанства што работат во подрачјата на проектот за консолидација на земјиштето ќе се намалат за приближно 20%, додека нивниот бруто приход ќе се зголеми за најмалку 15%, како резултат на фактот дека тие ќе можат да произведуваат култури со подобар квалитет (заради инвестиции во современи технологии на производство и механизација) и зголемени количини.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците за спроведување на Националната програма за консолидација на земјиштето во периодот 2021 - 2023 година изнесуваат: 1.749.000 евра во 2021 година, 850.000 евра во 2022 година и 840.000 во 2023 година. Главен извор на финансирање се ИПА фондовите преку ИПА инструментот со поддршка на ФАО и Националниот Програма за рурален развој.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	569.000	350.000	840.000
2. Небуџетско финансирање	1.180.000	500.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	830.000	500.000	0
Вкупно	1.749.000	850.000	840.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Резултатите од различни истражувања на проектите за консолидација на земјиште покажуваат дека многу заедници во кои е спроведена консолидација на земјиште покажуваат зголемување на бројот на создадени нови работни места.

Новата законска рамка за поддршка на имплементацијата на постапките за консолидација на земјоделско земјиште, особено го акцентира родовото прашање, преку обезбедување механизми за инклузија на жените во процесите на носење одлуки преку гарантирање на нивните права како законски заеднички сопственици со нерегистрирано право на сопственост на земјоделското земјиште за имот стекнат во брачна заедница.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Процесот на консолидација на земјиштето, како што е регулирано во националната правна рамка, главно е направено со цел да се подобри модернизацијата на земјоделското производство и да се подобрат националните и руралните економски придобивки од земјоделството. Имено, процесот на консолидација на земјиштето е во согласност со просторно и физичко планирање и вклучува правни и технички мерки за да се обезбеди проценка на влијанието врз животната средина и мерки за ублажување за влијанието врз животната средина во фаза на специфични видови на развој на руралната инфраструктура. Покрај тоа, целите на консолидацијата на земјиштето утврдени во правната рамка предвидуваат цели кои се директно поврзани со заштитата на животната средина, како што е консолидација заради проширување на заштитените животни области и пошумување.

Покрај тоа, самата консолидација на земјиштето има значително влијание како мерка за ублажување и прилагодување на климата. Појасно, преку примена на консолидација на земјиштето, поминуваните растојанија помеѓу земјоделските парцели се значително намалени, а ефикасноста на земјоделскиот процес како што е управувањето со почвата, нагубрувањето и заштитата на земјоделските култури е драстично зголемена. Ова има директно влијание во намалувањето на емисијата на CO₂ во земјоделскиот сектор, при што помала употреба на машини (фосилни горива) остварува исти или поголеми земјоделски резултати (произведени култури) на истата површина на земјиште.

7. Потенцијални ризици

Долг процес на спроведување на постапките за консолидација и институционална и организациска подготвеност на останатите засегнати државни органи и институции да ги прифатат и поддржат бараните постапки за спроведување консолидација на земјоделско земјиште. Ризикот од недостаток на доверба врз основа на лошото искуство во минатото ќе се решава со транспарентно управуван процес на консолидација на земјиштето со запишување на сите учесници во областа на консолидацијата. Добивањето согласност од сопствениците на земјиштето за крајниот резултат на консолидацијата на земјиштето дополнително ќе помогне да се надмине препознатливиот ризик. Пристапот за консолидација на земјиштето, кој ќе биде употребен/имплементиран, се базира на најдобрите практики на земјите од ЕУ за спроведување консолидација на земјиштето. Понатаму, ризиците и континуираните олеснувачки акции

на процесот на вклучување во главните текови на спроведувањето на Националната програма за консолидација на земјиштето се прикажани на табелата подолу.

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Секторот за консолидација на земјиште е недоволно екипиран	средна	Широка комуникација, застапување, дијалог за политики
Процеси поврзани со регистрирање на земјиште кои го попречуваат процесот на консолидација на земјиште	средна	Правилно избирање на проекти, интегрирање на специфични процедури и вклучување на правна експертиза. Обезбедување на соодветна координација помеѓу МЗШВ и Агенција за катастар на недвижности
Негативна слика за консолидација на земјиштето како резултат на минатите искуства	средна	Широка комуникација, комбинирање на дизајнирање на проектите со други мерки, партиципативни процеси/процеси на отворено планирање, користење добри примери од пилотите (на пример од тековните проекти за консолидација на ФАО)
Неисполнување на разни инструменти на политики	средна	Солидна координација помеѓу различни агенции, активности за комуникација и подигнување на свеста, фокусирање на креаторите на политики, зајакнат дијалог за политиките

Мерка 7: Земјоделски задруги

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите за спроведувањето се прикажани во Табела 11.

Земјоделските задруги претставуваат еден од столбовите за модернизација на пазарот и подготовка на земјата за развој на Организации на производители според моделот на ЕУ, заради што треба да добијат поголемо внимание.

Модернизацијата на дистрибуцијата на храна може да понуди добра можност да се организираат производителите, бидејќи модерните купувачи бараат постојан квалитет и квантитет на набавките, при што организациите на земјоделци можат полесно да ги обезбедат отколку индивидуалните земјоделци. Затоа, потребни се силни задруги за да се постигне оваа цел.

Целта на хоризонталната интеграција на субјектите што се вклучени во секторот за производство на храна во основа е ориентирана кон земјоделските задруги кои на најсоодветен начин ќе доведат до подобрување на структурата на ланецот за снабдување со земјоделски производи. Инвестициите во маркетинг и сертифицирање на производите се клучни за развојот на задругите во наредниот период.

Активностите за поддршка на здружувањето на земјоделците во земјоделски задруги се содржани во мерката „Економско здружување на земјоделски стопанства за заедничко вршење земјоделска дејност“ од Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој и тековното спроведување на ЕУ проектот „Поддршка за развој на земјоделските задруги во Република Македонија“. Поддршката од националниот буџет се исплаќа на два начина, 100% враќање на трошоците за управување и 90% кофинансиран износ за набавка на механизација.

Формирањето земјоделски задруги е предвидено во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2014-2020 година, со цел подобрување на структурата во земјоделскиот сектор, односно подобрување на позицијата на пазарот на земјоделците и зголемување на нивната преговарачка моќ во однос на откупувачите, како и постигнување пониска цена за набавка на репроматеријали и механизација и средства за инвестиции.

Во регистарот на земјоделски задруги досега се запишани 61 земјоделски задруги, од кои 6 се од голем обем, останатите 55 се од мал обем, со вкупен капацитет од околу 1.570 хектари обработлива површина, 6.300 пчелни семејства, 920 грла говеда, 600 кози и 12.200 овци. Вкупниот број земјоделски стопанства здружени во задруги е околу 660. Постапката за регистрација во Министерството е многу едноставна и трае не повеќе од 5 работни дена.

а. Планирани активности во 2021 година

Поради кризата со Ковид-19, дел од планираните активности за 2020 година не започнаа со спроведување во планираната година, па поради тоа се поместуваат во 2021 година. Планираните активности за 2021 година се поместуваат во 2022 година, додека планираните активности за 2022 година се поместуваат во 2023 година.

Активност	Опис
1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и - Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2. Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети	- Закон за задруги; - Закон за земјоделство и рурален развој; - Закон за водостопанство; - Закон за вршење на земјоделска дејност и - Закон за вработувањето и осигурување во случај на невработеност.
3. Развивање систем за следење на функционирањето на земјоделските задруги и ефективната на националните мерки за поддршка	- Мониторинг и евалуација на економските активности на земјоделските задруги - Проценка за користењето на националните мерки за поддршка - Подобра размена на информации помеѓу Министерството и земјоделските задруги
4. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во задруги	- Оптимизација на производни трошоци и заедничка набавка или производство на материјали за производство
5. Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Помош за премии за осигурување; - Инвестиции за набавка на земјоделска механизација; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и - Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2. Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи.

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1.Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (продолжува од претходниот период)	- Помош за основање и функционирање на земјоделски задруги; - Инвестиции за примена на заеднички производни практики за усогласување на стандардите за квалитетот на земјоделските производи или за производство на земјоделски производи со повисок квалитет и -Организирање на информативни и промотивни активности за земјоделски производи.
2.Поддршка за модернизација и иновативно управување со земјоделските задруги	-Воведување и употреба на современи технолошки достигнувања и промовирање на иновативни практики на инвестиции за модернизација на земјоделските задруги.
3. Поддршка за стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи	- Обука и едукација на членовите и управителите на земјоделските задругите во однос на поволностите што се нудат при стекнување со Заштитени ознаки за квалитет на земјоделски и прехранбени производи и
4.Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи (продолжува од претходниот период)	- Воведување на заеднички операции за складирање и маркетинг на земјоделски производи или доработка, финализација и дистрибуција на земјоделски производи и - Воведување и заедничка примена на повисоки стандарди за квалитетот на земјоделските производи

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2017 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2027 година
Број на земјоделски задруги на крајот од секоја година	39	71	96
% од придонесот на земјоделските задруги за формирање на вредноста на земјоделското производство-бруто земјоделско производство	3	10	30
% од млади земјоделци (возраст под 40 години) членови на земјоделските задруги	18	25	40
% на жени вклучени во земјоделски кооперативи	11	20	30

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Формирањето на земјоделски задруги претставува можност за развој на земјоделските стопанства, кои преку економско здружување, со заеднички настап во производството, продажбата и пласманот на своите производи ќе ја зајакнат нивната пазарна улога, ќе ја зголемат конкурентноста и ефикасноста во работењето, како и индивидуалниот приход на земјоделецот, поквалитетно производство, сигурен пласман и поголем профит.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните трошоци за реализација изнесуваат 6.360.000 евра, од кои за 2021 година: 2.860.000 евра, за 2022 година: 1.060.000 евра и за 2023 година: 2.440.000 евра.

3.180.000 евра ќе се финансираат од Буџетот на Република Северна Македонија, додека останатите 3.180.000 евра од надворешен донатор.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	1.060.000	1.060.000	1.060.000
2. Небуџетско финансирање	1.800.000	0	1.380.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	2.860.000	1.060.000	2.440.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Развојот на земјоделските задруги се очекува да придонесе за заедницата преку зголемување и задржување на работните места во земјоделството и преработувачката индустрија. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на спроведување на мерката. Дополнителни бодови се доделуваат во постапката за избор за финансиска поддршка на земјоделски задруги со женски членови.

Земјоделските задруги помагаат во создавањето можности за вработување. Прво, земјоделските задруги нудат самовработување на своите членови, чие учество во економските активности им овозможува да им се гарантира пристоен приход. Второ, земјоделските задруги индиректно вработуваат преку ефектот на прелевање на активностите на задругата на тие што не се членови, кои создаваат приход преку трансакции и можности создадени од земјоделските задруги.

Во моментот 61 лица се вработени како управители на постојните задруги. Се очекува оваа бројка да биде двојно поголема со вработување кадар за работа со машини ако се земат предвид новите инвестиции во модернизација на земјоделското производство. Исто така, ќе се формираат нови задруги така што бројот на вработените ќе биде уште поголем.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Земјоделските задруги се сметаат за потенцијални организациски средства за одржлив развој заради нивните повеќекратни цели и разновидни улоги. Особено, се очекува многу од земјоделските задруги бидејќи тие главно зависат од активности засновани на природни ресурси, каде што прашањата за одржливоста се централна грижа.

Управувањето со природните ресурси на одржлив начин е гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството. Оттука прифаќањето на еколошкиот пристап при практикување на земјоделството од страна на земјоделските задруги со зачувување и унапредување на природните ресурси во руралните средини, ќе биде еден од приоритети на самите земјоделски задруги.

Задругите ќе бидат модел на одржливо земјоделство кое води сметка за заштитата на животната средина и биодиверзитетот. Земјоделските задруги во следниот период треба да го спроведуваат концептот на „зелено“ земјоделство како логичен и природен начин на извршување на нивните земјоделски активности. Во прифаќањето и спроведувањето на агроеколошкиот пристап во земјоделската активност земјоделските задруги ќе бидат поддржани од страна на државните земјоделски политики преку мерките од земјоделските политики.

Заштитата и подобрувањето на физичките, хемиските и биолошките услови на почвата, редуцирањето на проблемите на животната средина кои се поврзани со влијание на квалитетот на водата од земјоделските активности и ефикасното користење на водата во земјоделството, постепено преку барањата за вкрстена сообразност треба да станат вообичаени широко прифатени минимални услови во спроведувањето на земјоделското производство.

Поддршката на земјоделските задруги на производство кое се базира на екстензивни методи на култивирање кои немаат негативно влијание на природата и обезбедуваат здрава храна за населението ќе продолжи и во следниот период со акцент на органското производство, со цел зголемување на домашната потрошувачка и обезбедување на суштинска долгорочна одржливост на самите земјоделски задруги.

Ефикасното справување со отпадот, како и производството и употребата на енергија од обновливи извори и подобрување на енергетската ефикасност, треба истовремено да влијае, и на приходите на земјоделските задруги и на унапредената заштита на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Ограничените капацитети на задругите може да ја попречат	Високо	Овозможување приоритет на земјоделските задруги во доделување државно земјоделско

модернизацијата на производствените практики на членовите и трансферот на нови технологии во производството		земјиште. Треба да им се дадат дополнителни поени на земјоделските задруги во постапката за доделување државно земјоделско земјиште.
Статусот на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите во однос на даночната политика (ДДВ и ПДД)	Високо	Да се оцени даночната политика во однос на индивидуалниот земјоделски производител наспроти членовите на задругите за да се обезбеди еднаков третман. Членовите на задругите се во неповолна положба, бидејќи плаќаат повеќе даноци отколку индивидуалните земјоделски производители, поради што се демотивирани да се придружат.

Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта

1. Опис на мерката

Оваа мерка е насочена кон подобрување на пристапот до обработливи површини во подрачја со интензивна земјоделска дејност преку изградба и реконструкција на земјоделски (полски) патишта. Целта е подобрување на руралната инфраструктура преку зголемување на мрежата од полски во Република Северна Македонија.

Мерката е планирано да се реализира преку Буџетот на Република Северна Македонија / Програма за Земјоделство и рурален развој. Со мерката се финансираат проекти од руралната инфраструктура за поттикнување на одржлив и рамномерен развој на општините во осумте плански региони. Проектите се избираат преку јавен повик распишан од страна на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство со јасно дефинирани критериуми за изградба и реконструкција на полски патишта. На повикот, како носители на проекти во име на општините се јавуваат Центрите за развој на планските региони, кои потоа вршат имплементацијата на одобрените проекти.

Структурната мерка „(Ре)конструкција на полски патишта“ е нова мерка во ПЕР 2021-2023, меѓутоа определени активности од областа на патната рурална инфраструктура се преземени/реализирани и претходно. Оттаму, активностите за 2021 година опфаќаат и имплементација на проекти одобрени на повикот во 2020 година. Базната година за оваа мерка е 2018 година.

Реализацијата на оваа мерка ќе придонесе за исполнување на целите од стратешките документи на Република Северна Македонија од областа на земјоделството и руралниот развој, како и на глобалните цели за одржлив развој поврзани со пораст на производството на храна (ЦОР 2) и одржливо производство и потрошувачка (ЦОР 12).

а. Планирани активности во 2021 година

Активност	Опис
1. Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта.
2. Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2020 и 2021 година*

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2020 година се пренесуваат за имплементација во 2021 година.

б. Планирани активности во 2022 година

Активност	Опис
1. Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта.

2.Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2021 и 2022 година*
---	--

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2021 година се пренесуваат за имплементација во 2022 година.

в. Планирани активности во 2023 година

Активност	Опис
1.Доделување на финансиска поддршка на проекти за рурална инфраструктура	Распишување на јавен повик, разгледување на апликации, селекција и одобрување на поднесени проекти од центрите на плански региони за изведба на полски патишта
2.Изградба и реконструкција на рурална инфраструктура преку изградба на земјоделски патишта	Реализација на одобрените проекти за рурална инфраструктура од 2022 и 2023 година*

Забелешка: Заради специфичноста на работите при реализацијата, дел од одобрените проекти на повикот од 2022 година се пренесуваат за имплементација во 2023 година.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2017 година	Посредна цел 2021 година	Цел 2023 година
Изведени и реконструирани земјоделски (полски) патишта во километри	0	50	75
Вкупна вредност на одобрени проекти во евра	0	730.000	1.000.000
Вкупна вредност на изведени проекти во евра	0	570.000	1.000.000

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со реализацијата на проекти од руралната инфраструктура ќе се подобрат предусловите за економски раст на земјоделските стопанства. Проширената и подобрена патна рурална инфраструктура ќе обезбеди полесен пристап до земјоделските површини, што се очекува да има директно влијание врз зголемување на приносите, квалитетот и физичкиот обем на земјоделското производство. Исто така, позитивни ефекти се очекуваат и во однос на продажбата на производите преку нивна побрза и поедноставна дистрибуција од земјоделските насади до купувачите. На тој начин ќе се зајакне пазарната улога на производителот, но и ќе се зголеми конкурентноста и ефикасноста во работењето. Со тоа се очекува зголемување на индивидуалните приходи на земјоделците, поквалитетно производство, подобар пласман и поголем профит.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Вкупните трошоци за реализација изнесуваат 2.250.000 евра, од кои 500.000 евра за 2021 година; 750.000 евра за 2022 година и 1.000.000 евра за 2023 година. Предвидено е средствата да се обезбедат од буџетот на Република Северна Македонија.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	500.000	750.000	1.000.000
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	500.000	750.000	1.000.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Руралните средини се соочуваат со социо-економски проблеми кои бараат континуирано инвестирање за унапредување на руралните заедници. Еден од најголемите предизвици се ниските приходи на населението и неговото континуирано иселување од руралните средини. Ова е резултат на

неразвиеноста на овие подрачја, па затоа, во постапката за доделување на финансиска поддршка за оваа мерка, критериумите вклучуваат приоритизација и поттикнување на инвестициите и локалниот развој на помалку развиените плански региони и општини.

Преку реконструкција на постоечки и изградба на нови земјоделски патишта ќе се придонесе за развојот на руралните средини преку поврзување на обработливите површини со населените места, но и ќе се оствари индиректно меѓусебно поврзување на селата. Зголемената патна комуникација овозможува развој на долг рок, што резултира со задржување на постојните и креирање на нови работни места во земјоделството и преработувачката индустрија. Со ваквите ефекти се очекува намалување на сиромаштијата, особено во најмалку развиените подрачја во државата.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Со зголемување на ефикасноста на земјоделските стопанства се очекува нивно подобро функционирање и искористување на природните ресурси на одржлив начин што ќе биде гаранција за обезбедување на долгорочен развој на земјоделството. Приоритет ќе биде прифаќањето на еколошкиот пристап при практикување на земјоделството од страна на земјоделското население со зачувување и унапредување на природните ресурси во руралните средини.

Дополнително, при изградбата на земјоделските патишта за поврзување на земјоделски површини кои се подложни на поплавување се проектира и канализирање на атмосферските води надвор од обработливите површини. Со тоа се спречуваат негативни последици во услови на поројни дождови и зголемување на водотеците врз земјоделското производство и воопшто врз животната средина во овие подрачја.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување

Индустрија. Во оценката на Комисијата за ПЕР 2020-2022 се наведува дека потенцијалот за поврзување помеѓу домашните и странски компании основани во земјата не се користи доволно како средство за раст на продуктивноста. Мултинационалните компании кои работат во земјата сметаат дека има недоволен технолошки развој, слабо придржување кон барањата за квалитет, недостаток на усогласеност со меѓународните стандарди и сертификати, како и ограничен производствен капацитет на домашните партнери како главни слабости што ја ограничуваат нивната интеграција со домашната индустрија (Finance Think, 2019). Главните пречки за конкурентноста на индустријата, според проценката вклучуваат: 1/ниска продуктивност и бавна стапка на раст на продуктивноста, 2/ ограничена модернизација на производните процеси и застарени технологии поради недоволни јавни и приватни вложувања во истражување и иновации, 3/ недоволен развој на кластери во бизнисот и 4/значителен јаз во вештините.

Индустрискиот сектор учествува со 23,6% во бруто додадената вредност на економијата во 2018 година и 30% од работните места во 2019 година. Преработувачката индустрија генерира 19% од вработеноста на земјата (просек во ЕУ 20%), а текстилната и индустријата за облека се најголем работодавачи. Само мал број компании (5% во 2017 година) се извозници, при што главните извозни производи се железо, челик и текстил.

Видлива е промена кон производи со средна додадена вредност (како што се резервни делови за моторни возила). Нивото на соработка помеѓу универзитетите и индустрискиот сектор останува на многу ниско ниво. Несоодветноста на човечкиот капитал, исто така ја попречува продуктивноста: просечниот работник во производството и услугите е во просек четири пати помалку продуктивен од нивниот колега во Европа и Централна Азија (Светска банка, 2018). Како и на друго место во светот, транзицијата кон позелена економија носи значителен потенцијал на локалниот пазар за технологии со ниски емисии и одржливи производи, нудејќи голем потенцијал за нови активности и работни места во Северна Македонија.

Владата донесе повеќе стратешки документи во последните неколку години, кои се фокусираат на подобрување на конкурентноста на преработувачката индустрија. Имено, во 2018 година беше усвоена Индустриската стратегија каде беше интегриран Планот за економски раст. За прв пат имаше значителна владина поддршка за домашната индустрија за поттикнување на инвестиции во нови технологии, инвестиции во раст засновани на иновации, соработка и интернационализација. Спроведувањето на мерките се реализираше преку Законот за финансиска поддршка на инвестиции, Програма од Фондот за иновации и технолошки развој, како и Програма за конкурентност, иновации и претприемништво од Министерството за економија.

Имајќи ги предвид слабостите на индустријата, беше понудена поддршка за компаниите да поттикнување на инвестиции за индустриски развој, надминување на јазот во технологијата и да се промовира продуктивна трансформација и интернационализација. Компаниите беа поддржани да развиваат нови производи, да иновираат, да ја развиваат компанијата и да го развиваат пазарот. Министерството за економија во својата Програма за конкурентност, иновации и претприемништво, понуди мерки за поддршка на: нови организациски модели, воведување стандарди, проекти за дигитална трансформација, проекти за воведување на концепт на циркуларна економија, мерки за енергетска ефикасност, развој на стратегија за маркетинг и истражување на пазарот и сл.)

Во фаза на подготовка е нов стратешки документ што ќе овозможи преку Quadruple Helix да идентификува домени за паметна специјализација и стратешко партнерство, како приоритетни за јавни и приватни инвестиции.

Развојот на стратегијата се одвива во тесна соработка со JRC, следејќи ја нивната методологија.

Стратегијата за паметна специјализација (С3), треба да биде сеопфатен модел за одржлив економски раст заснован на капацитетите на домашната индустрија, науката и општество. С3 ќе биде поврзана со индустриската политика, стратегијата за конкурентност, стратегијата за иновации, стратегијата за истражување и развој, стратегијата за стручно образование и обука итн. Усвојувањето на Стратегијата за паметна специјализација за целата земја, дополнително ќе ја потврди усогласеноста и посветеноста на стратешките приоритети на Северна Македонија со рамката за програмирање ИПА 3; и за зголемување на конкурентноста и извозниот потенцијал на претпријатијата и исто така и за зајакнување на иновативниот капацитет на земјата.

Република Северна Македонија го продолжува процесот за развој на Стратегијата за паметна специјализација следејќи ја методологијата на ЕК JRC. Процесот на развој на стратегијата е многу важен како нов начин на партиципативна и кооперативна форма за развој на визијата за раст, дефинирање на приоритетни домени за поддршка, дизајнирање патокан за трансформација за избраните сектори, имплементација на Акциониот план и дизајнираните проекти кои ќе придонесат за раст на избраните домени, зајакнувајќи ја меѓусекторската соработка, создавајќи нови синџири на вредности, нови деловни перспективи засновани на знаење и иновации и воопшто раст на економијата. Во моментот, во финална фаза е мапирање на економските, иновативните и истражувачките капацитети - Квантитативна анализа и Квалитативна анализа за идентификување на домените за паметна специјализација. Во 2020 година, во согласност со методологијата на JRC и поддршката на ГИЗ, Северна Македонија спроведе Квантитативна анализа на економските, иновативните и истражувачките капацитети, по што беа дефинирани 19 сектори со потенцијал. Врз основа на групирањето на секторите според нивните меѓусебни врски, беа предложени шест (6) потенцијални С3 домени за понатамошна анализа (Квалитативна анализа) и тоа:

- Одржливо производство на храна и пијалоци и синџир на вредност
- ИКТ сектор
- Паметни / одржливи згради и материјали
- Електрична опрема и машински делови
- одржлив туризам и угостителство

- Енергија за во иднина.

Како нов предложен S3 домен е енергијата, имајќи ја предвид новата стратегија и потенцијалите на овој сектор на домашниот и глобалниот пазар.

Квалитативна анализа се спроведува од Стопанската комора на Северна Македонија, како локален партнер ангажиран од JPLC.

Следната фаза ќе биде Процес на претприемничко откривање (Entrepreneurial Discovery Process) каде преку quadruple helix интензивна комуникација со сите засегнати страни ќе бидат идентификувани домените за паметна специјализација, искористувајќи ги сите потенцијали засновани на соработка за раст. Стратегијата ќе биде финализирана во 2021 година и нејзината имплементација ќе иницира понатамошен развој на еко системот за иновации, поврзување со вештини, истражување и иновации и привлекување СДИ, како и ќе иницира и поддржи многу нови партнерства и инвестиции (јавни и приватни), како проекти во домените кои имаат најголем потенцијал за раст заснован на знаење и иновации. Стратегијата треба да се искористи за понатамошно развивање на стратегиите на политиките во различни области.

Со поддршка на JRC и Регионалните иницијативи за заеднички пазар ќе биде поддржана регионална соработка во областите на паметна специјализација, како и вклучување во Тематски платформи на ЕУ S3.

Услуги. Понатамошен развој на секторите за одредени услуги може да биде можност за домашните компании (Оценка на Комисијата на ПЕР 2020-2022). Услугите како логистика, транспорт, ИКТ во моментот се во голема мерка несофистицирани што ги принудува странските компании да користат алтернативи надвор од земјата. Според мултинационалните компании кои работат во земјата, 91% од услуги може да се најдат во земјата, но 30% од тие услуги не ги задоволуваат потребните стандарди за квалитет (Finance Think, 2019), што се воочува и од релативно малото учество на извозот на услужните дејности. Преминувањето кон политики за поддршка на надградба на услугите кои се тесно поврзани со креативните индустрии може да и овозможи на земјата да го зголеми влијанието на услугите врз продуктивноста и создавањето на вредност.

Како што е наведено во Оценката на Комисијата на ПЕР 2020-2022, услужниот сектор вработува 54% од работната сила (2019) и обезбедува 54,06% од БДП (2019). Сепак, услугите учествуваат со само 26% од извозната кошница на земјата, упатувајќи на ниската конкурентност на фирмите во овој сектор. Туризмот и транспортот и понатаму имаат најголемо учество во извозот на услуги (40%), следени од услугите на компаниите во преработувачкиот сектор (25%). Последниве имаат значителен потенцијал за раст поради тоа што нивниот развој е тесно поврзан со влезот на извозно-ориентирани СДИ. Телекомуникациски, компјутерски и други информациски услуги, покрај останатите деловни услуги, претставуваат близу 25% од извозот на услуги и исто може да се прошират.

Во однос на економското влијание на Ковид-19 кризата во Северна Македонија, Комисијата во својот преглед посочува дека главното економско влијание на кризата се гледа преку трговските канали, при што учеството на Германија во извозот на стоки е 49%. Повеќе од половина од извозот е од странските компании присутни во земјата. На домашната страна, мерките за изолација предизвикаа кај производните капацитети и внатрешната трговија кон значително опаѓање на производството, отпуштање на работници и намалување на платите. Туризмот е сериозно погоден од пандемијата, со последици врз активностите и вработувањата во транспортот и трговијата.

Во ситуација на здравствено-економска криза, Владата презеде соодветни мерки за справување со негативните ефекти од пандемијата. Мерките опфаќаат даночни ослободувања, бескаматни кредити, субвенции за придонеси за вработените, исплата на средства во висина на минимална плата, одлагање или реструктурирање на кредити. Со цел економско заздравување Владата овозможи пристап до поволни кредити за инвестиции, дигитализација на бизнисот, подобрување на продуктивноста, иновативноста, отварање работни места, извозот.

Туризам и угостителство. Северна Македонија има добар туристички потенцијал, но недостасува соодветен пристап кон планирање и управување со развојот на туризмот во земјата. Вкупниот придонес

на патувањето и туризмот кон БДП на земјата, вработувањето и вкупните капитални инвестиции во 2017 година беше задоволителен (6,6%, 6,1% и 2,4%, соодветно) во споредба со другите земји во регионот. Трошоците за приватни патувања (странски и домашни) генерираа 66,8% од БДП од патување и туризам во 2017 година, споредено со 33,2% од трошоци за деловни патувања. Домашните патни трошоци генерираа 44,2% од БДП од патување и туризам во 2017 година, споредено со 55,8% од странци (т.е. трошоци од странски посетители или меѓународни туристички сметки) (WTTC²⁶).

Бројот на туристи е зголемен за 12,8% во 2018 година во споредба со 2017 година, при што бројот на домашните туристи е зголемен за 13,9%, а бројот на странските туристи е зголемен за 12,2%. Бројот на ноќевања во истиот период е зголемен за 14,5%, од кои бројот на ноќевања на домашни туристи е зголемен за 13,8%, додека тој на странските туристи е поголем за 15,2% (ДЗС). Главниот град Скопје и градот заштитен од УНЕСКО, Охрид, како и скијачките центри Маврово и Попова Шапка, остануваат клучните туристички дестинации во земјата, придружени од селскиот, алтернативниот и туризмот поврзан со културното наследство.

Земјата има потреба од сеопфатен пристап и насочена акција во секторот туризам, иако во изминатиот период сèуште се изведуваат неколку активности. Покрај тоа, сите анализи покажуваат дека туристичкиот сектор се соочува со проблеми кога станува збор за јасни и насочени промоции, капацитети за апсорбирање нови туристи и за потребите за подобро управување со дестинации. Во таа насока, во наредниот период ќе се работи на подготовка на квалитетна маркетинг стратегија за туризам.

5.3.3 Деловно опкружување и намалување на неформалната економија

За деловно опкружување што ќе овозможи подинамичен раст, потребно е да се обрне внимание на следново:

- Неефикасните и несигурни јавни услуги ја намалуваат довербата во владините институции и, клучно, ја поттикнуваат неформалноста. Кога услугите се ефикасни, помалку време се троши на основни бирократски задачи и тоа време може да се посвети на попродуктивни намени. Услугите кои не се лесно достапни или неефикасни, даваат поголема можност за непочитување и можат да го олеснат растот на неформалниот сектор.
- И покрај малото даночно оптоварување, компаниите се жалат на таканаречените парафискални давачки, особено микро и малите претпријатија укажуваат дека овие плаќања не ја земаат предвид големината на фирмата. Честопати, постојат преклопувања на истите трошоци на централно и локално ниво, а дополнителен проблем е фактот што за некои од давачките нема јасна цел зошто се користат и што финансираат. Што е најважно, не постои систематски и транспарентен систем за обезбедување предвидливост на парафискалните давачки и нема систематски пристап за нивно воведување.
- Нетранспарентно толкување на деловните регулативи, особено од страна на локалната администрација, нерамномерно спроведување на правилата и договорите, како и корупцијата и големата неформална економија го попречуваат развојот на приватниот сектор²⁷.
- Постоечката неформална економија создава нееднакво поле со формалните бизниси кои што се во согласност со даноците, придонесите и прописите. Всушност, приближно 30% од компаниите го наведуваат неформалниот сектор како нивно основно ограничување за растот²⁸.

Јавни услуги. Повеќето од владините институции на централно и локално ниво имаат развиено системи кои нудат е-услуги за корисниците. Сепак, сите системи имаат општи функционалности како што се идентификување на корисниците и заеднички-општи плаќања, но истите се спроведуваат и одржуваат на различен начин. Ова е далеку од економично, бидејќи тие трошоци ги буџетира секоја институција одделно, но вкупната цена на национално ниво ја плаќаат даночните обврзници. Дополнително, различните и неединствени документи, форми и процеси на поднесување од деловните субјекти бараат

²⁶ <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/macedonia2018.pdf>

²⁷ Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Македонија 2016 година

²⁸ Белешки за политиката на Светската банка 2017

ангажирање на посветено овластено лице (лица) со специфични обуки за да може да ја реализираат електронската комуникација со соодветните институции.

Според наодите наведени во извештаите на СИГМА за 2015, 2016 и 2017 година, на земјата и недостасува модерен портал за јавни услуги, кој нуди платформа и простор за е-услуги од која било институција.

Посветеноста на владата да го намали административниот товар за корисниците (граѓаните и деловните субјекти) е попречена од недостатокот на структурирани податоци во врска со бараните документи и докази со цел да се обезбеди услуга, како и парафискални трошоци за сите услуги. Институциите задолжени за испорака на услугите ги одржуваат овие податоци различно структурирани, па споредбата и анализата е тешка.

Покрај тоа, во процесот на дигитален премин од традиционални во електронски услуги, парафискалните давачки остануваат непроменети. Во 2019 година, Министерството за економија ангажираше надворешен консултант за почетно мапирање на услугите врз основа на достапните податоци. Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија изработена од „Фајнанс тинк“, наведува дека и покрај релативната важност на прашањето за парафискалните давачки, тоа сè уште не е покренато наконзистентен и систематски начин.

Анализата мапираше и наведе 377 услуги со карактеристики на парафискални давачки, проверени од институциите или официјално објавени, користејќи податоци од Каталогот на услуги развиени од Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА) во рамките на проект финансиран од ЕУ: Помош за реформи во јавната администрација и зајакнување на капацитетите на МИОА. Списокот на јавни услуги кои имаат карактеристики на парафискални давачки е широк и вклучува различни давачки во врска со дозволи, лиценци, сертификати, одобренија, овластувања; издавање на разни документи како што се сертификат, решение, потврда, признание; специјални дозволи и одобренија што се однесуваат само на производство и продажба; трошоци поврзани со регистрација на правно лице и промена во регистарот, такса за фирмарина, патенти, имиња и трговски марки и други давачки за дозволи и за стекнување на одредени права. Честопати, трошоците со слични карактеристики се именуваат поинаку, во зависност од надлежниот орган. Таквата широчина и разновидност на парафискалните трошоци дополнително го зголемува товарот за правните лица да водат евиденција за нив.

Спроведување на договори. Земјата е меѓу најдобрите 20 во светот за деловно работење според последниот Извештај на СБ Doing Business 2020, завземајќи го 17-то место од 190 земји. Меѓу различните индикатори, најдобро котира во заштита на малцинските инвеститори, добивање градежна дозвола, плаќање даноци. Како и да е, предизвиците остануваат за спроведувањето на договорите, особено бројот на денови за спроведување на договорите, а кои значително се зголемија со текот на годините. Решавањето на несолвентноста и нудењето на втора шанса на претприемачите исто така останува предизвик за компаниите, според наодите на клучните засегнати страни и експертите. Новата Национална стратегија за мали и средни претпријатија 2018-2023 ги идентификуваше овие предизвици и во рамките на првиот стратешки столб, Владата се обврза да го поедностави правното и регулаторното окружување со фокус на стечајните постапки.

Фер конкуренција. Во извештајот на ММФ²⁹ се наведува дека учеството на неформалната економија се проценува на 38% од вкупното производство во 2016 година. Според извештајот, економските трошоци на неформалниот сектор се значителни. Додека сивата економија може да придонесе за економски раст преку создавање можности што не се достапни во формалната економија, тоа создава неефикасност и го намалува потенцијалот за раст на економијата на долг рок. Тоа е клучна пречка што ги дестимулира деловните субјекти за инвестиции, формирање човечки капитал и технолошки иновации.

Според податоците на ДЗС, учеството на неформално вработените во вкупниот број на вработени во 2018 година е 18,6% и е намалено за 4 пп во споредба со 2014 година. Приближно половина од неформално вработените се во земјоделскиот сектор, а според нивниот економски статус, приближно

²⁹ <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/01/24/Republic-of-North-Macedonia-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-48982>

половина се неплатени семејни работници. Неформалните вработени со основно образование се најдоминантни. Најчеста причина за работа во неформалната економија е недостатокот на редовни работни места, сезонската природа на работата, економските придобивки итн. Во однос на учеството на неформално вработените, во вкупниот број на вработени, по пол, мажите имаат стапка од 20,7%, а жените 15,3%.

Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за имплементацијата се прикажани во табела 11. Претходниот наслов на мерката беше Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis), но бидејќи новиот Закон за јавни набавки беше усвоен во јануари 2019 година, фокусот на мерката сега е ставен на неговото спроведување, кој меѓу другото, предвидува воведување на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност.

Со Законот, меѓу другото, се предвидува воведување електронски пазар на јавни набавки од мала вредност, електронско објавување на плановите за јавни набавки, управна контрола која ќе ја врши БЈН, поедноставување на постапките за јавни набавки итн.

Активноста има за цел воспоставување на нов ефикасен и ефективен начин за набавки со мала вредност во директна корелација со системот за е-набавки (ESPP).

Мерката е тесно поврзана со приоритет 4: Извршување на буџетот од Програма за реформа на управувањето со јавни финансии 2018-2021 и се однесува на зајакнување на системот за јавни набавки.

а. Планирани активности во 2021 година

- Надградба на софтверот за јавни набавки.

Одговорна институција за спроведување на активностите е Бирото за јавни набавки.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел	Цел 2021 година
Развивање електронски пазар на јавни набавки од мала вредност	0	-	Да

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Усогласувањето со директивите преку новиот ЗЈН ќе им овозможи на МСП полесно и поевтино учество во постапките за доделување договори за јавни набавки, ќе обезбеди најдобра вредност за парите за јавни набавки и ќе овозможи почитување на принципите на ЕУ за транспарентност и конкурентност. Исто така, ќе овозможи еколошките, социјалните, како и иновативните аспекти да бидат земени предвид при доделувањето на јавните договори, така што јавните набавки ќе го поттикнуваат напредокот кон одредени цели на јавните политики. Покрај тоа, се користи холистички поглед на вредноста што се добива за парите, така што повеќе не се поставува само прашањето за минимизирање на трошоците, туку и анализа што друго може да се постигне преку набавките.

Создавањето услови за фер конкуренција помеѓу економските оператори во голема мера овозможува придобивки и за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни прифатливи понуди може да резултира со заштеда и рационално искористување на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно распределување на други важни полиња.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

- Надградба на софтверот за јавни набавки согласно со новиот ЗЈН, планирани 400.000 евра за 2021 година.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	-	-
2. Небуџетско финансирање	400.000	-	-
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	400.000	-	-
Вкупно	400.000	-	-

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Создавањето услови за фер конкуренција меѓу економските оператори во голема мера обезбедува придобивки за договорните органи, бидејќи добивањето конкурентни понуди може да доведе до заштеда и рационално користење на јавните средства. Заштедите на јавните средства оставаат простор за нивно доделување во други важни области, со што се создаваат дополнителни можности за економските оператори кои можат да имаат позитивно влијание врз вработувањето. Родовата еднаквост ќе биде почитувана во процесот на имплементација на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Во согласност со новиот закон, техничките спецификации на потенцијалните проекти ќе вклучуваат информации за оценка на влијанието врз животната средина, како и климатските промени.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Доцнење со развивање на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност од страна на изведувачот	Ниска	Соодветно управување со договорот за јавни набавки и состаноци помеѓу тимот на БЈН со изведувачот за напредокот на договорот

Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки

1. Опис на мерката

Мерката е директно поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година: „Креирање регистар на парафискални давачки со цел усогласување на нивната употреба и дополнително намалување на административниот и регулаторниот товар на компаниите“.

Оваа мерка е нова, но произлегува од мерката Изработка на национален портал за е-услуги која беше дел од претходните ПЕР, а чија цел беше развој на динамичен веб-портал за е-услуги како единствена точка за услуги со државните тела. Порталот беше пуштен во употреба на крајот на 2019 година. Еден од темелите во полето алатки на порталот е Каталогот на услуги, електронска база на податоци за јавни услуги (на централно и локално ниво) за граѓаните и деловните субјекти. Каталогот дава можност за квантитативна и квалитативна анализа на услугите, за приоритизирање на дигитализацијата на услугите и за анализа на парафискалните давачки. Министерството за економија на својата веб-страница објави список од 377 давачки за деловни субјекти³⁰ што беа мапирани врз основа на Каталог на услуги што содржат скоро 1.000 услуги за граѓани и бизниси. Списокот е развиен како дел од Истражувачката анализа на парафискалните давачки за малите и средни претпријатија во Република Северна Македонија (види: Секторска дијагностика за деловно опкружување и намалување на неформалната економија, дел за јавни услуги).

Тековната мерка предвидува активности за понатамошно идентификување (мапирање), оптимизирање, консолидирање и насочување на парафискалните трошоци во Северна Македонија.

³⁰ <http://www.economy.gov.mk/doc/2838>

Неговата цел е да го поедностави системот на неданочни давачки и парафискални трошоци, да ја подобри нивната транспарентност и предвидливост, а со тоа да придонесе за поповолно деловно опкружување.

Целта на мерката ќе се постигне преку сеопфатен попис и развој на Регистарот на сите неданочни и парафискални такси што постојат во Република Северна Македонија, потоа преку подготовка на соодветни препораки за измени и подобрувања на законската рамка и преку промовирање и воведување механизми за да се обезбеди понатамошна одржливост на подобрениот систем.

Мерката е дел од Акцискиот план за спроведување на Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2018-2022 година и е во согласност со препораката за подобрување на функционирањето на пазарната економија како предуслов за постигнување на економските критериуми и е поврзана со подобрување на деловното опкружување. Придонесува за постигнување на СРЦ 8 - пристојна работа и економски раст. Со намалување на трошоците за основање и водење деловни активности, мерката ќе придонесе за формализирање на економијата, што е една од главните цели на СРЦ 8. Исто така, мерката е во согласност со СРЦ 9 - индустрија, иновации и инфраструктура. Оптимизирањето на парафискалните трошоци и дигитализацијата на услугите ќе придонесат за поконкурентна индустрија.

а. Планирани активности во 2021 година

- Да се воспостави меѓуинституционален дијалог и процес на консултации кои се однесуваат на парафискалните трошоци;
- Да се анализираат услугите за кои е утврдено дека имаат карактеристики на парафискални трошоци преку идентификување на оние што треба да се елиминираат, ремоделираат или рационализираат, користејќи ја тековната Листа на мапирани парафискални давачки и да се предложи нивна оптимизација и дигитализација;
- Да се подигне свеста за парафискалните давачки кај деловните претставници и граѓаните.

Активностите ќе ги спроведуваат Министерството за економија и Кабинетот на Заменикот на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација на економски ресори и инвестиции, во соработка со сите релевантни министерства и агенции, како и општините, вклучувајќи ги деловните здруженија и невладините организации.

б. Планирани активности во 2022 година

- Да се развие методологија за понатамошна проценка на парафискалните давачки за МСП со употреба на принципот Прво размисли за мали;
- Да се мапираат сите парафискални давачки, на сите владини нивоа (државно и локално ниво) и со сите релевантни информации (одговорно тело, вид, цена, потенцијални сектори и големината на засегнатите компании итн.);
- Да се рационализираат парафискалните давачки, со проценка на цената на парафискалните давачки, во однос на нивната суштинска вредност, како и подвоено на географско ниво (национално - локално), според големината на компанијата и според возраста (новоосновани компании наспроти веќе воспоставени бизниси) и можност за нивна дигитализација.

в. Планирани активности во 2023 година

- Да се воспостави дигитална платформа - Регистар на парафискални давачки за подобрување на транспарентноста за деловниот сектор;
- Да се воспостави правна рамка за обезбедување на понатамошна транспарентност и предвидливост во однос на воведување нови парафискални давачки;
- Да се воспостави Координативно тело за следење на правилното спроведување на правните акти од институциите.

Имајќи ја предвид комплексноста на активностите планирани за периодот 2022-2023 година, до ДЕУ е доставен предлог проект за обезбедување стручна поддршка преку ИПА фондовите. Директен корисник

на проектот ќе биде Министерството за економија и ќе ги вклучува сите релевантни институции и засегнати страни.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2024 година
Број на променети парафискални давачки	0	Најмалку 50	До 100
Процент на намален парафискален товар за МСП	0	До 30%	До 75%
Зголемена транспарентност на парафискалните давачки на национално и локално ниво со создавање на регистар на парафискални давачки	0	Најмалку за МСП	Вклучени сите парафискални

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со намалување на финансискиот товар се очекува компаниите да бидат поконкурентни. Тие би можеле да ги користат заштедените ресурси и време за понатамошен развој и иновации. Од друга страна, зголеменото знаење за парафискалните давачки, како и воведувањето дигитални услуги ќе придонесе за поефикасни и ефективни компании, што ќе доведе до попродуктивни компании. Генерално, предвидливоста на парафискалните трошоци ќе придонесе за поповолно деловно опкружување што ќе доведе до зголемени инвестиции и претприемништво.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 515.000 евра, од кои 15.000 евра се национален буџет и 500.000 евра е проценета побарана ИПА поддршка за спроведување на мерката.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	15.000	0	0
2. Небуџетско финансирање	0	250.000	250.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	250.000	250.000
Вкупно	15.000	250.000	250.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со намалување на административниот и финансискиот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие ќе можат да ги прошират своите активности и да ја зголемат вработеноста. Една од целите на оваа мерка е да се создаде поповолно опкружување за воспоставување на нови деловни активности, што дополнително ќе ги зголеми стимулациите за претприемништво кај сите граѓани, вклучително и млади и жени.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Една од целите на мерката е да води кон дигитализација на услугите, со што се намалуваат и трошоците и времето за деловно работење, што ќе има целосен позитивен ефект врз животната средина во смисла на заштеда на енергија, намалување на загадувањето и заштеда на ресурсите.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите што треба да	Средна	Воспоставување на работна група со засегнатите страни и продолжување на редовната соработка преку состаноци,

бидат вклучени во обезбедувањето информации		работилници и обуки
Недоволно разбирање на парафискалните давачки	Средна	Информативна кампања и подигнување на свеста за подобро разбирање меѓу деловните претставници и општеството во целина
Одржливост на мерката - обезбедување натамошна консолидација на парафискалните давачки	Средна	Правна рамка за да се обезбедат процедури за поставување и утврдување на цените на трошоците, како и регулаторно тело за да се обезбеди соодветно спроведување од сите релевантни институции
Недоволни капацитети и вештини за анализа на промените на парафискалните во ресорните министерства и другите институции	Средна	Министерството за економија достави предлог - проект до ДЕУ, за надворешни консултации финансирани од ИПА со цел да се обезбеди соодветна експертиза за успешно спроведување на мерките

Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот

1. Опис на мерката

Оваа мерка е директно поврзана со **петтиот** Заеднички заклучок согласно кој предвидени се активности поврзани со „пристап до финансии, поддршка на МСП“.

Мерката предвидува активности за зголемување на економските активности на локално ниво и зголемување на конкурентноста во најмалку развиените региони во земјата т.е. Североисточен, Полошки, Југозападен регион и реонот Преспа (општина Ресен) во Северна Македонија преку подобрување на пристапот до финансии и услуги со високо додадена вредност за новоосновани компании и МСП.

Главните активности ќе поддржат воспоставување и/или развој на најмалку 1 акцелератор во секој од целните региони, очекувајќи вкупно 6. Мерката исто така ќе вклучува активности за обезбедување услуги за развој на бизнисите и/или техничка помош за избрани компании во сопственост на лица помлади од 40 години и/или жени и/или лица кои припаѓаат на ранливите групи или малцинствата. Систем со квоти ќе биде воспоставен после извршените анализи на деловните можности и економските потенцијали за секој од целните региони.

Понатаму, со цел да се поттикнат економските активности во овие региони, преку оваа мерка ќе биде обезбедена финансиска поддршка на најмалку 55 новоосновани/или МСП за да ги започнат или прошират нивните деловни активности. Ова треба да придонесе за креирање на нови работни места, поттикнување на економските активности и зголемување на економскиот развој.

Поврзано со ЕУ интегративниот процес, оваа активност го зема предвид Европскиот Зелен Договор. Оваа мерка ќе биде насочена кон поддршка на активностите на новоосновните компании и МСП кои се во согласност со Европскиот Зелен Договор со цел придвижување кон зелена економија, т.е. компаниите кои силно ќе бидат посветени на зајакнување на ефикасноста во искористувањето на ресурсите, придвижувањето кон почиста, циркуларна економија и возобновување на биодиверзитетот и намалување на загадувањето и сведување на истото кон моделот на нула загадување, нула отпад.

а. Планирани активности во 2021 година

Во зависност од динамиката на реализација на тендерската постапка за ангажман на експертска помош ќе зависи и динамиката на реализација на активностите. Детален план за реализација ќе биде изработен после ангажманот на експертската помош, сепак генерално, предвидени се да се реализираат следните активности:

- Спроведување анализа на деловните можности и економските потенцијали за секој од најмалку развиените региони;
- Подготовка на каталог на напредни услуги за МСП;
- Воспоставување и/или развој на најмалку 1 акцелератор во секој од целните региони;
- Дизајн и спроведување на грант шема за финансиска поддршка на деловни иницијативи со висока додадена вредност од страна на новоосновани компании и/или МСП.

Активностите ќе бидат реализирани преку надворешен партнер ангажиран од ДЕУ во Северна Македонија, во соработка на националните институции предводени од Кабинетот на Заменикот на Претседателот на Владата задолжен за економски прашања, координација на економски ресурси и инвестиции.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Цел 2021 година
Број на поддржани бизнис асоцијации	0	0	6
Број на услуги воведени во каталог	0	0	30
Број на поддржани и/или воспоставени акцелератори	0	0	3
Број на поддржани новоосновани компании и/или МСП	0	0	55
Број на новокреирани работни места	0	0	300

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Активностите во рамки на оваа мерка ќе обезбедат пристап до високо квалитетни услуги за поддршка на новоосновани компании, МСП и микро претпријатија со специјален фокус на областите поврзани со зелена и циркуларна економија, иновации, информатичка технологија, маркетинг, извоз, деловно финансирање, права од индустриска сопственост, стандардизација, животна средина и технологии и процеси пријатни за климата, и др. Земајќи ги предвид потенцијалите на економските области како и меѓународните и националните трендови и перспективи на пазарот, обезбедената финансиска помош ќе биде поврзана со набавка на технологии или опрема (но не и на тековни трошоци) за иницијативи на селектирани новосновани компании и МСП и преку тоа унапредување на нивната конкурентноста на пазарот.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 9 милиони евра и истите се обезбедени во рамки на ИПА помошта на Европската Комисија за програмската 2019 година за секторот Конкурентност и иновации.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	1.000.000	4.500.000	3.500.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.000.000	4.500.000	3.500.000
Вкупно	1.000.000	4.500.000	3.500.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Најмалку 300 нови работни места пресметани како еквивалент на целосно работно време. Креираните работни места, дали како самовработување или вработување, се насочени кон луѓе помлади од 40 години, жени и лица од ранливи категории и малцинства.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка ќе таргетира деловни активности согласно Европскиот Зелен Договор со цел движење кон зелена економија т.е. компании силно посветени кон зајакнување на ефикасноста во користењето ресурси преку насочување кон чиста, циркуларна економија и возобновување на биодиверзитетот и намалување на загадувањата односно движење кон моделот нула загадување и нула отпад.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недоволна координација и комуникација помеѓу институциите на централно, регионално и локално ниво	Средна	Воспоставување на работна рупа со сите заинтересирани страни и континуирано одржување на постојна соработка преку состаноци, работилници и обуки
Заложба на највисоко ниво кај вклучените институции при развојот и/или воспоставувањето на акцелераторот и нејзино непренесување на оперативно ниво	Средна	Постојана комуникација и известување до министерско ниво за напредокот и известувања за рано предупредување
Неисполнетост на побараните предуслови кај вклучените институции (човечки ресурси, подготвеност на системите, договори за надворешни услуги и др.)	Средна	Подготовка на работни планови базирани на анализи за реални цели, вклученост и крајни рокови
Недоволно капацитети и вештини кај новосоздаваните компании и МСП за подготовка на апликација	Средна	Обезбедување техничка помош за новосоздаваните компании и МСП, подготвителни материјали и водичи и воспоставување на системи за информирање

Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од 2020 година, иако насловот на истата е променет (претходниот наслов на мерката во ПЕР 2020–2022 година беше Намалување на неформалната економија), а активностите се преформулирани во поблиска смисла на проектните активности (видете подолу). Деталите во однос на имплементацијата за 2020 година се презентирани во Табела 11.

Оваа мерка е поврзана со петтиот заклучок донесен во рамки на Економско - финансискиот дијалог во мај 2020 година кој се однесува на „обезбедување стимуланси за деловните субјекти и вработените во неформалниот сектор да се регистрираат и да се олесни нивната транзиција кон формалната економија“.

Проектот на ЕУ „Подобрување на условите за работа“ (ноември 2019 - јануари 2022 година) има за цел поттикнување на создавање формални работни места и намалување на непријавената работа, како и стимулирање на поголема економска активност на жените на пазарот на трудот. Поконкретно, проектот се состои од две компоненти:

1. Поддршка при спроведувањето на избрани правни, политички и институционални мерки, како и мерки за подигање на свеста кои ќе го олеснат преминот кон формалната економија и
2. Борба против родовата дискриминација на работните места и постигнување усогласеност меѓу семејниот и професионалниот живот.

Преку овие активности, се очекува да се постигнат следните резултати:

- воспоставен систем и изградени капацитети за следење и откривање на неформалната економија;
- развиени алатки за олеснување на инспекциските постапки за спречување на непријавена работа и кои ќе обезбедат работодавачите и нивните вработени да постапуваат во согласност со законската регулатива и колективните договори во секторите кои се склони кој непријавена работа;
- дизајниран систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во услужните сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа;
- едукација и јакнење на свеста за придобивките од преминот во пријавена работа;
- развиени и воведени мерки за подобар пристап и активирање на жените на пазарот на труд;
- зајакнати механизми за заштита од дискриминација врз основа на пол, род, родов идентитет и сексуална ориентација при барање на работа и на работните места, во согласност со меѓународните стандарди и инструментите на ЕУ;
- создадена погодна правна и политичка средина за достоинствена работа за пружање на грижа, овозможувајќи, меѓу другото, и признавање, прераспределба и, доколку е соодветно, намалување на неплатената работа за пружање на грижа;
- поддршка на организациите во приватниот и/или јавниот сектор за воведување флексибилни работни аранжмани или друга стратегија со што би се олеснила усогласеноста меѓу работниот и семејниот живот на вработените.

Мерката е директно поврзана со горенаведените проектни активности за дизајнирање на систем на ваучери или еквивалентни механизми кои промовираат подобри работни услови и пријавено вработување во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа.

Исто така, мерката е директно поврзана со Стратегијата за формализирање на неформалната економија 2018–2022 година и со Акцискиот план за нејзината имплементација. Истата се однесува на ЦОР 8 - Достоинствена работа и економски раст.

Ревидираната Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика 2022, која Владата ја усвои во 2019 година, постави индикатор за мерење на справувањето со непријавената работа – намалување на уделот на неформално вработените во вкупниот број на вработени. Целната вредност за 2022 година се поставува на 16,5% (почетната вредност од Ревидираната Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика за 2018 година изнесуваше 18,6%).

а. Планирани активности во 2021 година

Планирана активност	Носител
1. Длабинска анализа на добрите практики и начини за формализација на непријавената работа во различни земји	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, Централен регистар на Република Северна Македонија, Инспекциски совет, социјални партнери и др.
2. Дизајнирање на модел и механизам коишто промовираат формално вработување во избрани сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.
3. Вршење на трошошно ефикасна анализа од имплементацијата на предложениот модел	Министерство за труд и социјална политика, Државен завод за статистика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, Централен регистар на Република

	Северна Македонија, социјални партнери.
4. Развивање на правна рамка, институционални и административни механизми за имплементација	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.
5. Спроведување на подготвителни активности за имплементација на договорениот модел, вклучувајќи дефинирање на процедури, обрасци, обука на персонал	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.

6. Планирани активности во 2022 година

Планирана активност	Носител
1. Пилот проект за регистрација и уредување на сезонската работа во секторите со најголема веројатност дека постои непријавена работа (на пример, во земјоделството и услугите во домаќинството)	Министерство за труд и социјална политика, Државен инспекторат за труд, социјални партнери и др.
2. Евалуација на резултатите од пилотирањето	Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Министерство за финансии, Државен инспекторат за труд, Управа за јавни приходи, Државен пазарен инспекторат, социјални партнери и др.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2016 година	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2020 година	Цел 2022 година
Учество/удел на неформално вработените во вкупниот број на вработени	-	18,6%	17,7%	16,5%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Ефикасните пазари на труд се во негативна корелација со непријавената работа, а од друга страна се позитивно поврзани со повисоката конкурентност на целокупната економија. Намалувањето на неформалната економија ќе доведе до подобар квалитет на работата и работните услови, подобро деловно окружување и фер конкуренција, а финансиската одржливост на системите за социјална заштита ја става во помал ризик.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	Да се утврди/определи	Да се утврди/определи
2. Небуџетско финансирање	145.000	75.000	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	145.000	75.000	0
Вкупно	145.000	75.000	0

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Намалувањето на изобличувањето за фер конкуренција помеѓу фирмите и стимулирањето на креирањето на редовно вработување може да доведе до фер конкуренција, намалување на несигурноста во вработеноста и нови можности за пристојна работа. Истовремено треба да се истакне и дека за некои работници неформалноста не е избор, туку неопходност во којашто се впуштаат поради недостиг на

пристојни работни места. Влијанието ќе биде родово избалансирано. Исто така, формализацијата на работните места ќе доведе до заштита на работниците во случај на повреда при работа или болест.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката не се очекува да има влијание врз животната средина. Ќе се имаат предвид законските обврски и позитивните практики за подобрување на влијанието врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Засегнатите страни не се посветени и истрајни во нивните напори за борба против неформалната економија и недостасува координираност помеѓу институциите.	Средна	Вклученост на сите засегнати страни во фазата на дизајнирање на новите мерки. Нивното учество ќе се обезбеди и преку активности за подигнување на свеста.
Недостиг на доверба од страна на јавноста и верба во ефективната на административните процедури и мерки.	Средна до висока	Обезбедување добра координација помеѓу министерствата и други релевантни институции и креирање јасни меѓусекторски правила за спроведување на мерките на политиките за промовирање на пристојната работа. Спроведувањето на правилата ќе биде проследено со таргетирана јавна кампања којашто ќе ги вклучи сите институционални и неинституционални чинители.

5.3.4 Истражување, развој и иновации и дигитална трансформација

Истражување, развој и иновации. Глобалниот иновациски индекс (2020) ја рангира Република Северна Македонија на 35-то место од 39 европски економии во 2020 година, и 57-ма меѓу вкупно 131 економија од светот, кои се дел од Глобалниот иновациски индекс. Земјата има најдобри резултати во областа на софистицираност на пазарот, додека најслаби резултати остварила на полето на Креативни резултати. Оценката за индикаторот „Соработка за истражување помеѓу универзитетите и индустријата“ е особено ниска, и е идентификувана како една од најслабите точки во екосистемот, што ја пласира земјата на 112-то место од 131 земја по однос на овој индикатор.

Најновата Европска иновациска табела (2020) ја рангира земјата како „скромна иноватор“. Земено во целост, најслабо рангирање има кај индикаторите во однос на апликации за заштита на патент, апликации за заштита на дизајн и заеднички публикации на јавниот и приватниот сектор.

Извештајот на ЕК за напредокот на земјата за 2020 година, во поглавјето 25: Наука и истражување, нотира дека „...одреден напредок е постигнат во научни и истражувачки капацитети во јавниот и приватниот сектор и во развојот на Стратегијата за паметна специјализација... Следната година, земјата треба: да осигури повисоко ниво на инвестиции во истражување и развој и да го подобри учеството во истражувачката програма на Европската Унија, Хоризонт 2020 и идните Програми на ЕУ за истражување, развој и иновации...“

Една од главните реформски мерки имплементирани во согласност со Стратегијата за иновации е основањето Фонд за иновации и технолошки развој (ФИТР) како централна институција во националниот иновациски екосистем. Главните цели на ФИТР се обезбедување пристап до финансии и подигање на свеста за придобивките од инвестициите во истражување и развој. Досега, Фондот пилотираше неколку финансиски инструменти кои се однесуваат на поддршка на иновации и технолошки развој во приватните компании, и заклучно со септември 2020 година поддржа 546 проекти во различни индустрии (ИКТ, технологија и инженеринг, здравство, енергија и енергетски ресурси, текстил и кожа, градежништво,

земјоделство и производство на храна, креативни индустрии, образование итн). Вкупниот износ на инвестиции во проекти кои се поддржани од ФИТР изнесува 76 милиони евра, од кои 56% (или 43 милиони евра) се финансирање од ФИТР, а 33 милиони евра или 44% од вкупните инвестиции се кофинансирање.

Со цел да се процени моменталната состојба на националниот иновациски екосистем беа подготвени три студии на одржливост финансирани од ЕУ во рамки на проектот „Платно за иновации: Пат кон засилување на националниот иновациски екосистем“. Една од овие студии, „Студијата на одржливост за креирање и имплементација на инструменти за иновациски политики“ имаше за цел да ги отстрани преклопувањата и да ги премости идентификуваните слабости во постојниот иновациски екосистем. Главен недостаток кај мерките за поддршка на иновации, истражување и развој беше идентификуван во областите на трансферот на знаење помеѓу јавниот и приватниот сектор како и соработката помеѓу академската заедница и индустријата.

Дигитална економија. На крајот на 2019 година беше официјално пуштен во употреба Националниот портал за е-услуги³¹, на кој можат целосно да се добијат повеќе од 50 целосно електронски услуги испорачани од различни институции. Дополнително, Порталот поврзува со повеќе од 80 е-услуги достапни на различни институционални веб-страници. Сепак, на Системот за единствена најава (СЕН), како компонента на Националниот портал, во моментот можат да се идентификуваат само физички лица, но не и правни лица, па затоа во моментот на Порталот не можат да се добијат услуги за бизниси.

Бројни услуги не се испорачуваат целосно по електронски пат, а покрај Националниот портал, постојат и дисперзирани институционални веб-страници на кои можат да се добијат е-услуги. На граѓаните и на правните лица им се потребни повеќе кориснички сметки за да добијат е-услуги од различни институции, што го прави користењето непрактично и неинтуитивно, спречувајќи пошироко и почесто користење на е-услугите.

Податоците за јавните услуги претежно се чуваат на структуриран начин, односно во регистри, евиденции и книги, опишани со правни акти, иако некои од нив сè уште не се во електронски формат. Електронските регистри се неопходен услов за давање ефикасни, брзи и квалитетни е-услуги. Понекогаш е тешко да се утврди институцијата одговорна за чување на оригиналните изворни податоци, бидејќи нема централна база на податоци за чување на ажурирани метаподатоци на сите регистри на структуриран начин.

По примерот на правиот центар „Една точка на услуги“ (ЕТУ) отворен во Скопје (да не се изедначува со „Единствена точка за контакт“ од барањата на Директивата за услуги на ЕУ), на национално ниво се опремени ставени во функција неколку физички простори како ЕТУ центри. Иако е опишана во Законот за електронско управување и електронски услуги, функционалноста Прокси агент, што ќе овозможи аплицирање за е-услуга во име на корисник сè уште не е имплементирана, па тековно секој шалтерски службеник може да испорачува услуги само од институцијата во којашто е вработен.

Законот за електронски документи, електронска идентификација и доверливи услуги е целосно усогласен со eIDAS, а испораката на е-владини услуги е целосно регулирана во Законот за електронско управување и електронски услуги. Сепак, хоризонталните законски акти сè уште не се усогласени со овие два закона и ова се покажа како пречка за дигитализација на услугите што ги нудат различни институции.

Дополнително, пандемијата Ковид 19 ја истакна потребата за забрзување на дигитализацијата, како на редовните услуги, така и за имплементација на мерките за олеснување за граѓаните и деловните субјекти.

Според Работниот документ за проценка на Програмата за економски реформи на Северна Македонија (2020-2022)³², мерките поврзани со дигитализацијата на процесите во јавната администрација треба да се земат предвид, бидејќи ќе придонесат за намалување на бирократијата и можноста за корупција.

Широкопојасен интернет. Извештајот на Светска банка од 2018 година ја идентификува ниската куповна моќ на населението како главна причина за ниското продирање на пристапот на корисниците до брзите и

³¹ uslugi.gov.mk

³² <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7470-2020-INIT/en/pdf>

ултра-брзи NGA мрежи. Освен тоа, во извештајот се нагласува дека високите цени на мало (во однос на просечниот приход) и високите цени на големо се главна пречка за развојот и пенетрацијата на широкопојасниот интернет во земјата, како и ограничената конкуренција и инвестициите во оваа област. Мапирањето на постојната и планираната широкопојасна покриеност за целата територија на Република Северна Македонија, спроведено во 2018 година, покажа дека пристапот до постоечка брза NGA електронска комуникациска мрежа за домаќинствата (78%) е близок до просекот на ЕУ (80%), додека пристапот до ултра-брза NGA мрежа (43,8%) е значително помал во споредба со просекот на ЕУ (58%).

Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, деталите од имплементацијата се прикажани во табела 11.

Одговор на пандемијата Ковид-19. Со цел полесно да се надминат последиците од Ковид-19, Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР) лансирал инструмент - кофинансирани грантови за технолошки развој за надминување на последиците од Ковид 19, наменети за ММСП. Со финансиска поддршка на ФИТР, компаниите се охрабруваат да воведат нови методи и технологии во своето работење, понатамошна дигитализација во нивната работа и да воведат мерки за заштита на здравјето на вработените и клиентите со цел да можат да одржат задоволително ниво на продуктивност, генерираат приходи преку нови продажни канали, да воведат нови производи или услуги кои ќе одговорат на промените на побарувачката на пазарот.

Од вкупно 166 компании кои се пријавиле на овој повик, одобрени се 87 апликации. Вкупниот инвестициски циклус постигнат со овој инструмент е 2.861.599 евра, од кои 57% или 1.632.226 евра се обезбедени од ФИТР. Поддржаните компании се од различни области, здравство, продажба, трговија, дистрибуција, машинска индустрија, ИТ, угостителство, текстилна и кожарска индустрија, образование, креативна индустрија, градежништво, економија, земјоделство, електроника.

Република Северна Македонија се стреми да продолжи со нејзиниот економски раст, затоа е многу важно да се развие конкурентноста на нејзиниот приватен сектор. Бидејќи земјата нема да може да ја гради својата конкурентност врз основа на ниски трошоци за плати на долг рок, клучно е подобрувањето на конкурентноста преку знаење и иновации.

Иновативната активност на компаниите е позитивно поврзана со многу индикатори за деловен успех. Компаниите што иновираат имаат поголема веројатност да извезуваат, а повеќето од нив имаат значително зголемување на прометот и профитот по воведувањето на иновациите.

Компаниите повеќе се потпираат на внатрешно познавање на иновациите отколку на надворешно знаење, така што соработката помеѓу компаниите и другите засегнати страни е ограничена. Односите меѓу компаниите и универзитетите или истражувачките институции се особено ретки, иако фирмите што воспоставиле формални врски со академските институции имаат тенденција да бидат поиновативни.

Со цел да се подобри состојбата во овој сегмент, многу е важно да се подобри соработката помеѓу академијата и индустријата

Со цел да се олесни и унапреди оваа соработка, се предвидува Научно – технолошки парк (НТП) како комплексна организација која на едно место нуди професионална деловна поддршка и услуги за иновации дизајнирани да го зголемат степенот на иновации, како и можности за вмрежување на национално ниво. Воспоставувањето на првиот НТП во земјата ќе се базира на наодите од студијата за изводливост со општа цел за зајакнување на соработката помеѓу академските институции, индустријата и Владата. НТП потенцијално ќе ја вклучи и Националната канцеларија за трансфер на технологии.

Спроведената студија на одржливост ги идентификува ИКТ и природните науки како најподобни области на фокус на НТП, додека како најподобна локација е идентификуван кампусот на техничките факултети на УКИМ. За спецификација на дигиталните и лабораториите за природни науки е потребна дополнителна анализа. Како најподобен модел на управувачка структура се препорачува јавно-приватно партнерство при што иницијалната фаза на воспоставување на НТП би се реализирала со јавни вложувања.

Поради фактот што 2020 година беше изборна година за Северна Македонија, а од друга страна се случи пандемијата на Ковид 19, активностите планирани за НТП во рамките на мерката не успеаја да се развијат со посакуваната брзина. Затоа, сите планирани активности се одложени за следниот среднорочен период 2021-2023 година.

а. Планирани активности во 2021 година

- Развој на подзаконски акти за воспоставување на НТП

б. Планирани активности во 2022 година

- Ангажирање соодветен кадар и зајакнување на човечките капацитети на НТП

в. Планирани активности во 2023 година

- Понатамошен развој на просториите / цврстата инфраструктура

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност 2021 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Број на активни договори за соработка за иновации помеѓу бизнисот и академски институции	0	15	30

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Предвидената мерка и нејзиното понатамошно спроведување ќе воведат механизми за поттикнување инвестиции за истражување и развој, иновациската дејност, соработката помеѓу академската заедница и индустријата и комерцијализација на иновациите. Олеснетиот пристап до финансии како и обезбедената инфраструктура ќе ја зголеми истражувачката активност на високообразовните институции применлива во индустриска средина, односно ќе го поттикне трансферот на знаење и технологии со што ќе придонесе кон зголемување на конкурентноста и извозниот потенцијал на компаниите. Мерката е комплементарна на активностите кои тековно се спроведуваат од страна на Фондот за иновации и технолошки развој, а кои се однесуваат на вклучување на домашните компании во глобалните синџири на вредност и притоа ја зајакнува одржливоста на резултатите од овие мерки. Резултатите на оваа мерка ќе бидат детално следени со цел да се обезбеди појасна слика за нивното влијание врз економскиот раст и конкурентноста. Сличен научно-технолошки парк постои и во Љубљана, кој работи повеќе од 20 години. Влијанието на технолошкиот парк Љубљана е следно: повеќе од 300 членки на МСП и стартап компании, повеќе од 30 основани годишно, 350+ милиони евра приход, 80+ милиони евра во додадена вредност (2015 година), 400+ нови работни места со висока додадена вредност, 15+ милиони евра на ДДВ на годишно ниво (проценка). Технолошкиот парк во Љубљана е самоодржлив и профитабилен 20 милиони евра во актива. Научни и технолошки паркови постојат и успешно функционираат и во други земји во нашето окружување, како Србија, Бугарија, Хрватска, Грција.³³

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	120.000	880.000
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	0	120.000	880.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Инвестициите во ИР водат кон воспоставување нови бизниси и раст на постојните бизниси, создавање нови работни места, особено за младите луѓе и за високо квалификувана работна сила. Подобрениот

³³<https://www.tp-lj.si/en/about-us/impact-of-technology-park-ljubljana>

пристап до финансии и инвестиции во инфраструктурата за иновации ќе го поттикне претприемништвото на жените. При спроведувањето на активностите ќе биде почитувана родовата рамноправност и ќе се следат родово специфичните индикатори.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проценка за влијанието врз животната средина ќе биде вградена преку соодветни критериуми за евалуација во процедурите за доделување средства. Проектите кои ќе имаат високо неповолно влијание врз животната средина нема да бидат финансирани. Проектите со средно неповолно влијание ќе бидат условени со план за управување кој ќе биде следен за време на имплементацијата.

При воспоставувањето на НТП ќе се почитуваат сите законски обврски поврзани со изведба на градежни работи поврзани со влијанието на животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Недостиг на меѓу институционална соработка и партиципативно учество на заинтересираните страни	Ниска	Воспоставување механизми за консултации и соработка за зголемување на ефикасноста во остварувањето на резултатите. Воспоставување план за мониторинг и евалуација и план за намалување на ризикот и спроведување редовни состаноци на Телото за следење.
Капацитет на ФИТР за спроведување нови мерки	Средна	Понатамошно зајакнување на човечките ресурси во ФИТР: новиот Акт за систематизација е во подготовка и предвидува вкупно 50 работни позиции.
Низок капацитет за истражувачки проекти во академската заедница	Ниска	Обезбедување бесплатна техничка помош за апликантите. Развој и имплементација на Акциски план за комуникација.

Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги

1. Опис на мерката

Оваа мерка произлегува од мерката од претходната Програма на економски реформи: Развој на Национален портал за е-услуги. Целта на мерката е да се зголеми употребата на Националниот портал за е-услуги uslugi.gov.mk (Порталот) како централна точка за испорака на е-услуги.

Специфични цели и задачи се:

1. надградба на Порталот со профили за правни лица;
2. надградба на Порталот со функционалност за прокси агенти, кои би можеле да аплицираат за е-услуги во име на корисник;
3. зголемување на бројот на достапни е-услуги на Порталот, вклучително и дигитализација на неопходните регистри;
4. предлози за неопходни законски измени за овозможување на дигитализација;
5. градење човечки и технички капацитети за испорака на е-услуги во рамките на администрацијата.

Фокусот на третата специфична цел е развој на најмалку 135 е-услуги за деловните субјекти и граѓаните и нивно поставување на Националниот портал за е-услуги, вклучително и дигитализација на основните регистри поврзани со овие 135 е-услуги и развој на регистар на регистри. Ре-инженеринг на деловните процеси за испорака на горенаведените е-услуги, со цел да се постигне поефикасна и поефикасна испорака на е-услуги, преку оптимизирање на процесите на нивно обезбедување и намалување на

административниот товар за нивно издавање, исто така е дел од оваа специфична цел. Обезбедувањето на потребната опрема за поддршка на испорачаните софтверски решенија на централното место и кај корисниците е дополнителен фактор за успешна испорака на оваа мерка.

Очекувани резултати од оваа мерка се зајакнување на испораката на јавни услуги и намалување на времето и трошоците на деловните субјекти и граѓаните во нивните секојдневни интеракции со јавните органи.

а. Планирани активности во 2021 година

- надградба на Порталот со профили за правни лица и со функционалност на прокси агент,
- деловна анализа на процесите на испорака на услуги,
- мапирање на потребните регистри за давање на специфични услуги,
- градење на капацитети за ре-инженеринг на процеси,
- техничка спецификација на потребната опрема за испорака на решението;
- интеграција на постоечки е-услуги на Порталот.

б. Планирани активности во 2022 година и 2023 година

- ре-инженеринг на процеси;
- развој и поставување на нови е-услуги на Порталот;
- развој и поставување на основни регистри, вклучително и внес на податоци од страна на корисниците;
- регистар на регистри;
- методологија за мерење на испорака на е-услуги, вклучувајќи и пилотирање;
- градење на капацитети за испорачаните решенија.

Активностите ќе ги спроведе МИОА во соработка со други институции.

2. Индикатори на резултат

Целните броеви за сите индикатори се изразени во вкупна вредност на апсолутни броеви и произлегуваат од статистиката на Порталот. Мерењето започна на почетокот на 2020 година.

Индикатор	Почетна вредност 2020 година	Посредна цел 2022 година	Посредна цел 2023 година	Цел 2025 година
Број на регистрирани корисници на Порталот	25.000	50.000	80.000	100.000
Број на достапни е-услуги	137	220	280	300
Број на апликации поднесени преку Порталот	12.200	80.000	120.000	250.000

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Националниот портал за е-услуги се очекува да го намали административниот и финансискиот товар не само за граѓаните, туку и за бизнисите, со што ќе се зголеми ефикасноста на бизнисите. Намалувањето на времето и надоместоците за добивање на услугите повлекува намалување на трошоците за бизнисите, што доведува до нивна зголемена конкурентност. Ова особено се однесува на МСП, што ќе им овозможи на МСП да завршат административни процедури со помалку персонал во пократок временски рок, во споредба со традиционалните канали за испорака на услуги. Ова ќе влијае на конкурентноста не само на малите и големите компании на национално ниво, туку и на регионално, како и на меѓународно ниво. Меѓу услугите што ќе се развиваат се е-услуги адресирани во Директивата за услуги, т.е. издавање лиценци за деловни активности потребни на национално и прекугранично ниво, што се очекува да има влијание врз регионалната конкурентност.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

За три години, трошоците се проценуваат на 5.900.000 милиони евра, финансирани од ИПА фондовите и од националниот буџет.

Од ИПА2017 проектот „Зајакнување на е-влада“ се предвидени околу 3.900.000 евра од ИПА фондови рамномерно распределени во 3 години. Набавка на опрема е предвидена со вкупно 1.177.000 евра за 2021 година, од кои 1.000.000 од ИПА фондови, а 177.000 од национален буџет. Во втората година од буџетот се предвидени 3 нови вработувања, од кои еден раководител на одделение и 2 советници, во вкупен износ на бруто приходи од 25.000 евра годишно. Од националниот буџет во наредните три години ќе се издвојат околу 65.000 евра годишно за колокација на горенаведената опрема, а околу 270.000 евра годишно за одржувањето на Националниот портал за е-услуги.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	447.000	360.000	335.000
2. Небуџетско финансирање	2.300.000	1.300.000	1.300.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	2.300.000	1.300.000	1.300.000
Вкупно	2.747.000	1.660.000	1.635.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Со намалување на административниот товар на компаниите и зголемување на нивната конкурентност, тие можат да ги прошират своите активности и да ги зголемат вработувањата. Електронските услуги се подеднакво достапни за сите корисници, за деловните субјекти и за граѓаните, без оглед на локацијата (урбана и рурална), полот и социјалната припадност, степенот и видот на попреченост итн. Дополнително, дури и лицата на кои пандемијата Ковид 19 има сериозно влијание (на пример, во изолација), ќе можат да користат дигитални услуги.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Канцелариите без хартија“ ќе имаат влијание во сите општествени сфери. Дигиталните услуги можат да се консумираат 24/7, од која било точка поврзана на интернет, што ја намалува потребата за транспорт, со што индиректно се влијае на нивото на загадување.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Посветеноста на највисоко ниво кај институциите-корисници не се рефлектира во посветеност на оперативно ниво.	Ниско	Формирање на работна група со претставници од највисокото раководство од секоја институција-корисник и продолжување на одржувањето на редовната соработка преку редовни состаноци.
Недоволна координација, вклученост и посветеност помеѓу сите релевантни чинители за да се осигура дека сите институции и нивните вработени се свесни за нивните одговорности	Ниско	Владата ќе ги задолжи сите релевантни државни органи да соработуваат и да ги обезбедат сите потребни информации, како и човечки и финансиски ресурси за успешно спроведување и обезбедување одржливост на проектот.
Неможност за патување и одржување средби лице-в-лице помеѓу избраните имплементатори	Високо	Користење на алатки за видео конференции и обезбедување техничка поддршка на работната група.

и институциите-корисници, при вршење анализи		
--	--	--

5.3.5 Реформи за економска интеграција

Ограничувањата за патување и затворањето на границите беа важен дел од првичната реакција кон пандемијата КОВИД-19 и овие мерки директно влијаеја на трговијата со стоки и услуги. Тие го нарушија товарниот транспорт, деловните патувања и снабдувањето со услуги што се потпираат на присуство на поединци во странство. Транспортните и патните трошоци претставуваат важен дел од трговските трошоци и, во зависност од секторот, се проценува дека за нив отпаѓаат од 15 до 31 процент. Затоа, ограничувањата за патување веројатно значајно зголемување на трговските трошоци сè додека тие останат на сила. Меѓународниот копнен транспорт е под влијание на граничните контроли, санитарните мерки (како што е мерењето на температурата на возачите) и специјалните аранжмани, како што се затворањето на одредени гранични пунктови и заобиколувањата.

Ризиците поврзани со патувањето во погодените економии, исто така, може да резултира со недостаток на возачи. Овие фактори предизвикаа одложувања во патниот транспорт на товар. За да ги ублажат овие проблеми, некои извозници се обидоа да го пренасочат товарот од патен на железнички, бидејќи на вторите им требаат многу помалку возачи и контроли по количина товар. Надвор од специфични мерки за олеснување на трговијата со медицински производи и опрема за лична заштита, имаше општи потези за олеснување на царинењето на стоката, со автоматски процедури што ја намалуваат потребата за личен контакт. На пример, некои членови ја известуваа СТО дека за време на пандемијата, тие прифаќаат електронски ветеринарни и фитосанитарни сертификати, наместо стандардни физички сертификати. Доколку се задржат, ваквите мерки можат да ги намалат трошоците за преминување на границите. Дигитализацијата на царинските и регулаторните процедури може да има позитивни долгорочни ефекти врз граничните трошоци.

КОВИД 19 пандемијата го истакна високото ниво на интеграција на пазарот и меѓузависност помеѓу ЕУ и на економиите на Западен Балкан, како и меѓу самите нив. Обезбедувањето на непречен проток на стоки беше клучен фокус во текот на целата криза. За да го сторат тоа, земјите на Западен Балкан бргу и ефикасно воспоставија зелени ленти на критичните гранични премини³⁴. ЕУ е водечки трговски партнер со скоро 70% од вкупната трговија во регионот и порасна за скоро 130% во текот на изминатите години, при што вкупната трговија меѓу ЕУ и Западен Балкан достигна 55 милијарди евра во 2019 година. ССА воспоставија област на слободна трговија во еден преоден рок кој сега заврши за сите освен за Косово*(2026). Договорите предвидуваат елиминирање на давачките и нетарифните ограничувања на билатералната трговија и опфаќаат стоки во сите поглавја на хармонизираниот систем. Само неколку исклучоци, кои се однесуваат на некои земјоделски и рибни производи, не се целосно либерализирани, а се предмет на намалување на давачки и/или повластени квантитативни отстапки. Во 2000 година, ЕУ даде автономни трговски преференции на целиот Западен Балкан. Овие преференции, кои истекуваат на крајот на 2020 година, овозможуваат скоро целиот извоз да влезе во ЕУ без царински давачки или ограничувања на количините. Само шеќер, вино, говедско месо и одредени рибни производи влегуваат во ЕУ под повластени тарифни квоти. Предлогот на Комисијата за продолжување на автономните трговски преференции до крајот на 2025 година во моментот се разгледува од страна на Европскиот парламент и Советот. Како што споменавме во Економскиот и Инвестицискиот план за Западен Балкан, земјите од регионот треба да градат заеднички регионален пазар заснован на правилата на ЕУ. Обезбедувањето на интеграција и со регионот и со ЕУ е важен чекор за пристапувањето во ЕУ.

Во Извештајот на Комисијата за напредокот на земјата за 2020 година, се наведува дека Северна Македонија го продолжила своето активно учество во ЦЕФТА. Земјата допрва ќе го спроведува Дополнителниот протокол 5, особено врз основа на одлуките донесени од Мешовитиот комитет на ЦЕФТА за овластени економски оператори (ОЕО), овошје и зеленчук (белешка од надлежните: Одлуката 1/2020 за олеснување на трговијата со овошје и зеленчук беше донесена во Република Северна Македонија, како и на Мешовитиот комитет на ЦЕФТА и неговото спроведување тука веќе е започнато), и стратегијата за управување со ризици за царините. Брзата ратификација и имплементација

³⁴https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf

на ново-усвоениот Дополнителен протокол 6 за либерализација на трговијата со услуги сè уште треба да се заврши. Во однос на Дополнителниот протокол 7 за решавање на трговски спорови, конструктивната улога на Северна Македонија е важна за обезбедување на завршување на преговорите во 2020 година. Во рамките на РЕА, стандардите за инвестиции на регионално ниво сè уште треба да бидат усвоени за да ги одразуваат најновите случувања во политиката на ЕУ, кои ќе се користат при преговори за договори за инвестиции со трети земји и се рефлектира во подготвениот образец за Билатерален договор за инвестиции (БИТ).

Трговските коридори, како што се коридорите ТЕН-Т, се географски интерфејс во регионот на СБ и место за соработка. Отстранувањето на ограничувањата во трговските коридори може да овозможи формирање на глобални вредносни ланции да се промовира подобра специјализација на индустриите во регионот. Трговијата со стоки не е попречена од тарифите во регионот, а поголемиот дел од трошоците за извоз и увоз се однесуваат на усогласеност со процедурите и времето поминато на граничните премини и на премините, кои вклучуваат инспекции и постапки за царинење. Извозот може да влезе во ЕУ без тарифи, освен ограничувањата на квотите за одредени земјоделски производи. Сепак, само 10-20 проценти од фирмите се извозници. Така, клучните активности за трговија со стоки не се пристапот до пазарот, туку намалувањето на нетарифните мерки и временските трошоци за трговија.³⁵

Мерка 15: Олеснување на трговијата

1. Опис на мерката

Мерката продолжува од претходната година, деталите за нејзината имплементација се претставени во Табела 11.

Мерката е поврзана со спроведувањето на Дополнителниот протокол 5 на Договорот за ЦЕФТА насочен кон поедноставување на инспекциите во врска со сите постапки за царинење и намалување на формалностите до максимален можен степен преку електронска размена на информации помеѓу царинските органи. Една страна - Косово сè уште не го ратификуваше АП 5. Страните исто така ја чекаат од ЕК одлуката за вклучување на Молдавија во проектните активности СЕЕД+.

Се очекува да се поедностават инспекциите (Агенција за храна и ветеринарство, Фитосанитарна агенција) поврзани со сите постапки за царинење и да се намалат формалностите до максимален можен степен, за размена на податоци помеѓу царинските органи до степен до кој секое национално законодавство дозволува заемно признавање на националните Програми за овластени економски оператори во секоја ЦЕФТА страна, под услов и законодавството и спроведувањето на секоја национална програма да бидат целосно во согласност со релевантното законодавство на ЕУ.

Трговската политика и нејзиното олеснување се дел од Интегрираниот столб за раст на Стратегијата за Југоисточна Европа 2020 година. Таа исто така е претставена во трговската компонента на Повеќегодишниот акционен план на регионалната економска област (МАП РЕА). Главната цел на овој столб е да се промовира регионалната трговија која не е дискриминирачка, транспарентна и предвидлива и го интензивира протокот на стоки и услуги во регионот. Трговската политика е исто така поврзана со активности во други 3 компоненти на МАП РЕА - инвестиции, мобилност и дигитално општество.

Мерката е поврзана и е комплементарна со мерката 16 за олеснување на заедничкиот железнички премин Северна Македонија - Србија и интегрираното гранично управување на граничниот премин Табановце - Прешево. Активностите за интегрирано управување со границите треба да се спроведат и на прекуграничните премини со Република Албанија и Република Косово, но има одложување поради кризата со пандемијата. Сепак, забележителни активности се прават како резултат на иницијативата за олеснување на трговијата под споменатите околности со воспоставување на зелени ленти на клучните гранични премини/државни премини (ГП/ККП). Тие обезбедија побрз транзит на одреден пренос на потребната стока во пандемијата и во иднина ќе се прошират на премините на земјите на СБ со ЕУ.

а. Планирани активности во 2021 година

³⁵<http://documents.worldbank.org/curated/en/919401555624976466/Western-Balkans-Trade-and-Transport-Facilitation-Project>

Активностите планирани за 2020 година се одложени за 2021 година. Одложувањето се должи на фактот што потпишаниот грант со ЕК во декември 2018 година е оперативен од крајот на 2019 година. Персоналот е распределен во Секретаријатот на ЦЕФТА, кој ќе биде одговорен за одржување на СЕЕД +. Постапката за ратификација на Косово сè уште трае, а исто така се решава статусот во Молдација за вклучување во СЕЕД +.

- Набавка на нов сервер со соодветен простор за дојдовни СЕЕД + податоци и нов Firewall/рутер за да се подобрат сегашните и да се воспостават VPN дополнителни линкови за обработка на зголемување на протокот на пораки и креирање на активна мрежна опрема за безбедност (Царинска управа).
- Развој на транспарентни алатки за продолжување на TRACEE сертификатот за ветеринарна апликација со соодветно складиште за хост на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање сертификати и опрема за Firewall (Агенција за храна и ветеринарство).
- Креирање на систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на национална фитосанитарна софтверска апликација и Firewall/рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со трајни лиценци за клиенти на VPN (Фитосанитарна управа).

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Намалено време за царинење	9 часа	0	6 часа
Намалување на трговските трошоци	103 УСД (околу 85 евра)	0	70 УСД (околу 58 евра)

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Намалувањето на времето и трошоците ќе придонесе за годишен пораст на извозот во другите земји на ЦЕФТА за 3,5% и раст на БДП од 0,9%. Во рамките на овие податоци, треба да се земе предвид влијанието на забавувањето на трговскиот проток како резултат на моменталната состојба со КОВИД 19 и се одразува во намален транзит на стоки и услуги.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетите трошоци за планираните активности се во износ од 55.100 евра. Проценетите трошоци за одржување на опремата се 3.600 евра годишно.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	51.500	0	3.600
2. Небуџетско финансирање	0	0	0
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	0	0
Вкупно	51.500	0	3.600

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Повеќе отворени пазари за стоки и услуги стимулираат создавање работни места. Родовата еднаквост ќе се почитува во процесот на спроведување на мерката.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката ќе придонесе за зголемување на нивото на користење на процедури без хартија во рамките на синхронизирана, транспарентна електронска постапка.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на	Планирани активности за
-------	----------------	-------------------------

	случување (ниска или висока)	надминување
Проблемите со координацијата помеѓу страните на ЦЕФТА може да се појават во фазата на имплементација	Средна	Редовни консултативни состаноци помеѓу вклучените земји

Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија
1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година. Деталите за спроведувањето се дадени во табела 11.

Во 2015 година владите на Република Северна Македонија и Република Србија потпишаа Договор за воспоставување на гранични процедури во согласност со Директивата 2012/34 за создавање единствена европска железничка област. Протоколите помеѓу соодветните служби од Северна Македонија и Србија (полиција, царина, инспекциски служби итн.) беа потпишани во јуни 2016 година, со кои службените лица на двете земји ги дефинираа методот, методологијата и процедурите за работа на заедничката станица. После работата на оваа станица, резултатите од т.н. „меки“ мерки предвидени со Договорот и протоколите ќе ги покажат ефектите од олеснувањето.

Овој проект е дел од националните мерки кои се содржани во мерките за регионални реформи како дел од Агендата за поврзување на ЕК и ги исполнува барањата содржани во мерките во врска со граничните премини во земјите од Западен Балкан за олеснување на железничкиот сообраќај. Ваквите национални мерки беа промовирани на Самитот на земјите од Западен Балкан кој се одржа во Виена, во август 2015 година.

Со оваа мерка се предвидува изградба на нова Заедничка гранична железничка станица (ЗГЖС) помеѓу Северна Македонија и Србија. Во моментот, сите меѓународни и транзитни возови мора да застануваат на две места, еднаш во Табановце (Северна Македонија) и еднаш во Прешево (Србија). На секоја од овие две станици надлежните органи извршуваат царински контроли, контроли од страна на гранична полиција, фитосанитарна, ветеринарна, радиолошка контрола, како и контрола на железничката инфраструктура и на работењето. Со градење на ЗГЖС во Табановце, овие контроли ќе се извршуваат само еднаш и заеднички од страна на властите од двете држави, врз основа на принципот „едношалтерски систем“.

Проектот предвидува изградба на нова, модерна заедничка станица во согласност со стандардите на Европската Унија, каде што ќе бидат сместени вработените од Граничната полиција, Царината и инспекциските служби од двете земји, надградба на постојните згради за сместување на персоналот од железничката инфраструктура и железничките превозници од двете земји, изградба на нов систем за водоснабдување и канализација со пречистителна станица и подобрување на врската помеѓу патниот и железничкиот премин со изградба на нов пристапен пат. Проектната документација за новиот пристапен пат до станицата е во фаза на подготовка. Вкупната површина на објектите е 2.500 м².

Оваа мерка е тесно поврзана со мерката 15: Олеснување на трговијата.

а. Планирани активности во 2021 година

- Тендерска постапка за избор на изведувач на градежните работи и надзор.

б. Планирани активности во 2022 година

- Спроведување на градежни активности како што се градежни работи на пристапниот пат и на заедничката гранична станица

в. Планирани активности во 2023 година

- Завршување на градежните работи на заедничката гранична станица и ставање во функција.

Министерството за транспорт и врски е надлежна институција за имплементација на активностите.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2018 година		Цел 2023 година	
	Минути	Проценти на намалување	Минути	Проценти на намалување
Заштеда на време за патнички воз	60	0%	30	50%
Заштеда на време за товарен воз	180	0%	90	50%

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Со изградбата на ЗГЖС се очекува да се подобри конкурентската предност на железничкиот во однос на патниот транспорт. Најголем ефект се очекува да има од аспект на заштедата на време. Вкупно заштедено време за патување се должи на фактот дека повеќето контроли ќе се вршат во возот додека се движи. Компаниите што вршат транспорт ќе имаат пониски трошоци и пократко време на транспорт, што ќе создаде услови за зголемена количина превоз преку железница.

Во врска со отворањето на пазарот на железнички пруги, во 2021 година се предвидува усвојување на 4-от пакет железнички прописи на ЕУ. Студијата за деловна сегментација со фокус на приватизација на Националното транспортно претпријатие заврши во април 2020 година. Како што е препорачано во Студијата, пред приватизацијата на компанијата, подготвителните работи треба да ги извршат сопственикот на компанијата и Владата на Република Северна Македонија, во смисла на решавање на должничките прашања, сегментација на сметките за патниците и приходите и трошоците за товар, поделба на персоналот, обврски и управување со возниот парк.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Проценетата вредност на инвестицијата е 5.136.000 евра. Откако ќе биде пуштена во употреба ЗГЖС, за одржување на објектите се проценува дека ќе бидат потребни 50.000 евра на годишно ниво за сите компоненти и фази (за згради - градежен дел, електрична енергија, машински делови, пречистителна станица за третман на вода и канализација, опрема и паркинг со пристапен пат). На Управниот комитет на WBIF одржан во средината на декември 2019 година, доделени се 52% од потребните планирани средства, како инвестициски грант.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	0	1.300.000	3.836.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	0	1.300.000	3.836.000
Вкупно	0	1.300.000	3.836.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Изградбата на ЗГЖС ќе има краткорочно директно влијание врз вработувањето преку ангажирање градежни работници. Во процесот на имплементација на мерката ќе се почитува и родовата еднаквост.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Проектната документација за изградба на зградата на ЗГЖС во Табановце е во согласност со условите за највисоко ниво на заштита на животната средина, како што се условите за згради со енергетска ефикасност и канализациски систем со пречистителна станица за вода.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Пролонгирање на	Висока	Редовно следење на имплементацијата на

градежните активности за завршување на железничкиот граничен премин		активностите за изградба на ЗГЖС. Регионалната димензија на мерката придонесува за намалување на ризикот од ненавремена имплементација на активностите.
---	--	---

Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија

1. Опис на мерката

Мерката ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на слободно движење на добра и услуги и ќе го зацврсти надгледувањето на пазарот со цел заштита на правата на потрошувачите. Понатаму, преку оваа мерка националните институции ќе бидат поддржани во воспоставувањето подобра регулатива за функционирање на компаниите. Поконкретно, мерката ќе опфати активности за:

- Инвестиција во подготовка на Министерството за економија да креира и да ја мониторира имплементацијата на новата легислатива во областа на слободно движење на добра и услуги и да применува корективни мерки каде тоа е неопходно;
- Обезбедување на поддршка за ставање во функција на целосно функционална Единствена контакт точка во согласност со барањата на ЕУ Директивата за услуги. Бизнис операциите и бизнис организациите ќе бидат запознаени со новата легислатива и ќе бидат поддржани во обезбедување на усогласеност со истата;
- Поддршка на надзорот на пазарот преку функционална реорганизација на услугите на Државниот пазарен инспекторат, надградба на методологијата за надзор и воведување на нови алатки, олеснувајќи ја работата на пазарните инспектори, како и унапредување на координацијата и методолошката синхронизација помеѓу различните тела надлежни за надзор на пазарот;
- Поддршка на националното метролошко тело за унапредување на неговите стандарди за мерење и услугите, координацијата со бизнисите и обезбедување транспарентност во метролошката работа.

а. Планирани активности во 2021, 2022 и 2023 година

Во зависност од динамиката на реализација на тендерската постапка за ангажман на експертска помош ќе зависи и динамиката на реализација на активностите. Детален план за реализација ќе биде изработен после ангажманот на експертската помош, сепак генерално, предвидени се да се реализираат следните активности:

- Скрининг на домашната легислатива и административните практики во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Креирање на нова легислатива во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Градење на капацитетите на релевантните институции во областа на слободно движење на добра и услуги;
- Дизајнирање на систем за функционална Единствена точка за контакт;
- Функционална анализа на услугите на Државниот пазарен инспекторат;
- Дизајнирање на е-Инспекција како единствена интероперабилна инспекциска база;
- Надградба на постојниот Регистар на мерни инструменти и подобрување на анализите на ризик на методите базирани на податоците од Регистарот;
- Надградба на работните процедури за калибрација и верификација и лабораториски прирачници;
- Развој на нови мерни стандарди и услуги;

Активностите ќе бидат спроведени од надворешен партнер ангажиран од страна на ДЕУ во Северна Македонија во соработка со националните институции водени од Министерството за економија.

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Цел 2021 година
Креирање на нова легислатива	0	0	20
Спроведени настани за градење на капацитети (обуки, работилници итн.)	0	0	5
Функционална Единствена контакт точка	0	0	1
Дигитални алатки воведени во инспекциските институции	1	1	4
Развиени мерни стандарди и услуги	/	/	5

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Оваа Активност ќе придонесе во забрзување на економскиот развој и трговските односи со ЕУ преку подобрување на сообразноста со здравствените, безбедносните и еколошките барања. Таа ќе го забрза хармонизирањето со законодавството на ЕУ во областа на внатрешен пазар со примарен фокус на слободно движење на стока и услуги, заштите на правата на потрошувачите и подобра регулираност на бизнис операциите. Мерките за градење на капацитети ќе придонесат за спроведување на законите и ќе го забрзаат воспоставувањето на нови процедури и структури. Особен фокус е ставен на подобрување на надзорот на пазарот и заштита на потрошувачи.

Пошироко гледано оваа мерка ќе ја зголеми можноста за трговија преку дозволување на потрошувачите да купуваат повеќе производи со подобар квалитет по пониски цени. Ќе го забрза економскиот раст, ефикасноста, ќе ја зголеми иновативноста и поголема правичност што ќе го придружува системот заснован на правила.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Трошоците се проценуваат на 3,6 милиони евра и истите се обезбедени во рамки на ИПА помошта на Европската Комисија за програмската 2019 година за секторот Конкурентност и иновации.

Во евра	2021	2022	2023
1. Буџетски финансирање*	0	0	0
2. Небуџетско финансирање	1.200.000	1.200.000	1.200.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.200.000	1.200.000	1.200.000
Вкупно	1.200.000	1.200.000	1.200.000

* национални извори на јавни финансии

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Индириктно преку подобрување на можностите за извоз со воведување подобри стандарди за производство и подобро бизнис опкружување, компаниите ќе бидат во можност да го зголемат нивното учество на пазарот и идеално да ја прошират нивната продажба на странските (ЕУ) пазари. Ова би требало да го зголеми обртот/ профитот и да креира можности за зголемување на креирање и отворање на нови работни места.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Оваа мерка енергично ќе го промовира почитувањето на принципите на одржливост на животната средина. Транспонирањето на новото законодавство за слободно движење на стоки е многу поврзано со решавање на современите еколошки предизвици и обезбедување усогласеност на националните пазари со еколошките барања заедно со барањата за безбедност и здравје. Така, оваа мерка ќе придонесе за „позеленување“ во креирањето политики во земјата.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Потребните предуслови во вклучените институции не се исполнети (човечки ресурси, подготвеност на системот, договори за аутсорсинг, итн.).	Средна	Подготовка на работни планови засновани на анализа за реални цели, учества и рокови.
Посветеноста на највисоко ниво во институциите вклучени во развојот на акцелераторот не се рефлектира во заложбата на оперативно ниво.	Средна	Редовна комуникација и известување на министерско ниво за напредокот и известувањата за рано предупредување

5.3.6 Образование и вештини

Пред избувнувањето на глобалната пандемија со КОВИД 19, образовниот систем во Република Северна Македонија покажа значително подобрување, иако овие резултати се постигнаа со значителни напори. Всушност, Северна Македонија беше во групата на земји со најголеми подобрувања во ПИСА 2018, односно има подобрување на резултатите во читањето за 40 ПИСА поени од 2015 година. Но, и покрај подобрувањата, перформансите на учениците по читање изнесуваат 94 ПИСА поени (приближно еквивалентно на две и пол години образование), што е под просекот на ОЕЦД. Повеќе од половина од тестираните ученици имаа послаби резултати на задачите за функционална писменост. И покрај потребата да се задржат подобрувањата, КОВИД 19 ја принуди Северна Македонија да ги затвори училиштата и да премине кон организирање на настава на далечина со користење на онлајн платформи и ТВ-преноси.

Министерството за образование и наука како подготовка за новите предизвици усвои Концепт за развој на системот за образование од далечина во основните и средните училишта. Собранието на Република Северна Македонија ги усвои амандманите на законите основно и средно образование, што овозможи добра организација на образованието во услови на криза, како што е КОВИД 19.

Сепак, поради потребата за брза реакција и воведувањето на иницијативите за учење на далечина, веројатно е дека ефективностa ќе биде помала од традиционалниот пристап. Повеќето ученици во земјата во моментот постигнуваат околу прагот на функционалната писменост, се претпоставува дека некои ќе изгубат повеќе од другите, односно проценките сугерираат дека може да се зголеми за 10 поени процентот на ученици кои се под функционална писменост (од 55 на 65 проценти). И учениците со посебни потреби може да се соочат со уникатни предизвици од пристап за учење на далечина³⁶.

Според Индексот на човечки капитал, дете кое е родено денес во Северна Македонија кога ќе порасне, ќе биде продуктивно 56 проценти од она што би можело да биде доколку имал целосни образовни и здравствени услуги. Процентот е понизок од просекот за регионот на Европа и Централна Азија и за земјите со висок и среден приход. Сепак во периодот 2010 и 2020 година, вредноста на Индексот за човечки капитал се зголемил од 0,54 на 0,56 проценти.

Според проценките на МОТ, земјите од Западен Балкан ќе изгубат вкупно 11,6% од работните часови поради пандемијата КОВИД-19, односно во вториот квартал на 2020 година Западен Балкан изгуби 11,6% од работните часови поради пандемијата КОВИД-19. Затворање и полицискиот час предизвикаат врвови во кривата на невработеност низ сите земји од Западен Балкан. Податоците од агенциите за вработување на сите 6 земји демонстрираат покачување на стапките за невработеност.

Табела 5.6 Невработеност во 3Б земји

Земја	Ново регистрирани невработени	Вкупно невработени
Албанија	12.744	80.689
Босна и Херцеговина	18.000	403.000

³⁶ Проценка на Северна Македонија за влијанието на КОВИД 19 врз загубите во образованието

Косово	32.377	129.529
Црна Гора	4.864	40.361
Северна Македонија	8.852	114.762
Србија	9.748	513.052

Невработеноста кај младите лица, долгорочната невработеност, невработеноста кај жените и регионалните разлики се меѓу предизвиците со кои се соочува земјата. Долгорочната невработеност во 2017 година изнесуваше 17,4% и повеќе од половина од долгорочно невработените лица бараат работа 4 или повеќе последователни години. Младите жени, ниско квалификуваните, младите лица кои живеат во руралните средини и помалку застапените етнички групи се особено изложени на невработеност или неформална вработеност. Стапката на невработеност кај младите останува сериозен проблем. Истата се искачи на приближно 60% во 2007 година, но се намали во текот на годините и достигна 45,4% во 2018 година. Јазот во вработеноста помеѓу регионот со најдобро остварување (Југоисточниот регион) и најслабиот (Североисточниот регион) останува значаен, во износ од 25%. Високата стапка на неактивност кај жените е тесно поврзана со достигнувањата во образованието, што сигнализира на одредени бариери за вработување на жените со пониско ниво на образование. 30% од жените во работната сила имаат универзитетско ниво на образование, споредено со 17% од мажите, но сепак само 12% од мажите се невработени, во споредба со 31% од жените. И покрај извесното зголемување на вработеноста кај жените во изминатите години, родовиот јаз во вработеноста за лица на возраст од 20-64 години е 21,9 п.п. (2017 година), што е скоро двојно повисоко од просекот на ЕУ-28. Со оглед на ниското ниво на образование, мажите имаат повеќе од двапати поголема стапка на вработеност од жените, дури и ако вработените жени имаат во просек подобро образование од вработените мажи. Стапката на невработеност кај Ромите стагнира на околу 50% и покрај подобрувањата на пазарот на труд и неколку - главно неефикасни - шеми и политики за поддршка.

Нискоквалитетното вработување влијае на динамиката на пазарот на труд и особено на вработувањето на младите. Околу половина од младите работници на возраст од 15-24 години се на нискоквалитетни работни места. Особено загрижувачко е високото учество на младите лица (проценето на 35%) во неформално вработување. Една четвртина од младите лица во 2017 година (24,6% во К-3 2018 година) не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки (NEET). Младите лица под 30 години претставуваат повеќе од една третина од сите невработени лица (37,9% во 2017 година). Секторот на услуги кои се базираат на знаење порасна брзо, но неговото учество во вработувањето останува на ниско ниво (околу 10% во 2017 година).³⁷

Според Извештајот за конкурентност 2018 на ОЕЦД, проценката на димензијата на образованието покажува дека земјата постигнува резултат од 2,8³⁸, а просекот на земјите од ЈИЕ изнесува 2,5, што значи дека постои цврста стратешка рамка, но не секогаш е проследена со имплементација и процес на мониторинг на јавните политики за обезбедување на повратни информации и корекции.

Стратегијата за образование за 2018-2025 година, дефинира голем број предизвици поврзани со системот на стручно образование и обука (СОО) како столб кој директно се осврнува на прашањата за подобра вработливост, како што се:

- недоволна привлечност на СОО, освен одредени струки како здравството, економијата и правото, особено на 2-годишно и 3-годишно стручно образование,
- недостаток на современ систем на пост-средно образование,
- неусогласеност помеѓу она што го дава СОО и побарувачката на пазарот на трудот,
- дополнителни компликации што произлегуваат од нефлексибилност и неефикасност на новиот систем за квалификација за СОО и процедурите за прилагодување на наставните планови за СОО со барањата на пазарот на трудот.

³⁷https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_2019-2021_erp.pdf

³⁸ (Competitiveness in South east Europe, A policy Outlook 2018); и Извештај-за-реализирани-активности-од-Стратегија-за-образование-2018-2025-за-2018

Треба да се обезбеди засилена поддршка особено за СОО, како и добри обуки за наставници и предучилишно образование³⁹.

Потребно е да се инвестира во пост-средно образование, кое не привлекува доволен број студенти заради застарени и нереструктурирани професионални профили. Центарот за образование на возрасни започна да развива систем за валидација на неформалното и информалното учење преку усвојување на концепт со упатства.

Во училишната 2019/20 година 42.641 ученици се запишани во средното стручно образование. Од нив 19.177 или 45% се женски ученици. Нјаголем број (93%) од учениците го следат 4-годишното стручно образование. Понудени се околу 52 квалификации. 7% или 3.131 од учениците го следат 3-годишното стручно образование. Во моментот се нудат околу 42 квалификации. 25% или 778 од учениците се жени. Програмите за стручно образование и обука во моментот се нудат во 75 училишта.

Реформираното 4-годишно стручно образование има 45% општо образовни предмети и 55% стручна теорија и практична обука. Сите наставни програми се засноваат на резултати од учење и учењето базирано на работа е вклучено во наставните планови и програми.

Во декември 2019 година, Министерството за образование и наука формираше експертска група за финансирање во СОО која е поддржана во рамки на проектот „Вработување за образование во Северна Македонија“ (E4E @ mk) и Европската фондација за обука (ETF).

Концептот за развој на Регионални центри за стручно образование и обука што опфаќаат формално, неформално, образование за возрасни и валидација на неформалното и неформалното учење е подготвен по иницијатива на Министерството за образование и наука, и во изминатите две години МОН беше поддржан од Европската фондација за обука. Целта е да се обезбедат насоки за иновативно, прогресивно и одржливо стручно образование и обука, кое е интегрирано во националниот образовен систем, но исто така и во регионалната и европската област. Реформата предвидува механизми засновани на докази за обезбедување на резултатите од учењето и стручното усовршување.

На почетокот на 2018 година беше донесен Закон за високо образование и се обезбеди формирање на Агенција за обезбедување квалитет. Новиот Закон предвидува формирање Национален совет за високо образование, наука и истражување, кој има обврска да и предложи на Владата нов модел за финансирање на високообразовната и научно-истражувачката дејност, што треба да придонесе за унапредување на инвестициите во науката и зголемување на квалитетот на високото образование.

Клучните стратешки документи што ги таргетираат овие предизвици на координиран начин се: Стратегија на ЈИЕ 2020, Стратегија за образование 2018-2025, Стратегија за стручно образование и обука во контекст на доживотно учење 2013-2020, Стратегија за образование на возрасни и сл.

Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации

1. Опис на мерката

Оваа мерка продолжува од минатата година, а деталите за спроведувањето се прикажани во табела 11.

Поради пандемијата со КОВИД 19, беа преземени следниве мерки: беа донесени протоколи за безбедно отворање на предучилишните установи имајќи ја предвид социјалната благосостојба на децата и потребите на родителите / законските старатели, истите се отворија на 9. септември. Собранието на Република Северна Македонија ги одобри измените и дополнувањата на Законите за основно и средно образование, со кои се обезбедува непречено организирање на наставата во итни случаи. За учебната 2020/2021 времетраењето на учебната година ќе трае 160 дена, за разлика од вообичаените 180 дена. Со овие законски измени, наставата во основното и средното училиште ќе може да се организира со физичко присуство на учениците, или на далечина со користење на средства за електронска комуникација. Неколку протоколи беа усвоени за повторно отворање на училиштата на 1. октомври. Изработени се и одобрени скратени наставни планови и програми за основно и средно образование (за учебната година што ќе трае 160 дена). Учениците од прво до трето одделение посетуваат настава со физичко присуство

³⁹(Веродостојна перспектива за проширување и засилен ангажман на ЕУ со Западен Балкан " – Комуникација на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економски и социјален комитет и Комитетот на регионите)

во училишните простории, но им се дава можност да посетуваат настава и од далечина, со писмена изјава на родителите / законските старатели.

Развиена е Национална платформа за учење на далечина што овозможува двонасочна комуникација помеѓу учениците и наставниците, истата е достапна преку адресата www.schools.mk. Пред почетокот на учебната година, учениците и родителите беа поканети да ја користат за да ги идентификуваат слабостите. На платформата е објавен видео материјал, упатства и прирачници, како и други содржини. Во текот на септември, обуките за сите наставници беа организирани со примена на каскаден модел. Едукативна ТВ-емисија со наставни материјали се емитува на националната телевизија со цел да се опфатат сите деца.

Донесени се нов Закон за основно образование и нов Закон за наставници и стручни соработници во основните и средните училишта. Во согласност со новите закони донесен е Концептот за инклузивно образование.

Со воспоставувањето на Регионални центри за стручно образование и обука (СОО) започнува реформата на СОО, при што истата ќе придонесе кон рестартирање на економијата, заштита и создавање на работни места и градење на регионален пазар одржлив за идните генерации. Овие Регионални центри за стручно образование и обука ќе одговараат на потребите на пазарот на трудот, но исто така се во согласност со потребата за регионална специјализација (со подобрување и прилагодување на вештините, знаењата и компетенциите на младите и возрасните). Регионалните центри за стручно образование и обука ќе одговараат на предизвиците од светот на работата и светот на образованието преку зајакнување на нивната соработката во рамки на висококвалитетна, сеопфатна и инклузивна мрежа на СОО која ги пресретнува потребите од воведување на нови технологии, климатски промени, миграција, нови вештини и нови можности за развој. Во овој процес фокусот останува на работата со ученикот додека се развиваат нови знаења, вредности и компетенции.

Во таа насока, донесени се измени на Законот за средно стручно образование, со цел воведување Регионални центри за СОО во три пилот региони во земјата: Југозападен, Полошки и Североисточен Регион, преку трансформација на избрани средни училишта. Развиени се осум квалификации кои ќе бидат опфатени во Регионалните центри за СОО: машински техничар за моторни возила, електротехничар за компјутерска техника и автоматика во Тетово, угостителски техничар, келнер и готвач во Охрид, прехранбен техничар, техничар за фитомедицина и агротехничар во Куманово.

Во согласност со Законот за СОО, Центарот за СОО разви стандарди за простор и опрема за училиштата. Концептот за развој на Регионални центри за стручно образование и обука опфаќа формално, неформално, образование за возрасни и валидација на неформалното и неформалното учење (ВНИЛ) е подготвен по иницијатива на Министерството за образование и наука, и во изминатите две години беше поддржана од Европската фондација за обука. Целта е да се обезбедат насоки за иновативно, прогресивно и одржливо СОО, кое е интегрирано во националниот образовен систем, но исто така и во регионалната и европската област, со механизми засновани на докази за обезбедување на резултати од образованието и стручното учење.

Исто така, спроведена е детална анализа за трите региони, при што како приоритетни функции се издвојуваат следниве: континуиран професионален развој на наставниците, зголемување на бројот на ученици и возрасни со посебни потреби во образованието и обуката, валидација на стекнатото знаење, образование на возрасни на сите нивоа, координација на практичната настава и тесна соработка со бизнис заедницата.

Со цел да се изгради флексибилен образовен систем за СОО, потребен е нов пристап за финансирање на овој вид на образование. Започнат е отворен процес со вклучување на сите релевантни чинители и истиот ќе биде финализиран во 2021/2022 година. Пилотирањето на системот за менторство кој започна во 2019 година, со воведување на ментори на учениците во компаниите, ќе продолжи и во наредните години. Изработен е Концептот за учење преку работа и следствено на тоа развиен е Протоколот за превентивни мерки при реализацијата на учењето преку работа, феријалната пракса, практичната обука и за вежбите кај работодавачот.

Според процедурите за програми за возрасни, редовно се одобруваат овие програми. До септември 2020 година, 303 даватели на услуги успешно ги исполнуваат процедурите за акредитација.

Центарот за образование на возрасни ја продолжи да работи на пилотирање за воспоставување на валидација на системот за неформално и неформално изнајмување - VNFIL, и тоа на две квалификации: фасаден работник и келнер. Како пилот училишта за стручно образование и обука се избрани: Здравко Цветковски за фасаден работник во градежништво и училиштето Лазар Танев за келнер во угостителството.

Во однос на високото образование, продолжува работата на усогласување на регулативата и правилата за акредитација и евалуација со европските стандарди и критериуми. Агенција за обезбедување квалитет во согласност со новиот Закон за високо образование е воспоставена во декември 2019, и донесен е акциски план за членство на Агенцијата за обезбедување квалитет во ENQA и EQAR, вклучително и процесот на самоevaluација на Агенцијата.

Воспоставување цврста основа за креирање политики базирани на докази е препознаено како клучен фактор за промовирање континуиран систем на подобрување. Во таа насока формирана е нова организациска единица во МОН за истражување и развој на образовни политики. Во однос на Стратегијата за образование 2018-2025 подготвени се два извештаи и тоа за 2018 и за 2019/2020.

а. Планирани активности во 2021 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Развој на 5 квалификации барани од страна на работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисији; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Понудувачи на образовни услуги
2. Развој на програми за обуки и обуки за специфични работни места за доквалификација	Понудувачи на образовни услуги и високообразовни институции
3. Пилотирање на системот за валидација на неформалното и информалното учење - VNFIL, со две квалификации: фасаден работник и келнер.	Универзитети и високообразовните институции; Средни стручни училишта; компании
4. Усвојување на нов закон за стручно образование и обука	Министерство за образование и наука, Центар за СОО и други релевантни институции

б. Планирани активности во 2022 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Обуки за трансверзални вештини по барање на работодавачите	Работодавачи; Понудувачи на образовни услуги
2. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации - препознавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
3. Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

в. Планирани активности во 2023 година

Планирана активност	Одговорна институција
1. Воспоставување на системот за валидација на неформалното образование за стекнување специфични квалификации – признавање на претходното учење	Центар за СОО; Посебни акредитирани установи за валидација на неформалното образование
2. Развој на 5 квалификации на ниво V – специјалист и пост средно образование за потребите на пазарот на труд и можност за самовработување за занаети	Национален одбор за македонската рамка на квалификации; Секторски комисији; Министерство за образование и наука; Центар за СОО; Занаетчиска комора на РСМ; Даватели на образовни услуги
3. Инвестиции во човечки ресурси за управување со новите функции на трите регионални центри за СОО, како и набавка на опрема	Министерство за образование и наука, Центар за СОО, Општини

2. Индикатори на резултат

Индикатор	Почетна вредност 2019 година	Посредна цел 2020 година	Посредна цел 2021 година	Цел 2022 година
Број на ученици запишани во средно стручно образование споредено со гимназиското образование, %	55% - 45%	58% - 42%	60% - 40%	60% - 40%
Систем за валидација на неформалното и информалното учење	-	-	Пилотирање	Воспоставен систем на валидација
Воспоставени 3 регионални центри за СОО	-	Усвоени измени на закон	Адаптација и реконструкција на 3 регионални центри за СОО	Набавка на опрема и развој на програми за 3 регионални центри за СОО
Учество во доживотно учење (лица од 25-64 години кои учествуваат во процесот на образование и обука)	2,8	2,8	3,0	3,1
Лица кои рано го напуштаат образованието на возраст од 18 до 24 години	7,1	7,1	7,0	6,9

3. Очекувано влијание врз конкурентноста

Вработени со поквалитетни квалификации ќе придонесат за поголема ефикасност и продуктивност на компаниите и намалување на трошокот за обука и доквалификација на вработените. Мерката ќе придонесе за намалување на неадекватноста помеѓу образованието и потребите на пазарот на труд, стекнување вештини и компетенции кои ќе ги задоволат потребите на пазарот на труд, препознавање на стекнатите квалификации во државата од страна на странските инвеститори и препознавање на квалификациите стекнати во странство од страна на домашните работодавачи за полесна вработливост на барателите на работа.

4. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

Во евра	2021	2022	2023
3. Буџетски финансирање*	1.444.761	1.494.761	1.494.761
4. Небуџетско финансирање	1.360.000	1.436.000	1.586.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	1.360.000	1.436.000	1.586.000
Вкупно	2.804.761	2.930.761	3.080.761

* национални извори на јавни финансии

Оваа мерка се планира да биде финансиски поддржана и преку ИПА 2019 – секторска буџетска поддршка.

5. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Зголемувањето на квалитетот на наставните програми ќе доведе до стекнување знаења, вештини и компетенции кои ќе овозможат лесно наоѓање работа по завршување на образованието. Дополнително, силните трансверзални вештини, стекнати како резултат на новите реформирани наставни програми, ќе придонесат за подобра мобилност на работната сила и развој на кариерата. Најголем дел од македонските компании се МСП, кои немаат капацитет да го препознаваат и развиваат потенцијалот на нивните вработени, затоа НРК како „централна точка“ за сите чинители ќе придонесе за подобро препознавање на потребните вештини и компетенции.

6. Очекувано влијание врз животната средина

Мерката нема да има директно влијание врз животната средина.

7. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Непостоење целокупна рамка за имплементација на сите активности може да доведе до донесување различни несистемски одлуки	Висока	Формирање придружни тела за поддршка на НРК (секторски комисии) каде што се вклучени Организацијата на работодавачи, синдикатите, студентите, високообразовните институции, владини институции, здруженија итн
Недоволен интерес на релевантните учесници, особено работодавачите, чии мислења и сугестии се пресудни	Висока	Јакнење на свеста за улогата на НРК; Изнаоѓање адекватни инструменти за мотивирање на работодавачите

5.3.7 Вработување и пазар на труд

Во среднорочниот период помеѓу 2015 и 2019 година, бројот на вработени се зголеми за 91,600, односно за 11,5%. Просечната годишна стапка на раст на бројот на вработени изнесува 3,1%. Најголем број на нови работни места може да се забележи во преработувачката индустрија и трговијата; додека пак во земјоделството се забележува пад. Во 2019 година, стапката на вработеност на населението на возраст од 15-64 години изнесуваше 54,7%. Истата останува на ниско ниво и укажува на недоволно искористување на работната сила како потенцијал за развој. Родовиот јаз во вработувањето е висок. Стапката на вработеност кај мажите (64,4% во 2019 година) е повисока отколку кај жените (44,7%) за 19,7 п.п.

Стапката на вработеност кај младите е ниска: само 20,7% од младите на возраст од 15-24 се вработени. Една од причините за тоа е ниската стапка на активност на младите (32,2%), којашто главно произлегува од нивното учество во образовниот систем. Кај учеството на младите (15-29 годишна возраст) коишто не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обуки (млади NEET) има значително намалување од 29,8% во 2018 година на 24,5% во 2019 година, при што кај жените има поголема веројатност да не се вработени, во образовен процес и во процес на обуки споредбено со младите мажи. Главната причина за тоа се семејните обврски на жените.

И покрај тоа што стапката на невработеност континуирано се намалува, земјата сеуште се соочува со висока стапка на невработеност. Стапката на невработеност (15-74 години) во 2019 година беше 17,3% (намалена од 26,1% во 2015 година) и нема големи родови разлики. Од сите невработени лица во 2019 година, 48,4% бараат работа и преку Агенцијата за вработување на Северна Република Македонија.

Стапката на активност (15-64 години) во 2019 година изнесуваше 66,3% и е за 1,4 п.п. повисока во споредба со 2015 година. Анализирани по род, стапката на активност во 2019 година е повисока кај мажите и изнесува 77,3% (54,8% кај жените). Процентот на неактивните жени е диспропорционално распределен помеѓу младите жени, жените во руралните средини и неквалификуваните жени, при што една од најважните причини за неактивност кај жените се домашните обврски. Стапката на активност е повисока кај оние со повисоко ниво на образование.

Во вториот квартал 2020 година, споредено со К-2 2019 година нема значајни негативни промени на пазарот на трудот, имајќи ја во предвид пандемијата со Ковид 19. Стапката на активност е намалена за 0,5 п.п., и истата во вториот квартал 2020 година изнесува 65,6%, (15-64 години), стапката на вработеност е зголемена за 0,1 п.п. и истата изнесува 54,5%, а стапката на невработеност изнесува 16,9% што преставува намалување од 0,7 п.п. во однос на вториот квартал 2019 година.

Согласно со Програмата за реформи во вработувањето и социјалната политика 2020, Стратегијата за вработување 2016–2020 и Националната програма на економски реформи 2015, среднорочната цел е да се зголеми стапката на вработеност на 46,9% до 2020 година и да се намали стапката на невработеност на 21,5%.

Во однос на вработувањето и пазарот на труд, заедничкиот заклучок на Економско-финансискиот дијалог од мај 2020 година е да се продолжи со преземање на мерки за зачувување на работните места, вклучително и оние со скратено работно време и флексибилни работни ангажмани. Да се зголеми капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и центрите за социјална работа за обезбедување на интегрирани услуги и мерки за вклучување на пазарот на труд, вклучувајќи ги и обуките за надградба на вештини и преквалификација.

5.3.8 Социјална заштита и инклузија, вклучувајќи и здравствена заштита

Според последните објавени податоци од ДЗС, стапката на сиромашни лица во 2019 година изнесува 21,9%, додека коефициентот Џини (Gini - мерка за нееднаквоста во распределбата на приходите) е намален во однос на минатите години и изнесува 30,8%. Споредбено, стапката на сиромаштија во ЕУ28 изнесува 16,8%, додека коефициентот Џини е 30,2%.

Табела 5.7. Лаекен индикатори за сиромаштијата и социјалната исклученост, 2013-2018 година

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Стапка на сиромашни лица, % од населението	24,2	22,1	21,5	21,9	22,2	21,9	21,9
Мажи	24,6	22,3	21,5	22,1	22,4	21,8	21,4
Жени	23,9	21,9	21,5	21,6	22,0	22,0	22,5
Според возраст							
0-17	30,9	29,0	28,6	28,6	29,9	29,3	27,8
18-64	23,6	21,4	20,7	21,3	21,1	21,2	21,6
65 и повеќе	16,5	14,5	14,5	14,5	16,1	14,6	15,4
Според најфреквентниот статус на економската активност							
Вработени	11,1	9,8	8,9	9,0	9,0	8,8	8,8
Невработени	43,7	40,5	39,7	41,1	38,7	41,9	42,1
Пензионери	10,9	8,4	7,3	7,1	7,7	7,9	7,8
Други неактивни лица	29,2	26,1	26,7	29,4	32,1	31,1	33,7
Според издржувани деца во домаќинството							
Домаќинство без издржувани деца	19,5	16,5	14,1	14,2	12,8	12,7	14,2
Домаќинство со издржувани деца	26,5	25,0	25,3	26,0	27,5	27,2	26,4
Број на лица кои живеат под прагот на сиромаштијата, во илјади	500,4	457,2	445,2	453,2	460,3	455,1	455,6
Праг на сиромаштија за самечко домаќинство, годишен еквивалентен приход во денари	70.275	71.925	78.362	82.560	90.120	97.000	100.080
Праг на сиромаштија за четиричлено домаќинство (2 возрасни и 2 деца помали од 14 години), годишен еквивалентен приход во денари	147.578	151.043	164.560	173.376	189.525	203.700	210.168
Стапка на сиромашни лица пред социјални трансфери и пензии, % од населението	41,0	41,7	40,5	41,6	40,7	40,8	41,6
Стапка на сиромаштијата пред социјалните трансфери со вклучени пензии, % од населението	26,8	24,8	24,8	25,7	25,9	25,7	25,7
Нерамномерна распределба на приходите, S80/S20 квинтилен сооднос на приходи, %	8,4	7,2	6,6	6,6	6,4	6,2	5,6
Нерамномерна распределба на приходите, коефициент Џини, %	37,0	35,2	33,7	33,6	32,5	31,9	30,8

Извор: ДЗС

Реформата на системот на социјална заштита од 2019 придонесе за подобрување на условите за живот на децата и постарите лица. Стапката на детска сиромаштија (0-17) во 2019 година во споредба со 2018

година бележи намалување од 29,3% на 27,8%, а намалување бележат и стапките на сиромаштија кај сите домаќинствата со издржувани деца, со исклучок на самохраните родители. Меѓутоа, вкупната сиромаштија не се намали (21,9%) и над 455 илјади лица живеа под прагот на релативната сиромаштија. Имено, другите политики на Владата како порастот на минималната плата, субвенционирањето на платите и порастот на економијата веројатно го зголемија прагот на сиромаштијата, а со тоа стапката на релативна сиромаштија се задржа на исто ниво.

Сепак, сиромаштијата кај невработените лица која изнесува 42,1% е дури и зголемена во однос на изминатите години. Од таа причина од исклучително значење се активностите за активација на корисниците на системот на социјална заштита и нивно вклучување на пазарот на трудот. Во оваа насока, неопходно е да се поттикне развојот на програми кои овозможуваат активација и работна рехабилитација на ранливите групи граѓани, што би придонело кон зголемување на нивното учество на пазарот на трудот, а со тоа и излегување од маѓепсаниот круг на сиромаштијата и социјалната исклученост.

Исто така, со цел намалување на социјалната исклученост кај одредени категории на лица, предвидено е и развивање на социјалните услуги според потребите на корисниците и согласно локалните прилики, што подразбира обезбедување на квалитетни и иновативни социјални услуги достапни во местото на живеење на корисникот, а со цел превенција од институционализацијата и социјална исклученост.

Во моментот согласно Законот за социјална заштита лиценцирани се 20 даватели на социјални услуги, меѓутоа овој број се очекува да се зголеми, со опфат на даватели на лиценцирани услуги од сите категории, а со тоа и зголемување на опфатот на корисници кои ќе имаат пристап до потребните услуги во својата заедница.

Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица

1. Опис на мерката

Оваа мерка е пренесена од минатата година, деталите за спроведувањето се презентирани во Табела 11. Заради давање на подетален опис на реформата од областа на социјалната заштита, мерката е дефинирана како збир од две компоненти, а активностите се изменети.

Оваа мерка е поврзана со 5-та Насока за политиките од Заедничките заклучоци од Економскиот и финансискиот дијалог од мај 2020 година, кои се однесуваат на проширување на опфатот на социјална заштита и со 6-та Насока за политиките за зголемување на капацитетот и соработката помеѓу Агенцијата за вработување и Центрите за социјална работа за обезбедување интегрирани услуги и мерки за вклучување во пазарот на трудот, вклучувајќи обуки за нови вештини и преквалификација.

Одговор на пандемијата КОВИД-19. Владата на Република Северна Македонија на седницата одржана на 24 април 2020 година, донесе Уредба со законска сила за изменување и дополнување на Уредбата со законска сила за примена на Законот за социјална заштита за време на вонредна состојба („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 198/20), којашто овозможи олеснет пристап до правото на гарантирана минимална помош за лицата на кои им престанал работниот однос за време на пандемијата, пресметана од месец април до декември 2020 година.

Имено, материјалната необезбеденост на домаќинството се утврдува со пресметување на износот на сите приходи на сите членови на домаќинството по сите основи во месецот пред поднесување на барањето за остварување на правото за гарантирана минимална помош и во месецот пред тековниот месец на остварување на правото, во периодот од април до декември 2020 година. Покрај тоа, правото на гарантирана минимална помош може да се оствари и доколку некој член од домаќинството е избришан од евиденцијата за невработени лица поради нередовно пријавување или на којшто работниот однос му престанал спогодбено, по негово барање или поради кршење на договорните или други обврски од работниот однос. Правото за гарантирана минимална помош не престанува да важи доколку корисникот не се регистрира во надлежниот центар за вработување и не ги исполнува обврските за регистрација редовно во согласност со прописите за вработување и осигурување во случај на невработеност.

Со ефектот од олеснетиот пристап до правото на ГМП, според динамиката на поднесените барања и времетраењето на пандемијата во наредниот период, до крајот на 2020 година се очекува да бидат опфатени околу 3.500 нови домаќинства (кои ќе продолжат да го користат правото во 2021 година),

додека во 2021 година со ова право треба да се стекнат 6.500 нови домаќинства (вкупно 10.000 домаќинства).

Воведените измени и дополнувања на Законот за социјална заштита и на Законот за заштита на децата, како и усвојувањето на Законот за социјална сигурност на старите лица во 2019 година, го означиле почетокот на реформите во областа на социјалната заштита. Усвоени се и неопходните подзаконски акти.

Крајната цел на оваа реформа е намалување на стапката на сиромаштија, особено за ранливите категории и нивна успешна реинтеграција во општеството. Оттука, од најголема важност е поврзувањето на социјалната помош со активацијата на корисниците на ГМП. Затоа, соработката помеѓу службите за вработување и социјална заштита ќе се зајакне и продлабочи, со цел да се поддржат и активираат корисниците на ГМП што можат да се вработуваат.

Активностите опфатени со мерката се групирани во две компоненти:

I. Активација на лица од ранливи категории на пазарот на труд

а. Планирани активности во 2021 година

1. Мониторинг и евалуација на активностите за активација на корисниците на минимална гарантирана помош на пазарот на труд;
2. Создавање правна рамка погодна за достава на социјални услуги за поддржано вработување (на пр. менторство, советување и сл.) од различни даватели на услуги;
3. Обезбедување финансиска и техничка поддршка за основање или водење на социјални претпријатија коишто доведуваат до создавање работни места и интеграција на најнеобезбедените категории на пазарот на трудот, вклучувајќи и лица со попреченост.

Активноста вклучува:

- Управување и работа на структурата за поддршка (центар) за социјалните претпријатија;
- Градење на капацитети на релевантни институции на национално и локално ниво и социјални претпријатија;
- Настани и активности за подигнување на свеста, комуникација и видливост за социјалните претпријатија / претприемачи.

б. Предвидени активности за 2022 година

1. Мониторинг и евалуација на активностите за активација на корисниците на минимална гарантирана помош на пазарот на труд;
2. Создавање правна рамка погодна за достава на социјални услуги за поддржано вработување (на пр. менторство, советување и сл.) од различни даватели на услуги;
3. Обезбедување финансиска и техничка поддршка за основање или водење на социјални претпријатија коишто доведуваат до создавање работни места и интеграција на најнеобезбедените категории на пазарот на трудот, вклучувајќи и лица со попреченост.

Активноста вклучува:

- Управување и работа на структурата за поддршка (центар) за социјалните претпријатија;
 - Градење на капацитети на релевантни институции на национално и локално ниво и социјални претпријатија;
 - Настани и активности за подигнување на свеста, комуникација и видливост за социјалните претпријатија / претприемачи.
4. Модернизирање на законската рамка за вработување, вклучително и професионална рехабилитација на лица со попреченост.

II. Подобрување на достапноста на квалитетни социјални услуги

а. Предвидени активности за 2021 година

- Обезбедување финансиска и техничка поддршка за развој со што се овозможува проширување на мрежата на социјални услуги во локалните заедници;
- Зајакнување на капацитетот на постојните и потенцијалните даватели на социјални услуги, вклучувајќи и институционални чинители за високо квалитетно и ефикасно обезбедување на услуги;
- Подобрување на вклученоста на локалната самоуправа за подобрување на достапноста на социјалните услуги базирани во заедницата;
- Спроведување на активности за подигање на свеста на национално и локално ниво насочени кон пошироката јавност (брошури, видеа, кратки документарни филмови, активности за информирање на социјалните медиуми, итн.) за придобивките од социјалните услуги базирани во заедницата;
- Развој и тестирање на нов софтвер што ги интегрира придобивките и услугите од областа на социјалната заштита.

б. Предвидени активности за 2022 година

- Обезбедување финансиска и техничка поддршка за понатамошен развој и диверзификација на социјалните услуги во локалните заедници низ целата земја;
- Ставање во употреба на новиот софтвер којшто ги интегрира мерките и услугите од социјалната заштита, вклучувајќи и миграција на податоци;
- Развој на Систем за следење, надзор и гарантирање на квалитетот на социјалните услуги во согласност со националните стандарди за квалитет на социјалните услуги;

в. Предвидени активности за 2023 година

- Обезбедување финансиска поддршка за развој на социјални услуги во сите локални заедници низ целата земја;
- Ставање во употреба на сеопфатен Систем за следење, надзор и гарантирање на квалитет на социјалните услуги, кој ќе вклучува механизам за контрола на квалитетот, жалби, лиценцирање и алатки за следење и гарантирање на квалитетот на ниво на даватели на социјални услуги, на ниво на центри за социјална работа, на локално и национално ниво, за сите видови социјални услуги предвидени во Законот за социјална заштита.

2. Индикатори на резултат

	Почетна вредност 2018 година	Посредна цел 2022 година	Цел 2023 година
Стапка на сиромаштија	21,9%	16,9%	16,5%
Процент на лица (0-59) кои живеат во домаќинства со многу низок интензитет на економска активност	16,4% ⁴⁰	15,3%	15,1%
% од примателите на социјална помош / ГМП при вработување по прекин на користење на услугите и мерките за активација на пазарот на трудот	0	25%	25%
% на сериозно материјално обесправени лица	30,5%	-	28%
Број на обезбедени лиценцирани услуги (по вид на услуга: помош и нега во домот, услуги во заедницата, услуги за вон-семејна заштита)	0	40	50

3. Проценети трошоци за активностите и извор на финансирање

⁴⁰https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=sdg_01_40&plugin=1

Средствата за спроведување на активностите се проценети на 11.855.000 евра за 3 години.

Во евра	2021	2022	2023
5. Буџетски финансирање*	0	0	0
6. Небуџетско финансирање	5.720.000	4.770.000	1.365.000
2.1 од кое средства од IPA вклучувајќи и средства од WBIF	4.720.000	3.720.000	500.000
Вкупно	5.720.000	4.770.000	1.365.000

* национални извори на јавни финансии

4. Очекувано влијание врз социјалните резултати, како вработување, намалување на сиромаштија, родова еднаквост и пристап до здравствени услуги

Подобреното насочување и зголемување на ефективност на паричните трансфери и нивната поврзаност со мерките за активација на пазарот на трудот и социјалните услуги придонесува за излез од кругот на сиромаштија, економско зајакнување и социјална инклузија, односно постигнување на целната стапка на сиромаштија од 16% во 2022 година. Мерката ќе придонесе за оптимално искористување на финансиските ресурси насочени кон обезбедување социјални услуги.

Понатаму, секторот за социјални услуги има потреба од голема работна сила, така што неговиот раст има потенцијал да создаде голем број работни места што главно привлекуваат жени. Покрај тоа, социјалните претпријатија, како новонастаната област, можат да имаат значителен придонес во локалната економија преку создавање работни места, подобрување на квалитетот на животот и обезбедување квалитетни социјални услуги.

Самото подобрувањето на достапноста и пристапот до услугите за социјална грижа е од суштинско значење со цел жените да имаат еднакви можности на пазарот на трудот. Во рамките на оваа мерка се планираат соодветни активности за зајакнување на капацитетите и вработливоста на жените од ранливите категории. Родовата еднаквост ќе се почитува при спроведувањето на оваа мерка. Оваа мерка е најдиректно поврзана со целта 1 од Целите за одржлив развој (да се стави крај на сиромаштијата), но исто така и со целите 2,5 и 8 (0 глад, родова еднаквост и пристојна работа и економски раст).

5. Очекувано влијание врз животната средина

Намалувањето на сиромаштијата и социјалната исклученост има влијание врз животниот стил на населението и создава услови за подобрување на животната средина.

6. Потенцијални ризици

Ризик	Веројатност на случување (ниска или висока)	Планирани активности за надминување
Мал интерес од страна на општините за развој на услугите и недостаток на човечки потенцијал	Средна	Директни контакти со сите општини, организирање тркалезни маси, фокус групи, развој на мерки за преквалификација на невработените лица за давање услуги
Ненавремено спроведување на ново софтверско решение за права и услуги од областа на социјалната заштита	Висока	Детално следење на процесот
Отпор при одржување на соработката помеѓу центрите за вработување и центрите за социјална работа во однос на активацијата на примателите на гарантирана минимална помош	Средна	Обезбедување на близок мониторинг, координација и дијалог помеѓу институциите и со креирање јасни меѓуинституционални правила за работа
Кризата предизвикана од КОВИД-	Висока	Вметнување стимулации во

19 негативно влијае на активацијата на примателите на гарантираната минимална помош на пазарот на труд		дизајнирањето на Активните мерки и програми на пазарот на трудот кои поттикнуваат вработување на работници кои спаѓаат во ранливи категории
--	--	---

Табела 10а. Трошоци за структурните реформски мерки (во евра)

Година	Плати	Стоки и услуги	Субвенции и трансфери	Капитални расходи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија					
2021 година	120.000	150.000	360.000	30.000	660.000
2022 година	120.000	130.000	200.000	30.000	480.000 ⁴¹
2023 година	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија					
2021 година	0	867.000	1.220.000	0	2.087.000
2022 година	0	0	1.464.000	0	1.464.000
2023 година	0	0	1.756.800	0	1.756.800
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност					
2021 година	0	300.000	0	3.805.113	4.105.113
2022 година	0	0	0	556.538	556.538
2023 година	0	0	0	501.393	501.393
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10					
2021 година	0	4.923.577	0	0	4.923.577
2022 година	0	13.739.837	0	0	13.739.837
2023 година	0	1.082.602	0	0	1.082.602
Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување					
2021 година	0	4.301.870	0	48.399.931	52.701.801
2022 година	0	0	0	30.367.976	30.367.976
2023 година	0	0	0	55.639.674	55.639.674
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште					
2021 година	0	600.000	0	1.149.000	1.749.000
2022 година	0	350.000	0	500.000	850.000
2023 година	0	340.000	0	500.000	840.000
Мерка 7: Земјоделски задруги					
2021 година	0	1.800.000	0	1.060.000	2.860.000
2022 година	0	0	0	1.060.000	1.060.000
2023 година	0	1.380.000	0	1.060.000	2.440.000
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта					
2021 година	0	0	500.000	0	500.000
2022 година	0	0	750.000	0	750.000
2023 година	0	0	1.000.000	0	1.000.000

⁴¹ Овие средства се наменети за активности на пазарниот оператор

Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност					
2021 година	0	400.000	0	0	400.000
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки					
2021 година	0	15.000	0	0	15.000
2022 година	0	250.000 ⁴²	0	0	250.000
2023 година	0	250.000 ⁴³	0	0	250.000
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот					
2021 година	1.000.000	0	0	0	1.000.000
2022 година	1.000.000	2.000.000	1.500.000	0	4.500.000
2023 година	1.000.000	1.000.000	1.500.000	0	3.500.000
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена					
2021 година	0	145.000	0	0	145.000
2022 година	0	75.000	0	0	75.000
2023 година	0	0	0	0	0
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата					
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	120.000	0	0	120.000
2023 година	0	0	0	880.000	880.000
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги					
2021 година	0	1.570.000	0	1.177.000	2.747.000
2022 година	25.000	1.635.000	0	0	1.660.000
2023 година	0	1.635.000	0	0	1.635.000
Мерка 15: Олеснување на трговијата					
2021 година	0	51.500	0	0	51.500
2022 година	0	0	0	0	0
2023 година	0	3.600	0	0	3.600
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија					
2021 година	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	1.300.000	1.300.000
2023 година	0	0	0	3.836.000	3.836.000
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија					
2021 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000

⁴²Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

⁴³Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

2022 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000
2023 година	0	1.200.000	0	0	1.200.000
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации					
2021 година	2.804.761	0	0	0	2.804.761
2022 година	2.930.761	0	0	0	2.930.761
2023 година	3.080.761	0	0	0	3.080.761
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица					
2021 година	0	980.000	4.220.000	520.000	5.720.000
2022 година	0	700.000	3.290.000	780.000	4.770.000
2023 година	0	65.000	1.300.000	0	1.365.000

Табела 106: Финансирање на структурната реформска мерка (во евра)

Година	Централен буџет	Локални буџети	Други национални извори на јавни финансии	ИПА фондови	Други грантови	Проектни заеми	Да се утврди/определи	Вкупно
Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија								
2021 година	0	0	560.000	0	100.000	0	0	660.000
2022 година	0	0	480.000	0	0	0	0	480.000 ⁴⁴
2023 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија								
2021 година	1.220.000	0	0	0	867.000	0	0	2.087.000
2022 година	1.464.000	0	0	0	0	0	0	1.464.000
2023 година	1.756.800	0	0	0	0	0	0	1.756.800
Мерка 3: Подобрување на енергетската ефикасност								
2021 година	0	0	0	0	3.300.000	805.113	0	4.105.113
2022 година	0	0	0	0	0	556.538	0	556.538
2023 година	0	0	0	0	0	501.393	0	501.393
Мерка 4: Имплементација на Интелигентен транспортен систем (ИТС) долж Коридорот 10								
2021 година	0	0	0	0	0	4.923.577	0	4.923.577
2022 година	0	0	0	0	0	13.739.837	0	13.739.837
2023 година	0	0	0	0	0	1.082.602	0	1.082.602

⁴⁴ Овие средства се планирани за активности поврзани со пазарниот оператор

Мерка 5: Подобрување на системите за наводнување								
2021 година	32.165.738	0	0	4.500.000	4.301.870	11.734.193	0	52.701.801
2022 година	20.588.253	0	0	2.300.000	0	7.479.723	0	30.367.976
2023 година	19.313.236	0	0	0	0	36.326.438	0	55.639.674
Мерка 6: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште								
2021 година	569.000	0	0	830.000	350.000	0	0	1.749.000
2022 година	350.000 ⁴⁵	0	0	500.000	0	0	0	850.000
2023 година	840.000 ⁴⁶	0	0	0	0	0	0	840.000
Мерка 7: Земјоделски задруги								
2021 година	1.060.000	0	0	1.800.000	0	0	0	2.860.000
2022 година	1.060.000	0	0	0	0	0	0	1.060.000
2023 година	1.060.000	0	0	1.380.000	0	0	0	2.440.000
Мерка 8: (Ре)конструкција на полски патишта								
2021 година	500.000	0	0	0	0	0	0	500.000
2022 година	750.000	0	0	0	0	0	0	750.000
2023 година	1.000.000	0	0	0	0	0	0	1.000.000
Мерка 9: Електронски пазар на јавни набавки од мала вредност								
2021 година	0	0	0	400.000	0	0	0	400.000
Мерка 10: Рационализирање на употребата на парафискалните давачки								
2021 година	15.000	0	0	0	0	0	0	15.000
2022 година	0	0	0	250.000 ⁴⁷	0	0	0	250.000
2023 година	0	0	0	250.000 ⁴⁸	0	0	0	250.000
Мерка 11: Поддршка на новоосновани компании и МСП во најмалку развиени региони насочена кон раст, производство на додадена вредност и создавање на локална економија и услови за живот								
2021 година	0	0	0	1.000.000	0	0	0	1.000.000
2022 година	0	0	0	4.500.000	0	0	0	4.500.000
2023 година	0	0	0	3.500.000	0	0	0	3.500.000
Мерка 12: Воведување механизми за формализирање на неформалната работа во сектори со најголема веројатност дека постои непријавена работа								
2021 година	0	0	0	145.000	0	0	0	145.000
2022 година	0	0	0	75.000	0	0	0	75.000

⁴⁵ проценето

⁴⁶ проценето

⁴⁷ Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

⁴⁸ Во очекување на одобрување на предлог-проект на ИПА од ЕД (вкупно проценето 500.000 евра, поделено на две години за спроведување)

2023 година	0	0	0	0	0	0	0	0
Мерка 13: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата								
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	120.000	0	0	0	0	0	0	120.000
2023 година	880.000	0	0	0	0	0	0	880.000
Мерка 14: Проширување на опсегот на дигитални услуги достапни на Националниот портал за е-услуги								
2021 година	447.000	0	0	2.300.000	0	0	0	2.747.000
2022 година	360.000	0	0	1.300.000	0	0	0	1.660.000
2023 година	335.000	0	0	1.300.000	0	0	0	1.635.000
Мерка 15: Олеснување на трговијата								
2021 година	51.500	0	0	0	0	0	0	51.500
2022 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2023 година	3.600	0	0	0	0	0	0	3.600
Мерка 16: Олеснување на прекуграничното преминување помеѓу Северна Македонија и Србија								
2021 година	0	0	0	0	0	0	0	0
2022 година	0	0	0	0	1.300.000	0	0	1.300.000
2023 година	0	0	0	0	3.836.000	0	0	3.836.000
Мерка 17: Зајакнување на внатрешниот пазар во Република Северна Македонија								
2021 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
2022 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
2023 година	0	0	0	1.200.000	0	0	0	1.200.000
Мерка 18: Понатамошен развој на системот на квалификации								
2021 година	1.444.761	0	0	1.360.000	0	0	0	2.804.761
2022 година	1.494.761	0	0	1.436.000	0	0	0	2.930.761
2023 година	1.494.761	0	0	1.586.000	0	0	0	3.080.761
Мерка 19: Зајакнување на системот за социјална инклузија на ранливи категории на лица								
2021 година	0	0	0	4.720.000	0	1.000.000	0	5.720.000
2022 година	0	0	0	3.720.000	0	1.050.000	0	4.770.000
2023 година	0	0	0	500.000 ⁴⁹	0	865.000	0	1.365.000

Табела 11: Известување за реализацијата на структурните реформи од ПЕР 2020 - 2022

⁴⁹ Proposed under IPA III, still in negotiation and pending approval by the European Commission

Статус на имплементација: 0 = нема имплементација; 1 = се подготвува имплементацијата; 2 = преземени се првични чекори; 3 = имплементацијата е во тек со некои првични резултати; 4 = напредна имплементација; 5 = целосна имплементација

	Наслов и број на мерката	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
	Мерка 1: Зголемување на конкуренцијата на пазарот на електрична енергија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Активности поврзани со пазарот ден однапред и спојувањето помеѓу ИБЕКС Бугарија (IBEX) и MEMO Северна Македонија	
	- Комуникација со засегнати страни	2
	- Координација со MRC OPSCOM	2
	- Тестирање со објект за симулација на MRC	1
	- Подготовка за спојување Go-live	2
	- Одлука за моделот на администрација на PX (сервисиран, сопствен LTF, итн.)	1
	- Статус на набљудувач во MRC на новоформираната компанија (PX)	2
	- Целосно или делумно усвојување на SACM во МК - Процес на назначување на NEMO (NRA)	3
	- МК да стане потписник на глобалната DAOA	2
	- Отстранување на „извозните тарифи“ од бугарска страна	1
	- Утврдување датум Go-live и пробно испитување со вистински учесник	1
	- LTF Тестирање на локално тргување	1
	- Договор за создавање пазар со клучни играчи	1
	- Дефиниција на производи и воспоставување на систем(и)	1
	- Јавна презентација	1
	- Подготовка на материјали за обука и организација за обука на членови	1
	2. Усвојување на програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Сите активности во врска со проектот за спојување МКД-БГ зависи од воспоставувањето на пазарот ден однапред во Северна Македонија. Засега, MEMO беше назначен за воспоставување и работење на пазарот ден однапред и беше назначен како NEMO и МСО за зоната на наддавање во Северна Македонија. По неопходните измени во лиценцата, овој проект може да започне и да ги продолжи своите активности.	
	2. Програмата за заштита на ранливи потрошувачи на енергија за 2020 година беше усвоена, но поради COVID-19 беше спроведена само Мерка за субвенционирање на ранливите потрошувачи за инсталација на печки на пелети. Субвенционирани се вкупно 20 ранливи потрошувачи со вкупно 600.000 ден	

	Мерка 2: Промоција на обновливи извори на енергија и подобрување на енергетска ефикасност	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Усвојување на Програма за спроведување на Стратегијата за развој на енергетика.	1
	2. Усвојување на интегрираните национални планови за енергетика и клима.	4
	3. Анализа на можностите за воведување гаранции за потекло за електрична енергија произведена од обновливи извори на енергија, како и од високоефикасни комбинирани енергетски постројки.	5
	4. Донесување на подзаконски акти што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност (Уредба за воспоставување обврзувачка шема за енергетска ефикасност, Уредба за регулирање на договорите за енергетска услуга, Правилник за МВП, Правилник за регулирање на методологијата за утврдување на нивото на енергетска ефикасност при спроведување на постапките за јавни набавки, Правилник за Енергетска ревизија на големи трговци, Правилник за постројки за когенерација со висока ефикасност).	2
	5. Годишен план за реконструкција на најмалку 1% од вкупната корисна површина на зградите објавен во список на згради кои не ги исполнуваат минималните барања за енергетски перформанси што ги поседуваат и ги користат субјектите од јавниот сектор на државно ниво.	3
	6. Спроведување на постапка за овластување на енергетски ревизори на големи трговци и издавање дозвола за компании кои вршат енергетски контроли.	0
	7. Сеопфатна проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација.	0
	8. Подготовка на типологија на згради потребни за усвојување на Стратегијата за реконструкција на зградите до 2030 година.	2
	9. Донесување на закон за основање на Фонд за енергетска ефикасност.	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Развојот на Програмата за имплементација на Стратегијата за развој на енергетиката сè уште не е започнат поради кризата COVID-19, и поради потешкотии да се ангажира техничка помош за оваа активност	
	2. Првиот нацрт на NECP е подготвен со техничка помош заедно со консултации со релевантните засегнати страни. Овој документ во следната фаза ги вклучува пост КОВИД-19 мерките и ќе биде достапен за јавна дебата. Исто така, до крајот на 2020 година Министерството за економија ќе започне со постапката за подготовка на SEIA и овој процес ќе биде финализиран во 2021. NECP се планира да биде усвоен од Владата до јуни 2021 година Закон го донесува Парламентот со кој се дава правна основа на NECP	
	3. Во 2020 година беше подготвена студија за можностите за зголемена употреба на гаранциите за потекло со техничка помош. Оваа студија ќе биде споделена со релевантните засегнати страни за консултации со цел да се дефинираат клучните наоди и препораки што можат да предизвикаат потреба за измена на постојниот закон за енергетика и подзаконските акти, со цел да се постави стабилна платформа за оваа поддршка на мерка.	
	4. Процесот на развој на Правилникот за МВП е во тек со техничка помош што ја обезбеди ГИЗ. Реализиран е првиот нацрт на Правилникот за МВП. Министерството за економија поднесе барање до УНОПС за техничка помош за изработка на Правилник за енергетски контроли на големите претпријатија што беше официјално одобрен. Директивата за енергетски перформанси на зградите е делумно транспонирана во постојниот Закон за енергетика, Правилникот за енергетски перформанси на зградите и Правилникот за енергетски ревизии. Според „Прозорецот за политика“ на Регионалната програма за енергетска ефикасност (РЕЕП	

	Плус), Министерството за економија побара од ЕБОР консултантски услуги за изработка на пакет подзаконски акти за згради што произлегуваат од Законот за енергетска ефикасност и Уредбата за утврдување на шема на обврски за енергетска ефикасност, кои беа и официјално одобрени. Покрај тоа, во тек се активности за подготовка на секундарното законодавство во делот на обележување на потрошувачката на енергија и еко дизајн со техничка помош обезбедена од УСАИД.	
	5.	Објавен е списокот на згради кои не ги исполнуваат минималните услови за енергетски перформанси што ги поседуваат, а ги користат субјектите од јавниот сектор на државно ниво
	6.	Оваа постапка сè уште не е спроведена
	7.	Сеопфатната проценка на потенцијалот за примена на високо ефикасно комбинирано производство на енергија и ефикасни системи за централно греење и климатизација сè уште не е развиена.
	8.	Обезбедена е техничка помош од ХАБИТАТ за развој на типологија за згради во согласност со методологијата ТАБУЛА
	9.	Компонентите два и три на Проектот за енергетска ефикасност на Светска банка во јавниот сектор, што се планира да започне со имплементација во четвртиот квартал на 2020 година, обезбедуваат техничка поддршка за формирање на Фондот за енергетска ефикасност, како и почетен капитал за Фонд за енергетска ефикасност во износ од 5 милиони евра.
	Мерка 3: Имплементација на интелигентен транспортен систем (ITS) долж коридорот 10	
	Фаза на имплементација на реформите (1-5)	
Планирани активности за 2020 година	1.	Обезбедување на средства за спроведување и одобрување на проектот.
	2.	Започнување со процесот за избор на градежен изведувач и избор на надзор над градежништвото. Потпишување на договори и почеток на градежни активности. Должината на договорот за изградба е 12 месеци, а за надзор е 18 месеци. Се очекува инсталацијата да започне до крајот на 2020 година.
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1.	Средствата се обезбедени од Светска банка и активностите ќе се спроведат преку Проектот за олеснување на трговијата и транспортот на СБ. Дизајнот за распоредување на ITS долж Коридорот 10 е подготвен и ревидиран според коментарите на СБ и CONECTA. Документите за наддавање за избор на изведувач на ITS и за надзор се во фаза на подготовка. Очекуваното лансирање на двете БД е 2021-Q2. БД за избор на консултант за подготовка на Националната стратегија за ИТС ќе започне во декември 2020 година.
	2.	Избор на изведувач на градежништвото и избор на надзор на градбата се очекува во К-3 од 2021 година. Очекуван почеток на изградба и активности е К-4 од 2021 година.
	Мерка 4: Подобрување на системите за наводнување	
	Фаза на имплементација на реформите (1-5)	
Планирани активности за 2020 година	1.	Продолжување на градежните работи на браната Коњско.
	2.	Продолжување на градежните работи на браната Речани.
	3.	Продолжување на градежните работи на системот за наводнување Равен –Речица.
	4.	Започнување процедура за добивање градежна дозвола за изградба на брана на река Слупчанска.
	5.	Втора и трета фаза од ХС Злетовица - Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање и започнување со тендерска постапка.
	6.	Втора фаза од Програма за наводнување Јужен Вардар - Продолжување на градежните активности.

	7. ИПА мали системи за наводнување - Завршување на изградбата на 3 системи со започната постапка за јавна набавка во 2019 година. Завршување на изработката на техничката документација на останатите 5 системи.	4
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Браната Коњско започна со изградба 2016 година и до октомври 2020 година и 60% од работата е реализирана.	
	2. Браната Речани започна со изградба 2019 година и до октомври 2020 година 3% од работата е реализирана.	
	3. Системот за наводнување Равен - Речица започна со изградба 2018 и до октомври 2020 година имаме 30% реализација на работите.	
	4. Започнување на постапката за обезбедување градежна дозвола за изградба на брана на Слупчанска река е планирано за 2021 година.	
	5. Завршување на преговорите со ЕИБ за финансирање на проектот и започнување со подготовка на тендер е планирано за 2021 година.	
	6. Продолжување на градежните работи.	
	7. Завршување на изградбата на 3 системи започна во 2019 година. Подготовката на техничката документација за сите 8 системи за наводнување е завршена. Во наредниот период 2021-2023 година други 6 системи за наводнување е предвидено за бидат изградени.	
	Мерка 5: Консолидација и дефрагментација на земјоделско земјиште	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Продолжување со јакнењето на капацитетите на МЗШВ, особено на подрачните единици и на Секторот за консолидација на земјоделско земјиште, размена и идентификација на земјишни парцели.	3
	2. Продолжување со обука на даватели на услуги за подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура.	3
	3. Финализација на 4 нови консолидациони постапки.	4
	4. Финализација на 4 планови за инфраструктура и изградба на истата.	4
	5. Финализација на 4 анализи за влијанието врз животната средина во подрачјата каде што се спроведува консолидација на земјоделско земјиште.	4
	6. Користење на мерката за консолидација на земјиштето (подмерка 124) од Националната програма за земјоделство и рурален развој.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Обука на работно место и зајакнување на капацитетите на МЗШВ. Обуката на вработените во регионалните единици за нивната улога како назначени правни застапници на починатите сопственици на земјиште во подрачјето на проектот за консолидација Логоварди е спроведена во јуни 2020 година. Во тек се редовни состаноци и консултации со вработените во Одделението за консолидација на земјиштето во МЗШВ	
	2. Експертите во тимовите на давателите на услуги континуирано се обучуваат за сите фази на проектот за консолидација на земјиштето, со посебен акцент на втората фаза/подготовка на планови за прераспределба и на планови за инфраструктура.	
	3. До крајот на 2020 година, вкупно шест планови за прераспределба ќе бидат финализирани/во последната фаза на планирање (Егри, Логоварди, Оптичари и Трн во Општина Битола, Спанчево и Соколарци во Општина Чешиново - Облешево). Исто така, два плана за прераспределба, еден во Козле - општина Петровец и еден во Дајани - општина Долнени, ќе бидат финализирани во	

	2021 година	
	4. Еден план за инфраструктура (Егри) ќе биде финализиран до крајот на 2020 година. Дополнителни четири се очекуваат да бидат финализирани во првата половина на 2021 година. Доцнењето се случи заради кризата со Ковид 19 вирусот, како и затворањето што се случи во периодот март/јуни 2020 година. Во тој период немаше посети на терен и комуникацијата со релевантните институции беше застаната.	
	5. Една анализа на влијанието врз животната средина (Егри) ќе биде финализирана до крајот на 2020 година. Дополнителни четири се очекува да бидат финализирани во првата половина на 2021 година. Доцнењето се случи заради кризата со Ковид 19 вирусот, како и затворањето што се случи во периодот март/јуни 2020 година. Во тој период немаше посети на терен и комуникацијата со релевантните институции беше застаната.	
	6. Мерката за консолидација на земјиштето (подмерка 124) од Националната програма за земјоделство и рурален развој е целосно оперативна. Нејзината употреба ќе започне во 2021 година, следејќи го планот за имплементација на тековните проекти за консолидација на земјиштето (Логоварди, Оптичари и Дабјани).	
	Мерка 6: Земјоделски задруги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Обезбедување континуирана финансиска поддршка за задруги (континуирано спроведување на мерките од претходниот период)	0
	2. Ревидирање на правната рамка за земјоделски задруги така што кооперативните принципи се подобро исполнети	3
	3. Развивање систем за следење на функционирањето на земјоделските задруги и ефективноста на националните мерки за поддршка	3
	4. Поттикнување на процесот на пазарно – ориентирано здружување на земјоделците во задруги	0
	5. Поддршка наменета за инвестиции во преработка, финализирање и пласман на земјоделски производи	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Нема имплементација поради кризата со Ковид-19. Не се објави јавен повик	
	2. Активностите се спроведуваат со поддршка на проектот финансиран од ЕУ „Поддршка на земјоделските задруги“. Направени се нацрт предлог измени на Законот за задруги и Законот за земјоделство и рурален развој.	
	3. Активностите се спроведуваат со поддршка на проектот финансиран од ЕУ „Поддршка на земјоделските задруги“. Направена е верзија на системот за следење на функционирањето на земјоделските задруги.	
	4. Нема имплементација поради доцнење во постапката за измена на Законот за земјоделски задруги поради кризата со Ковид-19.	
	5. Нема имплементација поради доцнење во постапката за измена на Законот за земјоделски задруги поради кризата со Ковид-19.	
	Мерка 7: Зголемување на конкурентноста во туристичкиот и угостителскиот сектор	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Понатамошно спроведување низа активности поврзани со воспоставување процес на управување со дестинацијата и спроведување на концептот на организации кои ќе играат улога во управувањето со дестинацијата.	3
	2. Имплементација на голема инфраструктура и мали грантови за инвестиции во рамките на шемата за	4

	грантови	
	3. Зајакнување на капацитетот за спроведување активности на клучните владини институции, како и на приватниот сектор и граѓанските организации, со цел да играат активна улога во развојот на туризмот	3
	4. Подобен пристап до меѓународните пазари, подобрување на управувањето со дестинациите и подобрување на услугите за туризам.	4
	1. Избрани се три пилот-дестинации и се формираат основни групи на засегнати страни (ГЗС) засновани врз принципите на јавно-приватно партнерство. Секој од трите ГЗС продолжи пошироко да развива процес на управување со дестинацијата, претставниците на две ГЗС отидоа на студиско патување во Словенија за да стекнат знаење и да разменат најдобри практики во врска со ДМО во Словенија, сите три ГЗС работеа на дефинирање и препорачување на применливиот модел на ДМО на нивните дестинации, соодветно и сега ја чекаат одлуката на Кабинетот на ЗПВРСМ за ЕП за формализирање на структурите и институционализирање на ДМО. Ангажиран е правен експерт за проценка, прегледување и давање препораки за развој и подобрување на националната законодавна и регулаторна рамка во РСМ за вградување на ДМО. 2. Имплементацијата на грант шемата е во добро напредната фаза. Поголемиот дел од спроведувањето на големите инфраструктурни под-проекти се одвива, и постигнати се првични резултати, додека неколку под-проекти кои се спроведуваат се во многу напредната фаза или скоро завршени. Се очекуваат доцнења во реализацијата на некои инфраструктурни под-проекти делумно поради Covid-19, а за некои поради доцнење во потпишување на договори за под-грант. Во однос на малите под-грантови за инвестиции каде што се вклучени под-проекти на здруженија, 60% од вкупниот број на под-проекти се целосно завршени, а за останатите, спроведувањето е во напредна фаза. За микро и мали претпријатија, имплементацијата е целосно завршена за 50% и имплементацијата на другите е во напредна фаза, додека за неколку имплементацијата е во тек и постигнати се првични резултати. 3. Активностите во рамките на компонентата 2.1. Капацитет на централно ниво, координација и политика се одложени заради ефектите од пандемијата COVID-19. Статусот на планираните активности е следен: • Специфична обука за МЕ и АППТРСМ - преземени се првични чекори што значи дека процесот на набавка на консултант за обука е завршен и консултантската фирма е избрана; • Зајакнување на системот за статистика во туристичкиот сектор - преземени се првичните чекори што вклучуваат развој и одобрување на ToR за консултантски услуги; • Национална стратегија и план за туризам на Република Северна Македонија за периодот 2021-2026 година - преземени се првичните чекори што вклучуваат развој и одобрување на ToR за консултации. Бидејќи се однесува на зајакнување на капацитетот на приватниот сектор и организациите на граѓанското општество, постигнати се следниве резултати според извештајот за М & Е и ИО.4 Среднорочен индикатор - приватни чинители кои учествуваат во активности за градење на капацитети поддржани од проект (на пр. обука, развој на добавувачи, други) крајната цел од 300 е веќе постигната, па дури и надмината бидејќи е објавено дека 797 приватни заинтересирани страни учествувале во активности за градење на капацитети поддржани од проектот, кои се фокусирале првенствено на управување со дестинацијата, вештини за продажба и промоција, на online маркетинг и комуникација, вештини за лидерство и создавање на локални брендови 4. Активностите за градење на капацитети спроведени во рамките на корисниците на под-проектот ќе дадат придобивки на учесниците во секторот туризам за да ги градат своите капацитети и да ги подобруваат туристичките услуги. Во три од 10 дестинации, процесот на управување со дестинациите е развиен на напредно ниво. Сите активности во рамките на под-проектните беа главно насочени кон подобрени туристички услуги и придонесоа за нивните достигнувања.	

	Мерка 8: Хармонизација на правната рамка на јавните набавки со законодавството на Европската Унија (Acquis)	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Развивање електронски пазар на јавни набавки од мала вредност.	3
	2. Професионализација на државните службеници што работат со јавни набавки.	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Тендерската постапка за развивање на електронски пазар на јавни набавки од мала вредност што ја спроведува Делегацијата на ЕУ во Скопје е отпочната со одложувања. Во моментот, јавната набавка е завршена и развивањето на софтверот е во тек.	
	2. Ова е континуирана активност, која БЈН ја спроведува согласно годишниот план за обуки.	
	Мерка 9: Развој на Национален портал за е-услуги	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Квалитативна и квантитативна анализа на податоците од Каталогот за услуги заради административна гилотина;	0
	2. Анализа на употребата на Националниот портал за е-услуги;	5
	3. Обука на вработените во јавниот сектор – оператори на Националниот портал;	2
	4. Развој на нови електронски услуги;	5
	5. Надградба на порталот со можност за креирање профили за правни лица и овозможување истите да бидат корисници.	2
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Човечките ресурси се пренаменети и поддршката на донаторите е пренасочена кон справување со Ковид-19.	
	2. Користењето на Националниот портал за е-услуги редовно се следи, особено во врска со бројот на корисници и бројот на апликации за е-услуги.	
	3. Ресурсите за обука се вклучени во прилагодливите часови во рамки на договорот за поддршка и одржување на Националниот портал.	
	4. Развиени се нови електронски услуги кои главно ги поддржуваат мерките за справување со Ковид-19 .	
	5. Ресурсите за надградба на Националниот портал со можност за креирање профили на правни лица се вклучени во прилагодливите часови во рамки на договорот за поддршка и одржување на Националниот портал.	
	Мерка 10: Намалување на неформалната економија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Анализа на расположливоста и квалитетот на податоците за неформалната економија и развој на методологија за мерење на неформалната економија.	2
	2. Дефинирање на големината и карактеристиките на неформалната економија.	2
	3. Обука за вкрстување, обработка и анализа на податоците.	1
	4. Пилот проект за регистрација и регулирање на сезонска работа во сектор земјоделие.	2
	5. Дефинирање модел за ваучер систем и подготовка на кост-бенефит анализа за неговото влијание.	2
	6. Воспоставување на систем за прибирање и размена на податоците помеѓу институциите.	1

	7. Имплементација на кампања за јакнење на свеста.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	2. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година..	
	3. Се прават подготвителни активности за имплементација на оваа активност. Истата е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	4. Спроведувањето на оваа активност е во тек, со некои првични резултати направени во однос на воведување механизми за формализирање на негормалната работи во земјоделскиот сектор. Анализа на сегашната состојба е направена.	
	5. Преземени се првични чекори. Оваа активност е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година	
	6. Се прават подготвителни активности за имплементација на оваа активност. Истата е дел од проектните активности на ИПА Проектот „Подобрување на условите за работа“ за 2020/2021 година.	
	7. Implementation of this activity is being prepared. since is part of project activities of the IPA Project "Improving working condition" for 2020/2021.	
	Мерка 11: Подобрување на соработката помеѓу академската заедница и индустријата	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	(1) Научно-Технолошки парк (НТП)	
	1. Изработка на подзаконски акти за основање на НТП	3
	2. Ангажирање соодветен кадар и зајакнување на човечките капацитети на НТП	1
	3. Понатамошен развој на просториите / тврдата инфраструктура	1
	(2) Кофинансирани грантови за соработка меѓу академијата и индустријата	
	1. Изработка на релевантни подзаконски акти	5
	2. Објава на јавен повик	5
	3. Спроведување повици според инструментите за поддршка	5
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	(1) Научно-Технолошки парк (НТП)	
	1. Организиран е настан за првично лансирање на НТП во просториите на кампусот на техничките факултети. Акцелераторот е вграден како прв столб на НТП.	
	2. Поради фактот што 2020 година беше изборна година за Северна Македонија, а од друга страна се случи пандемијата на Ковид 19, оваа активност е продолжена за следната 2022 година.	
	3. Оваа активност е продолжена за следната 2023 година.	
	(2) Кофинансирани грантови за соработка меѓу академијата и индустријата	
	1. Сите потребни подзаконски акти за овој инструмент се целосно развиени.	
	2. Објавен е јавен повик на 01.10.2020 година	
	3. Според овој инструмент за поддршка, примени се 71 апликација, од кои 34 се одобрени за финансирање во вкупен износ од 228,262	

	евра	
	Мерка 12: Олеснување на трговијата	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Набавка на нов сервер со соодветно складирање за дојдовни SEED + податоци и нов Firewall/рутер за подобрување на проток и воспоставување дополнителни VPN врски за обработка на зголемен проток на пораки и создавање активна мрежна опрема за безбедност. Активност што треба да ја спроведе Царинската управа.	0
	2. Развој на транспарентни алатки за продолжување на TRACEE сертификатот за ветеринарна апликација со соодветно складиште за хост на нов софтверски модул за поддршка на работниот тек на издавање на сертификати и опрема за Firewall. Активност што треба да ја спроведе Агенцијата за храна и ветеринарство	0
	3. Создавање на систем за фитосанитарни сертификати за кои ќе се набави нов централен сервер со соодветно складирање на национална фитосанитарна софтверска апликација и заштитен Firewall/рутер за воспоставување VPN врски до оддалечени локации со трајни лиценци за VPN. Активност што треба да ја спроведе Фитосанитарната управа.	0
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Царинска управа: Не е постигнат напредок во купувањето нов сервер и заштитен Firewall/рутер.	
	2. Агенција за храна и ветеринарство: Не е постигнат напредок во развојот на алатки за хостирање на нов софтверски модул и набавка на опрема за Firewall.	
	3. Фитосанитарна управа: Нема постигнат напредок при купување на нов централен сервер и Firewall/рутер.	
	Мерка 13: Олеснување на прекуграничниот премин Северна Македонија-Србија	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Случување на договор за грант со ЕБОР и конечно затворање на финансиската конструкција.	1
	2. Тендерска постапка за работа и надзорно инженерство.	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Во 2019 година, WBIF одобри 50% од вкупната инвестиција потребна за изградба на JBS, како и за пристапниот пат. Останатиот дел од средствата ќе бидат обезбедени со заем од ЕБОР.	
	2. Откако ќе се обезбедат средствата, ќе започне постапката за избор на изведувач и инженер за надзор.	
	Мерка 14: Понатамошен развој на системот на квалификации	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Развој на 5 квалификации барани од страна на работодавачите и флексибилен пристап до нивно стекнување.	4
	2. Развој на програми за обуки и обуки за специфични работни места за доквалификација.	4
	3. Зајакнување на соработката помеѓу високообразовните институции и средните стручни училишта со приватниот сектор со цел обезбедување квалитетна практична работа на студентите и учениците во компаниите.	4

	вработување.	
	Мерка 16: Унапредување на паричните надоместоци во социјалната заштита	Фаза на имплементација на реформите (1-5)
Планирани активности за 2020 година	1. Јавна кампања за новите законски решенија со цел запознавање на крајните корисници	2
	2. Следење на имплементацијата на новиот Закон за социјалната заштита, особено во делот на таргетирање на корисниците на правото на гарантирана минимална помош и воведување нови услуги за поддршка за влез на пазарот на трудот	2
	3. Јакнење на капацитетите на стручните лица во Центрите за социјална работа и Центрите за вработување во делот на активација на корисниците на ГМП	5
	4. Воспоставување нови услуги од областа на социјалната заштита во насока на зајакнување и активација на корисниците	2
	5. Проширување на мрежата на социјални услуги во локалната заедница	3
	6. Развој на софтверско решение за правата и услугите од областа на социјалната заштита и тестирање на решението	1
	7. Спроведување обуки за лицата вработени во системот на социјалната заштита во делот на испорака на услуги во локална заедница	0
	8. Воспоставување механизми за контрола на функционирањето на системот	1
Опис на имплементација и образложение доколку е делумна или нема имплементација	1. Потпишан е договор со компанија за развој и спроведување на кампања за подигање на јавната свест и ангажман на граѓаните. Компанијата разви стратегија за комуникација и ангажман на граѓаните, а спроведувањето започна.	
	2. Збир на услуги (поддршка и менторство) за примателите на ГМП пред и за време на нивното вклучување во активни мерки на пазарот на трудот се предвидени со директен грант на АВРСМ за активација на ранливи групи. Овој сет на услуги е во тендерска постапка и треба да започне во првото тримесечје од 2021 година. 802 индивидуални планови за активација на корисниците на ГМП беа подготвени од експерти во Центрите за социјална работа и центрите за вработување. 49 корисници беа вклучени во активни мерки за вработување	
	3. Оваа активност заврши во 2019 година. Вториот сет на обуки за лица вработени во системот за социјална заштита е завршен.	
	4. Воспоставен е регистар за издадени дозволи (лиценци) за обезбедување социјални услуги и објавен на веб-страницата на МТСП. Вкупно 14 лиценци за обезбедување социјални услуги се издадени од други даватели на услуги	
	5. Објавен е јавен повик за грантови за воспоставување нови социјални услуги и 43 потенцијални даватели на услуги аплицираа за добивање грантови. Евалуацијата на проектите е завршена и 24 договори треба да бидат потпишани до крајот на 2020 година (до крајот на ноември 17 општини добија грантови за воспоставување на социјални услуги).	
	6. Документацијата за тендерот за ново софтверско решение за права и услуги од областа на социјалната заштита е во фаза на подготовка.	
	7. Активностите за обуки за вработените во системот за социјална заштита за достава на услуги во локалните заедници се планира да започнат во ноември / декември 2020 година.	
	8. Започнати се активности за дизајнирање на систем за мониторинг и евалуација во рамките на Проектот за техничка помош на процесот на деинституционализација, финансиран од ЕУ.	

